
УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk I oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy I redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka,16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Nauka dziś: teoria, metodologia, praktyka„.
(28.09.2013 - 30.09.2013) - Wrocław: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»,
2013. - 112 str.

ISBN: 978-83-63620-13-4 (t.5)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowi-
Praktycznej Konferencji 28.09.2013 - 30.09.2013 roku. Wrocław.

Część 5.

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach
należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-13-4 (t.5)

«Diamond trading tour» ©

1. Орлова М.А.....	5
НОВЕ ПРОЧИТАННЯ ЛЕГЕНДИ ПРО ДОН ЖУАНА НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ ПЕТЕРА ГАНДКЕ «ДОН ЖУАН (РОЗКАЗАНИЙ НИМ САМИМ)»	
2. Дубровська О.Т.	9
ПІНДАРИЧНА І ГОРАЦІАНСЬКА ОДА: СПРОБА ПОРІВНЯННЯ	
3. Гільдебрант К. Й.	13
«СЕРДИТИ МОЛОДІ ЛЮДИ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ВІДНЕСЕННЯ ТОГО ЧИ ІНШОГО ПИСЬМЕННИКА ДО СКЛАДУ УГРУПОВАННЯ	
4. Кучер З. І.	18
МОТИВ ВТЕЧІ ТА ПОШУКИ ВЛАСНОГО «Я» В РОМАНІ ПАУЛЯ НІЗОНА «CANTO»	
5. Хохель Д. Ю.	22
ЕПІТЕТНА СТРУКТУРА: СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ОЗНАКИ В ІСТОРИЧНОМУ ФЕНТЕЗІ	
6. Гриценко С.П.	25
НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОДИНИЦЬ ВИМІРУ І ВАГИ В СТАРОУКРАЇНСЬКИХ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ КІН. XVI – XVII СТ.	
7. Саварин Т. В.	34
ЛЕМКІВСЬКА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОПІСЕННІСТЬ У МЕЖОВИХ КОНТАКТАХ З ПОЛЬСЬКОЮ І СЛОВАЦЬКОЮ	
8. Демберецька М. П.	37
НАПІВСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ	
9. Байрамова Э. Р.	42
КОННОТАТИВНО ОКРАШЕННЯ ЛЕКСИКА АНГЛІЙСЬКОГО ЯЗЫКА	
10. Кіт Л.С.	44
КОМУНІКАТИВНІ РОЛІ ПИТАНЬ ВТОРИННОЇ ФУНКЦІЇ У МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРАХ ІНТИМНОГО СПІЛКУВАННЯ	
11. Куренкова Т.Н.	50
ПОДПОЛЕ «МИЛЛИОНЕР» МИКРОПОЛЯ «ЛЮДИ С ДЕНЬГАМИ» В ЛСП «ЭКОНОМИКА» В РОМАНЕ И.ИЛЬФА И Е. ПЕТРОВА «ЗОЛОТОЙ ТЕЛЕНОК»	
12. Мороз А. В.	53
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНООДИНИЦЬ ТОРГІВЛІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	

13. Орехова Е.Н.....	58
ФУНКЦИИ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ИМЕН В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ	
14. Павлова Д.Д.....	68
ЭТНИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КАРТИНЫ МИРА ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ «ЧИКАНО»	
15. Денисевич О.В.....	71
ПРОФЕСІЙНА КАРТИНА СВІТУ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	
16. Бовт А.Ю.....	76
РОЛЬ ПЕСЕН В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	
17. Мозолевська А.С.....	79
ПРАГМАТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО «ЗІРКОВОГО» ІНТЕРВ'Ю.	
18. Дерюгина Е. В.....	86
К ВОПРОСУ О ВЕРБАЛИЗАЦИИ ЗООМОРФНОГО ОБРАЗА «МЕДВЕДЬ» В РЕЧИ СОВРЕМЕННЫХ НОСИТЕЛЕЙ РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЫ	
19. Petukhova E.I.....	90
TEACHING ENGLISH TO LAWYERS	
20. Стрекалёва Т.В.....	96
ПРИЧИНЫ ЗАИМСТВОВАНИЯ СЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	
21. Марущак В. С.	99
ІМЕННИКОВИЙ СЛОВОТВІР ГОВОРІВ ПІВДЕННОГО ПОБУЖЖЯ (НАЗВИ МІСЦЯ)	
22. Григорьева Т.В., Махмутова Д.Ф.....	102
СЕМАНТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МЕТАФОРИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ БЕЛЫЙ-ЧЕРНЫЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	
23. Матвеева С.А.....	105
ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ	
24. Лепухова Н. І.	107
ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ НІМЕЦЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ РОМАНТИЧНИХ КАЗОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	

Орлова М.А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології і переклада
Черкаського державного технологічного університету

**НОВЕ ПРОЧИТАННЯ ЛЕГЕНДИ ПРО ДОН ЖУАНА
НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ ПЕТЕРА ГАНДКЕ «ДОН ЖУАН
(РОЗКАЗАНИЙ НИМ САМИМ)»**

Ключові слова / Key words: Петер Гандке / Peter Handke, Дон Жуан / Don Juan, міф / the myth, трансформація / the transformation, антипод / the antipode, архетип / the archetype, фікційний характер / the fictitious character, первинний образ / the eternal image.

Постать Дон Жуан належить до найвідоміших образів у світовій літературі. Чисельними були спроби його тлумачення та інтерпретації, відомі письменники, музиканти, філософи чи психологи намагалися зробити свій внесок у розвиток донжуанівської теми та зобразити невтомного спокусника у своїх творах. Серед найвідоміших інтерпретацій можна назвати твори таких авторів, як Тірсо де Моліна, Ж.Б. Мольєр, С. Кьєркегор, Е. Гофман, Дж. Байрон, О. Толстой, Л. Українка, Р.М. Рільке, Б. Шоу, М. Фріш, П. Гандке та інші.

У світовій літературі образ Дон Жуана став міфом, навіть архетипом, який з часів його появи, постійно відтворюється, а ще частіше трансформується, перетворившись врешті-решт на «вічний сюжет» як, наприклад, легендарна історія про Фауста чи Дон Кіхота.

Протягом 400 років класичний Дон Жуан зазнав таких змін, що перетворився на цілковито іншого героя, відмінного від свого іспанського прототипу: «Врешті-решт перед нами постає освічений улюбленець жінок, чий інтерес до прекрасної статі вже не обмежується лише фізичним потягом. Дон Жуан усвідомлює свої еротичні примхи та бурхливі поривання, аналізує свою поведінку, намагається стримувати, навіть приховати її. Він починає враховувати бажання жінок та зважати на почуття суперників, тому його постійно мучать докори сумління» [2, с. 25].

Втім, починаючи від ХХ століття, навіть і цей образ Дон Жуана не вкладається в класичну схему і зазнає ще потужніших, більш кардинальних змін, набуваючи іноді навіть абсурдно-гротескового відтінку. Найважливішою метаморфозою можна вважати те, що Дон Жуани ХХ ст. перенаситились своєю роллю перелюбників та спокусників, яка була провідною рисою характеру цієї літературної постаті. Наприклад, Дон Жуан австрійського письменника Одона фон Горвата, який тільки повернувся з першої світової війни, шукає у всіх жінках покинуту наречену. Він потрапляє в час Великої інфляції, коли, як зазначає автор у передмові до своєї п'єси, «змінилася не лише цінність грошей, а разом з цим і життя різних соціальних класів, насамперед середнього прошарку суспільства, а й передовсім моральні цінності» [3, с. 435]. А от Дон Жуан швейцарця Макса Фріша – це інтелектуальний герой, який любить геометрію, а не жінок. Геометрія дає йому «точність пізнання», лише там, де

все зрозуміло і чітко, починається, на його думку, «одкровення».

Донжуанізм в XXI ст. не обмежується чуттєвою стороною, абсолютним неприборканим бажанням, те що було важливе раніше для образу Дон Жуана, сьогодні має лише другорядне значення. Сучасні твори тяжіють передовсім до деконструкції міфічного образу. Наприклад, Натан, головний герой роману «Дон Жуан де ла Манча» („*Don Juan de la Mancha*“, 2007) австрійського письменника Роберта Менассе, намагається подолати свою кризу «середнього віку» через хаотичні сексуальні стосунки з багатьма жінками та самотвердитись у такий спосіб у суспільстві. А от Петер Гандке руйнує повністю традиційний донжуанівський сюжет, який стає лише імпульсом для створення нової версії твору про Дон Жуана.

Петер Гандке розповідає в своєму романі «Дон Жуан (розказаний ним самим)» („*Don Juan (erzählt von ihm selbst)*“, 2004) про легендарного спокусника жінок, але не класичного, а оновленого, сучасного Дон Жуана XXI ст. Австрійський письменник зображає постемансіпованого Дон Жуана, який знаходиться поза часом і простором. Здається, що традиційна еротоманія севільського бешкетника зникла, про що автор попереджає читача: «Пікантних подробиць не буде. Їх просто немає» [1, с. 159].

Варто звернути увагу на написаний у дужках підзаголовок до назви твору – „*erzählt von ihm selbst*“ – «розказаний ним самим», який вводить спочатку в оману читача тим, що стає не зовсім зрозумілим, хто ж таки розповідає історію про Дон Жуана, він сам чи хтось інший. Пояснення знаходимо вже на початку твору: «Дон Жуан вже довгий час шукав слухача. Одного гарного дня він в мені його знайшов. Свою історію він розповідав мені не від першої особи, а від третьої. Так, здається це було так» [1, с. 7].

Як вже зазначалося, написана Гандке історія не вкладається в рамки класичного донжуанівського сюжету. Під пером австрійського письменника іспанська легенда про спокусника перетворилася на історію про вічного мандрівника, який, шукаючи пристанище, подорожує країнами. До того ж, гандкевський герой не лише позбавлений донжуанівського ампула, а ще й позиціонує себе рятівником жінок, приписуючи роль єдиного спасителя представниць прекрасної статі. Але від чого рятує він їх і у який спосіб, на перший погляд не піддається розумінню.

Цікавою з цього приводу є думка дослідниці Іріс Радіш, яка зазначає, що Дон Жуан звільняє не лише жінок від їх «нежиттєздатної екзистенції», та навіть самого розповідача від нестерпної самотності та й врешті-решт своєю появою «ощаслиблює» весь твір [4, с. 2].

В своєму романі Гандке, використовуючи містичний і нереальний образ, створює «власне міфічне сучасне». Вічний мотив письменник трансформує радикально, залишаючи лише пригоди класичного Дон Жуана з багатьма жінками. Проте замість стратегії звабництва, обирає епіфанічну модель художнього тексту.

Для Гандке епіфанії – це моменти видіння, коли всі предмети навколо героя твору стають раптом надзвичайно відчутними, наповненими містичним змістом, відкриваються герою ніби в осяянні, а об'єкти, що його оточують, отримують зовсім інший зміст, перетворюючись на вмістилище нумінозних сил і енергій. Тобто в якийсь неочікуваний для протагоніста момент дерево стає не просто деревом, а певною одухотвореною сутністю, що наповнена містичним духом чи енергією, йому

відкривається суть цієї речі, так би мовити її душа. От в таку мить і відбувається епіфанія, тобто оприявлення цієї потойбічної сутності об'єкта.

Петер Гандке переносить свого героя у сучасний йому час, дія роману відбувається протягом семи днів, а саме між двома релігійними святами Вознесінням та Трійцею. Літературна топографія твору зосереджена у семи просторах, які є рідкісним поєднанням північних і південних локусів, кожен з яких має функціонально-символічне значення.

Твір Гандке позбавлений пригодницьких перепитій, та тяжіє до розміреної оповіді-згадування про любовні зустрічі. У романі Гандке Дон Жуан розповідає сім днів поспіль в тіні дерев своєму новому знайомому, самотньому кухарю, про тиждень скитання-мандрування між Тифлісом і Північним морем, під час котрих він звабив сім жінок та намагався осягнути самого себе в момент вічності. Втім, Дон Жуан так і не знайшов спокою та не зупинився, плануючи наступні мандрівки та перемоги.

Чому ж головного героя зображено як вічного мандрівника, що не може знайти собі місця? Виявляється, що він втікає від болю через смерть своєї дитини. Хоча передісторія цієї втрати, як і хто був матір'ю дитини, читачеві залишається невідомою.

Безіменний оповідач – власник готелю та кухар в одній французькій провінції, який живе у повній самотності, не маючи ні сім'ї чи навіть сусідів. Ніхто і ніщо не порушує його спокій, що йому вже набрид. Прагнучи позбавитись від нудьги, він займається різними заняттями, але ніщо не приносить йому задоволення. Тому появу несподіваного гостя сприймає як «звільняючий ковток повітря» та можливість «внутрішнього розвитку та звільнення» [1, с. 10].

Відомий гульвіса з'явився як грім серед ясного неба одного звичного дня у травні та порушив одноманітність існування французького кухаря. Втікаючи від переслідувань однієї любовної парочки, на яку випадково натрапив в лісі, він буквально «ввалюється» в сад оповідача і відповідно в його життя. Кухар розуміє відразу, що той, хто перед ним з'явився, це не якийсь там Дон Жуан, ні, це той, саме той – Дон Жуан.

І цього справжнього, як стверджує сам письменник, Дон Жуана окутує якась дивна і таємнича аура, його оточують різні істоти, як то метелики, коти чи навіть ондатри. Він одягнений у святковий одяг, який «пасував до блакитного травневого повітря», що ще більше посилювало сяйво навколо нього і відповідно надавало містичного вигляду, та створювало враження неземного створіння. Наділяючи свого героя таким фантастичним ореолом та надлюдськими можливостями, письменник дозволяє Дон Жуану кожного дня змінювати не лише жінок, а й країни, перебуваючи кожного дня в різних куточках світу.

Його подорож починається в грузинському місті Тифліс, наступного дня він опиняється в Дамаску, подальшими країнами перебування є Північна Африка, Норвегія, голландське узбережжя тощо. У кожній країні Дон Жуан зустрічає різних жінок, молодих і не дуже, наречену чи повію, імена яких не називаються в тексті. Над ними всіма головний герой має якусь незрозумілу магічну владу, вони всі йдуть з ним і вступають у інтимний зв'язок. Він не порушує спокій їх життя, їх наречені чи чоловіки не викликають його на дуаль, люди не засуджують, тому герой і не потребує божої кари. На відміну від своїх попередників,

Жуан залишається без покарання. Мотив кам'яного гостя Гандке не використовує взагалі, його герой сам є гостем.

У фіналі роману Гандке жінки, яких Дон Жуан зустрічав протягом тижня, оточують будинок французького кухаря. Зі словами «прийшов час!» Дон Жуан виходить з гостинного подвір'я до жінок і, як зазначає оповідач, «те, що відбулося далі, не можна розповісти, ні самому Дон Жуану, ні мені, ні будь-кому іншому. Історія про Дон Жуана не може мати фіналу, а ця історія, яку я розказую, є єдиною найправдивішою» [1, с. 159].

Дон Жуана Гандке можна розглядати як антипод до класичного Дон Жуана-звabника Тірсо де Моліни. Як стало зрозуміло з проведеного дослідження, від первинного образу севільського спокусника в сучасній літературі залишилося мало рис. Дон Жуан Гандке з ХХІ ст. шукає власної ідентичності, який продовжує еволюціонувати далі, пристосовуючись до реалій нової доби. Крім того, Петер Гандке сміливо заявляє на останніх сторінках свого твору, що тільки він знає, який насправді Дон Жуан. Його Дон Жуан належить до нового типу донжуанівського героя в світовій літературі, який знаходиться у постійному пошуці, наділений магічною силою, і є рятівником, а не звabником жінок.

Література

1. Handke P. Don Juan (erzählt von ihm selbst). – Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2006. – 159 S.
2. Müller-Kampel B. Lenaus Don Juan. Genese, Geschichte und Konzept im Kontext der Stofftradition // Jürgen, Hans-Joachim (Hrsg.): Don Juan. Spuren des Verführers. Schriften zur Kulturwissenschaft. – Band 73. – Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008. – S. 25-45.
3. Ödön von Horváth. Gesammelte Werke / Hg. v. Traugott Krischke, Frankfurt/M., 1988. – 971 S.
4. Radisch I. Ein Blick, der glücklich macht // Die Zeit. – № 34, 12.08.2004. – S. 2

Дубровська О.Т.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики німецької
мови Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка

ПІНДАРИЧНА І ГОРАЦІАНСЬКА ОДА: СПРОБА ПОРІВНЯННЯ

Історія жанру оди починається у добу античності і дає підстави стверджувати, що Піндар і Горацій були творцями двох різних видів оди і європейська одична традиція досить чітко реагувала на ці різновиди. Літературознавці традиційно називають Піндара (як першого) “епонімом жанру” оди. Зауважу, що вже Горацій формулював різницю між власними поетичними досягненнями, з одного боку, і художньою практикою Піндара, з другого. Піндарична ода відзначалася громадянським пафосом, піднесеним тоном, емоційною інтенсивністю мови, сміливістю несподіваних асоціацій і складною віршово-строфічною будовою. А гораціанська ода звичайно була індивідуально адресована, прагнула до узагальненої рефлексії і понадчасової актуальності (оди Піндара, як правило, писались за враженнями від конкретних подій), була витримана у спокійних тонах, оперувала невишуканими засобами поетичної мови.

Першим важливим етапом у розвитку європейської оди слід вважати саме творчість Піндара. Підсумовуючи поетичний досвід та доробок Піндара у жанрі епікія (тобто власне у жанрі одичному), М.Гаспаров пише: „Каждый эпический был ответом на одну задачу, поставленную действительностью: вот совершилось новое событие – победа такого-то атлета в беге или в кулачном бою, как включить это новое событие в систему прежних событий, как показать, что оно хоть и меняет, но не отменяет то, что было в мире до него? Чтобы решить эту задачу, лирический поэт должен был сместиться с точки зрения „изблизи” на точку „издали”, охватить взглядом мировое целое в более широкой перспективе и найти в этой перспективе место для нового события. В этом и заключалось то утверждение меняющегося мира, глашатаем которого была лирика” [3, 365-366].

Важлива подія, що стає темою оди (для Піндара це перемога на іграх), пов’язана безпосередньо з минулим, у поетиці Піндара — міфічним минулим: „Утвердить новое событие, включив его в систему мирового уклада,- это значило: выявить в прошлом такой ряд событий, продолжением которого оказывается новое событие. При этом „прошлое” для Пиндара – конечно, прошлое мифологическое: вечность откристаллизовывалась в сознании его эпохи именно в мифологических образах. А „ряд событий” – конечно, не причинно-следственный: его дорационалистическая эпоха мыслит не причинами и следствиями, а прецедентами и аналогиями” [3, 367]. Відзначені М. Гаспаровим ідейно-художні особливості од Піндара стали вагомими моментами одичної жанрової традиції у європейській літературі, особливо це стосується проблеми реляцій між минулим та сучасним у художній цілісності твору, що належить до жанру оди, а також функції міфу в одичному жанрі. Якщо в епосі

міф розповідався заради міфу, тобто ради нагадування і пояснення подій минулого, то в оді Піндара міф розповідався ради конкретної, сучасної поету події. Аналогічно і звернення до минулого в оді, як правило, провокує алюзії на сучасні поету події чи персони.

Другою важливою віхою у розвитку європейської оди була творчість Горація. Хоча, з одного боку, Горацій орієнтувався на Піндара (дослідники пишуть навіть про „піндаризм Горація”, що став предметом численних розвідок [6, 57], і його орієнтація стосувалась перш за все складності й композиційної техніки власних од. Однак, з другого боку, оди Горація самі стали взірцем для жанру на цілі віки розвитку літератури. Гораціанська ода характеризується композиційною врівноваженістю протилежних тем (вірш починається динамікою думки, що коливається між двома контрастними темами, а закінчується поступовим затуханням на „золотій середині”), вона майже завжди має конкретного адресата і містить сентенцію чи пораду. Тематично оди Горація дуже різноманітні: звернення до богів, політичні вірші, філософські роздуми, любовна лірика і вірші на різні випадки життя.

Згадаймо тут принагідно, що в європейській літературі доби класицизму жанровий репертуар орієнтованих на класичні зразки од був досить різноманітним: високі урочисті оди називалися піндаричними, легкі, любовні, застільні – анакреонтичними, а „середні”, філософсько-моралістичні – гораціанськими.

Узагальнюючи висновки літературознавчих студій щодо античної оди, значимо, що опис рис епінікія Піндара важливий не тільки для пошуків коренів античної оди, але і для визначення певних характерних рис традиції одичного жанру в європейській літературі. Скористаємось, з огляду на це, висновками дослідників античної літератури, що виділяють такі найістотніші спільні риси епінікіїв:

1) гармонійне поєднання і співіснування конкретного і загального, індивідуального і колективного у структурі художньої цілісності твору;

2) типовість сюжетної структури (хвала переможцю, його роду і місту; міф, висновки і роздуми поета);

3) виразна піднесеність тону, яка найбільше проявляється в особистих апострофах¹; (зауважимо, що найбільш урочистий і піднесений характер мають звертання до богів. Та піднесено звучать також апострофи до олімпійських переможців, яким приносить хвалу автор. Апострофи відносяться також до муз, до власної пісні, до інструменту, який її супроводжує. Так, Олімпійська ода XIV Піндара є прикладом вживання апострофи. Власне, обидві частини цієї оди є розширеними апострофами до Харит і до Ехо). Слід підкреслити, що апострофа надає твору піднесеного тону. У хоровій грецькій меліці піднесеність тону пов'язана зі значенням теми, а тому вона є виявом ієрархії вартості;

особливий тип комунікативної ситуації, який спочатку ліг в основу, а потім увійшов у структуру епінікія. Ця ситуація знаходить вираз у такій схемі: збірний суб'єкт (ми-хор) говоримо (співаємо) тобі (переможцю) і вам (учасникам), а разом ми утворюємо спільноту. Над цією структурою знаходиться постать поета, присутність

¹ Апострофа (грецьк. Apostrophe – особисте звертання) – стилістична фігура, звертання до відсутньої особи, як до присутньої, до персоніфікованих явищ природи. (Літературознавчий словник-довідник НА Академія, Київ, 1997, с.59).

якого під час виконання його твору не була обов'язкова (Піндар, наприклад, міг лише прислати пісню на батьківщину переможця).

Отже, ми можемо говорити про два рівні комунікативної ситуації, що виражається зокрема тим, що з'являється можливість введення у розповідь хору певних позатекстових сигналів (що вони і творили так званий „другий рівень”), а це, в свою чергу, ускладнювало побудову епінікія;

5) характер «я» суб'єкта, який ми чуємо в творі, а також його відношення до предмета розповіді і до адресата, ситуація, коли поет-співак завдяки особливим властивостям і вмінням стає посередником між колективом і богами. Поет-співак формулює загальні погляди про людину, її долю й можливість в цьому світі, розмірковує над цим, дає настанови і поради. [детальніше див. про це: 6, 38-50].

У концепції Піндара поет це може, адже усвідомлює, що є обранець муз і користується особливим авторитетом. У XI Олімпійській оді знаходимо таку думку Піндара: «А моє мовлення хоче бути пастором людей, через бога людський розум розквітає мудрістю». Поет-співак переконаний в особливій ролі його пісні, яка не лише віддає належну шану і хвалу переможцю, але й увіковічує його самого в пам'яті поколінь як візирець. Це так важливо для поета, що він пише про це майже в кожному епінікії.

Важливим для традиції одичного жанру є те, що в структуру античної хорової лірики було вписане переконання про сакральну генезу, сакральний характер поезії. Обранець муз виконує відповідальну функцію посередника між світом сакральним і світом людським, між громадою й індивідуумом, між минулим і теперішнім. Він має право хвалити і ганити, повчати і вказувати, а також пишатися власними досягненнями. Польська дослідниця одичного жанру в європейській літературі підкреслює, що поет стає творцем і посередником особливої ситуації: автор-адресат. Він вирізняється з громади, але одночасно належить їй. Між поетом і людьми встановлюється порозуміння, певного роду комунікація, яка робить можливим транспозиційне використання займенників «я»—»ми» — «ви» — «вони». Така ситуація є ідеальним візирцем, коли громадськість поєднана спільними ідеалами та принципами.

Такий детальний опис структури піндаричної оди важливий у даному випадку тому, що ця ода стане жанровою традицією у європейській літературі. Аналогічно до рис епінікія Піндара можна окреслити провідні риси гораціанської оди, не менш важливої для європейської літературної традиції. Велика група пісень Горація вирізняється громадським характером (як приклад називаються: Пісня століття, твори з книг I-IV, цикл пісень 11-6 з книги III (так звані римські оди). Вони характеризуються спільною тематикою, побудова окреслюється не лише ситуацією звертання, але й колективним суб'єктом і піднесеністю тону. Деякі пісні набувають форми похвали, і тоді стає очевидним їхній зв'язок з творами Піндара. Однак ліричний суб'єкт пісень Горація – не лише поет-творець віршів, а й індивідуалізоване «я», що інформує про своє особисте, пов'язане з творчістю, життя.

У багатьох піснях Горації – аналогічно Піндару – створює образ «я» як творця, виділеного з усіх смертних, як обранця божого. Добрим прикладом такого творення є відома Пісня III, 1 («*Odi profanum vulgus et arceo*»), в якій поет представився жрецем муз і промовляв з такою повагою і авторитетом, які притаманні промовам священнослужителів. Також в інших творах «я» набуває тону вчителя, пророка. «Я»

поета неодноразово демонструє почуття власної творчої гідності, переконання в особливій позиції стосовно сучасників і слави, що триватиме у віках (III, 30 “Ehexi monumentum”). У піднесеній пісні до Мельпомени (IV,3) поет дякує музи за те, що, завдяки їй, він вирізняється серед громади:

Ти, що звук чарівний дала
Лірі цій золотій, Музо Піерії,
Ти, що й тих безголосих риб
Наділити б могла голосом лебедя,

Твій це дар, що на мене всяк
Пальцем вкаже: “Це він, римських пісень творець”,
Що творю я, що милий всім,
Коли так – то це твій, твій, Мельпомено, дар [4, 94].

Мотиви пісні, що прославляє свого творця і живе довго в пам’яті людей, знаходимо в Пісні IV, 9. Важливим у творчості Горація дослідники вважають спосіб існування і образ «я», в той час як у грецькій хоровій меліці існування цього «я» визначалося передусім його роллю суб’єкта творчих чинників, творця розповіді; в Горація (подібно до монодійної лірики) це «я» має властивості, що відправляють нас до особи поета, це сучасні дослідники називають навіть терміном авторське «я» [6, 60-61]. Голос поета, що звертається до інших, розвивається в різних реєстрах – від діалогу до риторизованої піднесеності офіційного й урочистого контакту. Така гра між безпосередністю і приватністю розповіді та її офіційністю й універсальністю є однією з найістотніших рис взірця Гораціанських пісень. Поетичний талент Горація виявився – між іншим – в синкретизмі його лірики, яка підсумувала попередній досвід і відкрила нову, власну перспективу розвитку поезії, ключову перспективу для сучасного мистецтва слова в європейських літературах. Цей синкретизм обійняв також піндаричну традицію і закріпив її в жанровій пам’яті деяких типів віршів.

Список використаної літератури

1. Аверинцев С. Древнегреческая поэтика и мировая литература. / Поэтика древнегреческой литературы. – М.: Наука, 1981. – 366 с.
2. Гаспаров М. Панегирик / Литературная энциклопедия терминов и понятий. – М.: Интелвак, 2001. – С. 716.
3. Гаспаров М. Поэзия Пиндара / Пиндар Вакхимед. Оды. Фрагменты. – М.: Наука, 1980. – С.361 – 383.
4. Горацій. Твори. – К.: Дніпро, 1982. – 254 с.
5. Корж Н. Переклади творів Горація на Україні XVIII – XIX ст. // Іноземна філологія. – Львів. – 1970. – №20. – С.60 – 73.
6. Kostkiewiczowa T. Oda w poezji polskiej. Dzieje gatunku. Wrocław, 1996.

**«СЕРДИТІ МОЛОДІ ЛЮДИ»
В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ:
ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ВІДНЕСЕННЯ
ТОГО ЧИ ІНШОГО ПИСЬМЕННИКА ДО СКЛАДУ УГРУПОВАННЯ**

Ключові слова / Keywords: «сердиті молоді люди»/ Angry Young Men, склад угруповання/ group composition, соціальний протест/ social protest, екзистенціалізм/ existentialism.

50-ті рр. ХХ ст. в англійській літературі асоціюються в історичній пам'яті з вибухом контркультурних настроїв серед повоєнної молоді, а саме із феноменом британської контркультури – «сердитими молодими людьми». Зміна суспільно-політичних, економічних і соціальних реалій повоєнного світу, стрімке поширення освіти, інтенсифікація ролі виробництва у новоствореному суспільстві споживання, яке перетворює індивідуальність на представника одноманітної сірої маси, призводить в той час до оформлення нового світосприйняття, націленого на відмову від системи традиційних цінностей, на відстоювання самоцінності власного «я» та підкреслення власної автентичності.

Явище про яке йдеться, здавалось, не було обійдене увагою літературознавців. Сьогодні існує чимало праць, присвячених творчому доробку представників англійського літературного угруповання 1950-х років «сердиті молоді люди». Критичні есе та наукові розвідки В. Аллена, Дж. Гіндіна, Дж. Горера, Х. Карпентера, Р. Картера та Дж. Макрае, А. Кетгла, Д. Лоджа, К. Олсопа, Г. Річі, Дж. Хайльперна, Р. Хевісона, З. Ванчури, Н. Жлуктенко, В. Івашової, Н. Михальської, П. Палієвського, В. Рубіна, Т. Тимошенкової, Д. Шестакова та ін. дають досить широке уявлення про цей художньо-культурний феномен. Водночас в історії існування даного літературного угруповання залишилось декілька маловивчених та дискусійних проблем, як от, наприклад, питання про склад «сердитого» угруповання.

Як показує дослідження, у працях різних літературознавців та навіть у виданнях довідкової літератури до «сердитих молодих людей» відносили неоднакових представників. Наприклад, в енциклопедії «Британіка» виразниками «сердитих молодих» вважаються Дж. Вейн, К. Еміс, Дж. Осборн, А. Сіллітоу, Дж. Брейн, Б. Копс та А. Вескер [6]; у більшості вітчизняних енциклопедій (Велика радянська енциклопедія, Великий енциклопедичний словник, Коротка літературна енциклопедія, Літературний енциклопедичний словник, Радянський енциклопедичний словник) найчастіше згадуваними в цій якості є К. Еміс, Дж. Вейн, Дж. Осборн та Дж. Брейн. Однак у Літературознавчій енциклопедії Ю. І. Коваліва до «сердитих молодих людей» відносяться «...К. Еміс, Д. Вейн, Д. Горейн, А. Сіллітоу та ін.» [4], при чому Дж. Осборн та Дж. Брейн навіть не згадуються.

Зарубіжні літературознавці зараховували до «сердитих молодих» Т.Хайнді,

Дж. П. Донлеві, Е. Ворда, В. Кемпа, Р. Лонґріґа, А. Мердок, Х. Томаса, Б. Хопкінса, С. Холройда, Ш. Делані, Д. Лессінґ, А. Вескера, А. Сіллітоу та інших. Ярлик «сердитого молодого» приклеївся навіть до Н. Деніса, якого Дж. Осборн описував, як «...найчарівнішого, добрішого та лагіднішого з людей, якому за сорок...», вказуючи, що він «...батько дітей-підлітків» [цит. за: 7, с. 139]. Зрештою, найчастіше серед «сердитих» називали Еміса, Осборна та Вілсона, причому Осборна вважали «...найвидатнішим з усіх «сердитих» [13, с. 39]. Так, Осборн був удостоєний звання «...найбільш контроверсійної людини...» 1956 року [14, с. 5]. Водночас, Л. А. Фідлер вважає, що речником угруповання виступає саме Джон Вейн, в той час як Еміс уособлює «...її втілення» [10, с. 195]. Р. Хевісон стверджує, що «Еміс та Вейн підготували основу для концепції «сердитої молоді людини», Колін Вілсон надав їй подобу аутсайдера, Джон Осборн озвучив її проблеми» [11, с. 135].

Серед радянських критиків та літературознавців також не існувало єдиної думки щодо кількості та складу «сердитих молодих». Наприклад, Д. Шестаков стверджував, що Д. Скотт, У. Купер та К. Вотерхауз також представляють «сердитих» [5, с. 4], в той час як А. Кеттл вбачав творчість К. Вотерхауза «...проміжною позицією...» між «сердитими» та «робітничими» письменниками, відносячи до останніх А. Сіллітоу [3, с. 183].

Отож, у даній статті ми спробуємо визначити, творчість яких письменників найбільше відповідає принципам установкам, що асоціюються з програмою літературного угруповання «сердиті молоді люди» та виявити літераторів, приналежність яких до лав «сердитих молодих» слід вважати помилковою.

На нашу думку, саме перші твори К. Еміса, Дж. Вейна, Дж. Осборна та Дж. Брейна є найбільш репрезентативними для «сердитого» угруповання, адже відповідають загальноновизнаним творчим установкам «сердитої молоді» 50-х років. Саме тут наскрізно фігурувала характерна «сердита молода людина» певного типу. «Університетські розумники» наділили її походженням із робітничого чи нижчої ланки середнього класів, освіченістю та водночас – відразою до інтелігенції, оскільки остання насолоджувалась привілеями, недоступними для героя «сердитих». Політичні та літературні цінності старшого покоління інтелектуалів були для такого персонажа виключно мішенями для критичних суджень: усе «інтелектуальне» однозначно трактувалося принизливо. Поєднання юності, амбіцій та неприйняття суспільного status quo акумулювало резонансну енергію, відчутну не лише в літературі, а й на сцені і в кіно.

Це так званий антигерой – озлоблений, дещо егоїстичний, гіперчутливий до навколишньої реальності. Він виступає проти тогочасних економічних труднощів, неефективності політичних реформ, законів моралі, загрози руйнації світу та неписаних кодексів вищого класу взагалі. Його турбує соціальна несправедливість класового суспільства, безвихідне становище молоді за умов необмеженого впливу істеблішмент на всі сфери життя, тому він прагне переглянути звичні уявлення про справедливе-несправедливе, правильне-неправильне. Більш того, він поривається здобути привілеї, яких його позбавляє доля, і насолоджуватись перевагами та статком представників вищих класів. Саме такими персонажами – молодими, непокірними, озлобленими – виступають Чарльз Ламлі із роману «Поспішай донизу» Дж. Вейна, Джим Діксон із «Щасливчик Джим» К. Еміса, Джо Лемптон із «Шлях нагору» Дж.

Брейна та Джиммі Портер із «Озирнись у гніві» Дж. Осборна, за що їх цілком справедливо можна іменувати «сердитими молодими людьми».

У даному контексті творчість А. Сіллітоу, у чому ми погоджуємось із А. Кеттлом, слід все-таки віднести до робітничих, а не до «сердитих» письменників, адже протагоніст його роману «У суботу ввечері, у неділю вранці» Артур Сітон не є представником малозабезпеченої інтелігенції, та й не прагне потрапити до її лав. Його цілком влаштовує робота на фабриці, він пишається своєю високою зарплатою, тож і не прагне змінити власне положення в суспільстві. Єдине, що типологічно ріднить твір Сіллітоу із «сердитими» – зневага Сітона до старшого покоління, яка, однак, не підкріплюється соціальними мотивами, а радше знаменує особисту неприязнь протагоніста до деяких моральних якостей представників того ж таки робітничого класу.

Так само і віднесення А. Мердок до табору «сердитих» письменників слід вважати помилковим, адже в її творах «Під сіткою» і «Втеча від чарівника» відчувається значний вплив екзистенціалістів (переважно Сартра), як справедливо стверджує В. Івашова [2, с. 186]. Цієї ж думки дотримуються і англійські дослідники, які визнають, що, хоча спочатку «...книги Вейна, Еміса і Мердок пройшли під однією маркою... сьогодні... їх первинне зближення може здатись мало виправданим» [1, с. 203]. Справді, поневіряння Джейка Донаг'ю у романі «Під сіткою» вмотивовані не соціальною нетерпимістю, як у інших представників «сердитих», а бажанням Джейка знайти двох близьких йому людей. Протагоніст А. Мердок, на протигагу таким героям «сердитих» як Лемптон, Діксон чи Ламлі, не відчуває соціального приниження, не виказує властивого іншим озлоблення, і, навіть, не приймає участі у так званому «*gat game*» (гонитві за грошима й матеріальним успіхом). Як слухно наголошує Х. Карпентер: «Єдиний, на кого злиться Джейк – це він сам» [8, с. 81].

Це дуже характерний момент – адже йдеться про те, індивідуалістичні чи соціально орієнтовані в своїй поведінці герої «сердитих». Адже за поширеною тоді екзистенціалістичною парадигмою, людина вільна лише тоді, доки не примикає до якоїсь соціальної групи. Цікаво, що, за В. Івашовою, якраз «Ідеї екзистенціалізму вносять розкол у табір письменників «сердитої молоді»... Але якщо вплив екзистенціалістів послаблюється в останніх романах Мердок... то він виразно виступає у всьому, що пише інший письменник, Колін Вілсон, якого буржуазна критика відносить до «сердитої молоді» [2, с. 186]. Завдяки трактату «Аутсайдер» Коліна Вілсона дійсно відносили до «сердитих». Однак така первинна інтеграція була слушно визнана помилковою і серед зарубіжних літературознавців. Порівняймо, наприклад, твердження Р. Картера та Дж. МакРае, що роман К. Вілсона «...відрізняється від тих тенденцій, які, як здавалось за первинним окресленням, він репрезентував і являється по суті більш екзистенціалістичним, ніж соціальним романом» [9, с. 470]. Подібної думки притримується і Д. Лодж, який вважає, що «...екзистенціалістичний трактат «Аутсайдер»...» К. Вілсона не мав нічого спільного із творами Осборна, Сіллітоу, Брейна та Еміса [12, с. ix].

Насправді Колін Вілсон заслуговує на звання найбільш контроверсійного учасника угруповання, адже його трактат «Аутсайдер», спочатку іменований як один із «найсердитіших» романів, лиш при найменш прискіпливому погляді здавався написаним у руслі теми про відчуженого інтелектуала, характерної для більшості творів

«сердитих» середини 50-х. Зрештою, ця книга представляє собою аналітичний огляд творчості європейських екзистенціалістів, квазі-містичне поєднання релігійних і філософських суджень автора. Однак, назва книги та трактування Вілсоном теми кризи особистості внесли новий та легко ідентифікований персонаж у загальну групу розчарованих літературних героїв, які проголошували своє невдоволення напрямками суспільного розвитку. В результаті, таке сприйняття твору призвело до зміцнення міфу про «сердиту молододу людину», і ще більше закріплювало за вищезгаданими письменниками подібну назву.

Стосовно творчості Д. Лессінг, яку також відносили до представників «сердитих молодих людей», слід зазначити, що твори, які належать до першого етапу її творчості (50-ті роки, включаючи дебютний роман письменниці «Трава співає» (1950), збірки оповідань «Країна старого вождя» (1951), «Звичка любити» (1957), «Африканські оповідання» (1961)) характеризуються гострою критикою расизму на півдні Африки та лівими політичними уподобаннями письменниці. Вищевказані твори не торкаються властивої «сердитим молодим людям» проблематики – зображення соціальних поневірянь незаможного інтелігента у повоєнній Великобританії, а розкривають проблему расової дискримінації, а також дискримінації жінок, проблему складних взаємовідносин між чоловіком і жінкою. Зрештою, помилкове залучення творчості Д. Лессінг до лав «сердитої» молоді відбулось лише завдяки участі даної письменниці у колективному збірнику «Декларація», анонсованої книгою «сердитих молодих людей». Видавець «Декларації» Том Машлер, насправді, спочатку звертався до А. Мердок, але вона не погодилась. І, оскільки, необхідно було включити хоч одну жінку, Машлер попросив Д. Лессінг прийняти участь у написанні книги, що і призвело до хибної інтеграції творчості даної письменниці з «сердитими молодими людьми».

Отже, можна зробити висновок, що історико-літературне поняття «сердиті молоді люди» найбільш співвідносне із першими творами чотирьох тогочасних письменників – романами «Щасливчик Джим» К. Еміса, «Поспішай донизу» Дж. Вейна, «Шлях нагору» Дж. Брейна і п'єсою «Озирнись у гніві» Дж. Осборна. Дані письменники об'єднані, перш за все, глибоким розчаруванням у цінностях тодішнього англійського суспільства та граничним нонконформізмом, прагненням демонстративно заперечувати традиційні етичні та загальнокультурні норми. Вони звертаються до розробки оригінального типуажу: кмітливого й освіченого представника нижчої ланки середнього чи робітничого класу, який не може знайти власного місця у суспільстві і своєю епатажною поведінкою протирічить загальноприйнятим моральним нормам, завдяки чому і стає «сердитою молододу людиною».

Література

1. Аллен У. Традиция и мечта / Уолтер Аллен. – М. : Прогресс, 1970. – 424 с.
2. Ивашева В. Борьба не закончена / В. Ивашева // Иностранная литература. – 1959. – № 5. – С. 180-188.
3. Кеттл А. Поиски пути / Арнольд Кеттл // Иностранная литература. – 1961. – № 8. – С. 182-188.
4. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. – 624 с. (Енциклопедія ерудита)

5. Шестаков Д. П. Современный английский роман / Д. П. Шестаков ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1964. – 16 с.
6. Angry Young Men // Encyclopedia Britannica [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/25251/Angry-Young-Men>
7. Allsop K. The Angry Decade. – N. Y. : British Book Centre, 1958. – 212 p.
8. Carpenter H. The Angry Young Men. A Literary Comedy of the 1950s. – L. : Penguin Books, 2002. – 244 p.
9. Carter R. The Routledge History of Literature in English: Britain and Ireland. – L. : Routledge, 2001. – 572 p.
10. Fiedler A. L. No! in Thunder: Essays on Literature. – Boston, 1960. – 340 p.
11. Hewison R. In Anger: Culture in the Cold War 1945-60. – N. Y., 1981. – 230 p.
12. Lodge D. Introduction // Amis K. Lucky Jim. – London : Penguin Books, 2000. – P. v-xvii.
13. Ritchie H. Success Stories. Literature and the Media in England, 1950-1959. – L. : Faber and Faber, [1988]. – 257 p.
14. Wiseman T. Angry Young Man // Evening Standard. – 1956. – 7 July. – P. 4.

**МОТИВ ВТЕЧІ ТА ПОШУКИ ВЛАСНОГО «Я»
В РОМАНІ ПАУЛЯ НІЗОНА «CANTO»**

У 60-х рр. ХХ ст. на обрії швейцарської літератури з'явилася «нова генерація» талановитих митців, до когорти яких належали молоді, «неспокійні», «бурхливі» письменники — П. Нізон, П. Біксель, К. Марті, Ю. Федершпіль, А. Мушг. Їхня творчість, безперечно, продовжувала неконформістські традиції найвідоміших представників швейцарської літератури 50-х рр. М. Фріша та Ф. Дюрренматта, яким уперше вдалося зруйнувати національний міф про «винятковість» своєї країни та про особливий шлях її розвитку.

Прогресивні зміни, що відбулися у швейцарському суспільстві в другій половині ХХ ст., окрім суттєвого підвищення добробуту, спричинилися до кризи людської свідомості внаслідок розмивання традиційних норм моралі та структур національної ідентичності. Називаючи західне суспільство 60-70-х років споживачьким, французький філософ Жан Бодріяр [1] робить висновок про те, що, перетворюючись на нову сферу суспільно-виробничої раціоналізації, споживання сприймається водночас як втрата змісту та як гра знаків, котрі замінюють емпіричну реальність. Людина в координатах споживачького суспільства перетворюється на об'єкт, який, подібно до речей, лише виконує певну функцію. У споживачькому суспільстві руйнується традиційна система орієнтирів, завдяки яким індивід надавав певний сенс своєму життю. З огляду на це людина стикається з відчуженням, самотністю, жахливою духовною порожнечою, що провокує кризу комунікації, оскільки справжнє спілкування замінюється обміном знаками, символами, кодами, котрі відсилають до фрагментів симулятивної реальності.

Таку ситуацію можна, слідом зі канадським філософом Чарльзом Тейлором, характеризувати як кризу ідентичності, що є гострою формою дезорієнтації людини, висловленої «в термінах незнання того, хто вона така» [2, с. 45]. На думку дослідника, таку кризу варто тлумачити як радикальну невизначеність позиції індивіда, чия ідентичність означає тотожність із собою, автентичність щодо себе та адекватність щодо Іншого. Можливість цього розширювального тлумачення пояснюється тим, що згідно з концепцією Ч. Тейлора ідентичність обіймає все найважливіше для людини й визначається її моральними та духовними зобов'язаннями: «Знати, хто ти такий — це орієнтуватись у моральному просторі, у просторі, в якому постають питання, що являє собою добро і зло, що варто робити, а що ні, що має для нас сенс і є важливим, що є банальним та другорядним» [2, с.45].

Усвідомлення загальної дисгармонії, нестабільності соціокультурного становища окремої особистості, її відчуження від суспільства, поглиблення недовіри до раціонального впорядкування емпіричних та позаемпіричних феноменів, — усе це вплинуло на формування моделі світу та концепції людини в творчості представників

«нової генерації». У їхніх текстах закарбувалася нова реальність, що ґрунтується на фрагментарних, алогічних, підкреслено суб'єктивних уявленнях про світ та відтворюється за допомогою гри асоціацій, складних метафор, примхливих образів. Молоді швейцарські письменники запропонували незвичні форми рецепції та художньої інтерпретації дійсності, що надало їхній прозі виразних новаторських рис. Найтиповішою з-поміж них є своєрідна манера оповіді, якій притаманні аморфність, мозаїчність, брак чітко окресленої лінійної фабули, парадоксальне моделювання тексту. Протагоністами в багатьох творах швейцарських письменників «нової генерації» стають люди, які, опинившись у екзистенціальній кризі, намагаються відшукати втрачену ідентичність, осягнути й реконструювати повноту та довершеність свого існування. Єдино можливим практичним кроком на цьому шляху для них, утім, стає втеча, що реалізується у низці варіантів: як втеча від самого себе, від оточення чи від дійсності, позбавленої закономірностей та смислу.

Особливо показовим в цьому контексті є роман одного з найяскравіших представників «нової генерації» Пауля Нізона «Canto». Опублікований в 1963 р., він швидко зробив свого автора відомим німецькомовному читачеві. На думку Петера Рустергольца, цей твір визначається передусім фрагментарною оповіддю, що порушує традиційні канони, і тому може розглядатися як своєрідний «маніфест заперечення» [6, с. 315]. Пауль Нізон оцінив свій роман як такий, «що дає людині право відчувати свою індивідуальність» [3, с. 10].

Пошуки цієї індивідуальності і складають зміст роману. Страждаючи від духовної порожнечі, головний герой «Canto» залишає рідну домівку та вирушає до Риму, де сподівається віднайти себе, «приєднавшись» до «вічного міста»: «Мені дуже тісно. Я хочу у світ. Коли я туди потраплю?» — повторює він постійно. Цілком логічно, отже, що саме образ Риму стає визначальним для проблематики роману та його структури. Тотальність великого міста, з одного боку, переконує в мізерності всього, що оточує індивіда, а з іншого — стає гігантським віддзеркаленням незбагненності та недосяжності світу, абсурдності буття людини в ньому.

Непередбачувана поведінка героя, зокрема його блукання містом і прагнення одночасно наблизитися до мегаполіса та вивільнитися з його тенет, обумовлюють звернення оповідача до нелінійної нарації, що набуває вигляду колажу з його думок, вражень та переживань. Окремі картини минулого, нав'язані спогадами про дитинство створюють хаотичний потік свідомості, акцентуючи плинність і неосяжність навколишньої дійсності: «Є такі місця, це лише місця, місця, де відбувається дія, де швидко минають дні та ночі, місця для життя, що дарують хвилини усвідомлення. Ти перебуваєш на такому місці — аж раптом вибухає промінь розуміння, що освітлює все життя, саме тут, на цьому місці чи на маленькому містечку. Це такі місця-хвилинки, де ти раптом оживаєш і тебе на мить осяє світло» [4, с. 57].

Протагоніст П. Нізона воліє подолати минуність та фрагментарність буття, проте так і не досягає на цьому шляху успіху, а його саморефлексія поряд із невгамовним прагненням до відкриття свого глибинного «я» виявляє непозбутне відчуття безпорадності й катастрофи, пов'язане з перебуванням у великому місті. Як символ недоступності й незбагненності Рим дедалі сильніше підштовхує героя до усвідомлення самого себе, водночас демонструючи абсурдність цих його намагань: «Мені дуже тісно, я більше не витримаю. І все-таки цей світ під назвою Рим існує, він

вихлюпується на мене, мов окріп, не підпускаючи до себе. Я лежу перед брамою цього міста, воно завжди в мене перед очима. Хочу на волю. Хочу у світ. Він зовсім близько, але до рук не дається» [4, с. 18-19].

Усвідомлення втрати самотождності підсилює потребу Нізонового протагоніста з'ясувати своє справжнє «я», яку він формулює за допомогою риторичного запитання: «А той, кого ми відправили шукати мене в ті місця, — кого він привів із собою? Лише пастиря повій. Роль та й годі. Чи може статися так, що людина мандруватиме від однієї ролі до іншої? Що залишається від того, хто пішов? Легенда. Хто зберігає її? Той, хто його знав. Мені потрібні легенди» [4, с. 140].

У кінцевому підсумку герою, однак, не вдається вирішити власні екзистенціальні проблеми, звільнитися від самотності. Стимулюючи пошуки, атмосфера великого міста водночас фатальним чином визначає позицію протагоніста щодо їхнього об'єкта: «Хто я? На римських вулицях я перехожий поміж перехожих... Хто?.. Той, хто відчуває себе перехожим... Той, хто волів би йти поряд із тим, іншим... Я. Стипендіат. Дитя підозри, зичливості та злості. Я. Кружляю дорогами. Дурне, покірливе створіння» [4, с. 177]. Закономірно, що наприкінці ми маємо справу з аморфним, розщепленим «я», котре, як і на початку, не має жодного спільного знаменника для своїх ролей: «Чи ми живемо? Чи ми живемо в часі? Статисти на вечірках. А вдома — шафа, повна ролей. Невдахи. Я — лише букет легенд, віяло площ, батьку, я орган, який лише крекче початок фрази. Доводиться вважати себе мертвим» [4, с. 166].

Процес відкриття та осмислення героєм Нізона власного «я» не може здійснитися, оскільки його «я» не співвідносить себе з Іншим та не прагне глибше проникнути в світ останнього. Нездатність Нізонового протагоніста до віднаходження свого істинного «я» безпосередньо пов'язана з недосяжністю діалогічних відносин із Іншим, котрі для нього залишаються суто потенційними. У пошуках Іншого він звертається до фотографії померлого батька та розмовляє з ним, подумки занурюючись у часи дитинства. Образ батька стає мовби двійником героя, оскільки той воліє наблизитися до рідної людини, «вжитися» в її долю, відчуваючи в ній споріднену душу. Утім, принаймні почасті досягаючи такого зближення, протагоніст водночас радикалізує своє відчуження від світу, перетворює його на невід'ємну складову власного життя — саме через те, що йдеться про ефемерну розмову з померлим. Неможливість справжньої комунікації з рідною людиною, зумовлена її «неіснуванням», провокує до подальших шукань та створює парадоксальну ситуацію. Вирушивши до великого міста, аби здобути врешті-решт власну індивідуальність, герой не може подолати відчуження, і саме це *ex negativo* стає містком між ним та батьком — таким самим чужинцем у мегаполісі: «Батько, на потьмянілій від диму світліні, батько в просторому довгому жакеті з круглим коміром, батько в розкішному капелюсі з похмуро нахиленими крисами... Оця твоя говірка... Звичайно, я чую її, коли бачу, як ти роззираєшся на знімку, неначе солдат, що відстав від війська, та крізь дим цигарок дивися на мене поглядом чужинця, стоячи в тому самому парку, де мав би бути і я: завдяки тобі він став мені як рідний. Батьку! Прибульцю! Слухай мене, я розмовляю з тобою зі своєї чужини» [4, с. 70].

Отже, в такому контексті почуття безпорадності та несправжнього існування в цьому світі ще більше підсилюється та стає невід'ємною складовою життя

протагоніста. Він залишається чужинцем у великому місті, приреченим на цілковиту й нездоланну ізоляцію та втечу від самого себе та від оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодрийяр Жан. Общество потребления: Его мифы и структуры. — М.: Культурная революция; Республика, 2008. — 269 с.
2. Тейлор Чарльз. Джерела себе: Творення новочасної ідентичності. — К.: Дух і Літера, 2005. — 696 с.
3. Arnold Heinz Ludwig, Paul Nizon // Text + Kritik: Zeitschrift für Literatur. — 1991. — Heft 110. — 98 S.
4. Nizon Paul. Gesammelte Werke. — Bd. 1: Canto. — Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 1999. — 251 S.
5. Pezold Klaus. Die Schweizer Literaturgeschichte: die deutschsprachige Literatur im 20. Jahrhundert. — Leipzig: Militzke, 2007. — 528 S.
6. Rusterholz Peter, Solbach Andreas (Hrsg.). Schweizer Literaturgeschichte. — Stuttgart; Weimar: Metzler, 2007. — 529 S.

ЕПІТЕТНА СТРУКТУРА: СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ОЗНАКИ В ІСТОРИЧНОМУ ФЕНТЕЗІ

У статті розглядається сутність поняття «епітетна структура» та її основні ознаки, а також наголошуються деякі особливості при розгляді в текстах історичного фентезі.

The essence and basic characteristics of the term “epithet structure” are analysed in the article. Some its peculiarities in the texts of historical fantasy are accentuated.

Ключові слова / Key words: епітетна структура / epithet structure, епітет \ epithet, означення / definition, означуване / defined component, historical fantasy.

На сучасному етапі дослідження епітета дедалі більше дослідників дотримуються широкого підходу. Це пояснюється як поступовим розширенням матеріалу дослідження – частіше залучаються прозові тексти, публіцистика – так і зауваженням О. Веселовським поступом епітета від постійності до індивідуалізації [2]. Поширюються і морфологічні межі епітета, що спричинено тими ж процесами.

Необхідність врахування валентності епітета простежується в принципах класифікації епітетів, спостереженнях К. Горбачевича і Е. Хабло: «У багатьох випадках, коли ми зустрічаємося зі складними, діалектично суперечливими явищами мови, здатними еволюціонувати, функції прикметника-означення можуть виявлятися тільки в контексті, в словесному оточенні, за умови урахування характеру та взаємовпливів слів, які вступають у поєднання» [4, с. 4-5]. С. Губанов зазначає, що ще з античних часів епітет не зводився до вираження лише прикметником і його необхідно розглядати у комплексі з означуваним компонентом [6]. Низка сучасних вітчизняних дослідниць розглядала комплекс епітета і означення, називаючи це поєднання по-різному: «епітетною конструкцією» (О. Грабовецька [5]), «епітетною конфігурацією» (Т. Онопрієнко [7]), «епітетарною конструкцією» (Н. Підмогильна [8]). Спільною для цих робіт ідеєю є підкреслення значимості стосунків означення і означуваного для розкриття образності епітета.

Розглянувши необхідність визначення єдиного терміну для позначення цього поєднання, О. Волковинський пропонує називати його епітетною структурою і дає їй наступне визначення: «досить жорстке архітектонічне та семантичне утворення, що виникає як результат поєднання-злиття означення та означуваного, пропонується називати **епітетною структурою**, під якою розуміється як зовнішньо-конструктивне (архітектонічне) поєднання компонентів, так їхній, скажімо, агрегатний стан, що зумовлюється специфікою функціонування цієї структури як складової ще більшого системного утворення – літературно-художнього тексту» [3, с. 13]. У своїй роботі ми спиратимемося на це визначення епітетної структури як теоретичну базу. Її компоненти називатимемо означенням і означуваним, хоча термін означення є взаємозамінним з терміном епітет.

О. Волковинський порівнює принцип злиття означення і означуваного з арко-

вою міцністю, яка утворюється завдяки двом слабкостям. Проте дослідник зауважує, що ця дуальність стосується архітектонічної організації епітетної структури, а «в асоціативно-семантичному вимірі епітетна структура трикомпонентна: семантика означуваного поєднується (та не зливається чи розчиняється остаточно) з семантикою означення, призводячи до нового семантичного утворення, що співвідноситься з нескінченним асоціативним потенціалом внутрішньої форми конкретної епітетної структури» [3, с. 20]. В основі цієї концепції лежить вчення К. Леві-Строса про дуальні структури. Тобто означення і означуване однаково важливі: «Означення та означуване в епітетній структурі – симетричні між собою» [3, с. 14]. Кожна з цих складових має досить усталену валентність, власну семантику, але у епітетній структурі новий художньо-значимий смисл утворюється при їх злитті.

З ціллю подолання термінологічного хаосу й органічного долучення роботи до доробку епітетології він пропонує під традиційним терміном «епітет» розуміти наявність епітетної структури, а різні згадувані граматичні форми вважати епітетними носіями, потенційними епітетами, які можуть стати епітетною структурою «лише в конкретному художньо-текстовому втіленні» [3, с. 21]. Ми погоджуємось з цією пропозицією, зауваживши лише, що низка усталених назв типів епітетних структур потребує у такому разі уточнення, наприклад, «постпозиційний епітет» не може вільно взаємозамінитись «постпозиційною епітетною структурою», тут варто говорити про інверсовану епітетну структуру.

Вводячи поняття епітетної структури, О. Волковинський виокремлює її основні ознаки: «тяжіння до архітектонічної та семантичної єдності означення й означуваного; втрата епітетною структурою, починаючи з доби модернізму, семантичної та архітектонічної скромності; розщеплення через епітетну структуру типового індивідуальним; принципова налаштованість епітетної структури на одивнення, що зумовлює смислові зсуви як означення, так і означуваного» [3, с. 21]. В аспекті компаративістики звертаємо увагу на індивідуалізацію як визначальну рису епітетної структури, зауважимо на особливій значимості спрямованості епітетної структури на одивнення, оскільки саме вона нерідко виступає як основний принцип виразнення фантастичного компоненту художнього світу твору. Пов'язаною з цими двома ознаками є думка про те, що «епітетна структура актуалізує переносне значення словесних компонентів, тобто переводить означене поняття в умовну площину та робить це поняття унікальним, не схожим на будь-які інші» [3, с. 158]. Саме можливість епітета перевести поняття в умовну площину робить дослідження епітетних структур в історичному фентезі особливо актуальним, оскільки художня реальність цього жанрового різновиду сполучає умовно-історичний образ доби з фантастичним компонентом. Так умовність, яка сприймається як даність, стає одним з основних естетичних принципів історичного фентезі, а відтак епітет – одним із центральних засобів його реалізації. Тому в межах цього дослідження пропонуємо зазначити на ще одній ознаці епітетної структури – вона переводить поняття в умовну площину.

Зауважимо на фігуральності епітетної структури. Цю особливість епітета наголошував О. Потебня, розглядаючи його в комплексі з синекдохою: «Епітет – форма загальна відносно окремих тропів, тобто фігура а не троп» [9, с. 165]. У теоретичному й компаративному аспекті «емфатичність фігуральних прийомів організації епітетних структур»

[1, с. 10] розглядалась І. Барчишиною на матеріалі поетичних текстів. Дослідниця дійшла висновку про продуктивність фігуральності як засобу емпатичності епітетної структури, наголошуючи в першу чергу на особливостях їх розташування у віршах поетичного твору. Ми розглянемо фігуральні прийоми організації епітетних структур у прозовому тексті, де вони не обмежуються ритмом поетичного тексту. Тому пропонуємо виокремити таку рису епітетної структури як фігуральність.

Крім того, зауважимо на тому, що дослідження зв'язків означення з означуваним у порівняльному дослідженні текстів неблизькопорідненими мовами вимагає певних зауважень пов'язаних з різницею в системах цих мов. Такі зауваги є необхідним компонентом літературознавчого дослідження, оскільки різниця в сполучуваності слів впливає як на архітектонічну побудову епітетних структур, так і на їх семантику.

Отже, спираючись на дослідження О. Волковинського, пропонується вживати термін «епітетна структура» для позначення архітектонічного і семантичного утворення, «що виникає як результат поєднання-злиття означення та означуваного». До чотирьох основних ознак епітетної структури, виокремлених науковцем, пропонується додати ще дві – вона переводить поняття в умовну площину та є фігуральною.

Література:

1. Барчишина І. В. Емпатичність епітетних структур у поетичному тексті : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.03 «Теорія літератури» / Барчишина Інна Вікторівна; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці, 2013. — 20 с.
2. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. — М. : Высш. шк., 1989. — 406 с.
3. Волковинський О. Поетика епітета : монографія / Олександр Волковинський. — Кам'янець—Подільський : ФОП Сисин О. В., 2011. — 350 с.
4. Горбачевич К. С. Словарь эпитетов русского литературного языка [Текст] / К. С. Горбачевич, Е. Н. Хабло. — М.: Наука, 1979. — 567 с.
5. Грабовецька О. С. Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов) : дисс... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Грабовецька Ольга Сергіївна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Львів, 2003. — 200 с.
6. Губанов С. А. Эпитет в творчестве М. И. Цветаевой: семантический и структурный аспекты : дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Губанов Сергей Анатольевич ; Сам. гос. ун-т. — Самара, 2009. — 415 с.
7. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Онопрієнко Тетяна Миколаївна ; Харківський національний ун—т ім. В. Н. Каразіна. — Х. : [б. в.], 2002. — 19 с.
8. Подмогильная Н. В. Культурно—историческое своеобразие эпитетарных конструкций в поэзии А. С. Пушкина и Т. Г. Шевченко / Н. В. Подмогильная // Вісник Дніпропетровського університету. Літературознавство. Журналістика. Вип. 3. Т.2. —1999. — С.20—27.
9. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня; [сост., авт. вступ. ст. и коммент. А. Б. Муратов]. — М. : Высшая школа, 1990. — 342 с.

НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ
НАЗВ ОДИНИЦЬ ВИМІРУ І ВАГИ
В СТАРОУКРАЇНСЬКИХ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ КІН. XVI – XVII СТ.

Ключові слова: метрологічна термінологія, запозичення, мова-реципієнт, адаптація.

Keywords: metrological terminology, borrowing, language-recipient, adaptation.

Метрологічна термінологія упродовж свого історичного розвитку зазнавала постійних змін, що було зумовлено як мовними, так і позамовними чинниками, тому до її складу входять хронологічно і генетично різномірні пласти лексики, що, зумовлено загальними тенденціями розвитку словникового складу української мови. „Своєрідною особливістю цієї лексики є її глибока давність і найтісніший зв'язок із життям народу, його історією. Вимірювання пов'язане уже з першими кроками трудової діяльності людини; зростання продуктивних сил і розвиток наукових знань вели до постійного уточнення старих метрологічних понять, старих одиниць виміру і ваги, до їх оновлення, а то й заміни новішими, точнішими.” [6, с. 4] Різномасштабне висвітлення метрологічної лексики подано у дослідженнях П.Буткова [4], Д.Прозоровського [12; 13], К.Болсуновського [3], І.Кауфмана [10], К.Соханевича [16; 17], Н.Беляєва [2], Е.Штамма [18], О.Гілевича [7], Б.Рибакова [14], М.Худаши [21], Я.Ісаєвича [9], В.Винника [6].

Ми зосередимо увагу на запозиченій метрологічній лексиці, а саме на назвах одиниць виміру і ваги, оскільки не поділяємо думки В.Винника про те, що ця лексика „ніколи не була складовою частиною лексико-семантичної системи української мови в її усному і писемному різновиді.” [6, с. 10] Назви одиниць виміру та ваги є досить різномірними за своїм походженням: частина їх виникла на основі внутрішніх лексичних ресурсів української та давньоруської мов, значна кількість має іншомовне походження, що зумовлене залежністю системи одиниць міри та ваги від зовнішньої торгівлі та грошового обігу. Серед запозичених лексем (нами виявлено 48) та їх дериватів (13) можна виокремити такі групи: слова германського (*шнур, морг, пляц/плець*), *лань, полуланок, маца, полумацьок, полмаца, мус, беля, фунт, вантух, штука, куфа, лоть/луть, гинь, фаска, фаса, центнарь/цетнарь, бохонь* (> *боханець, бохенки*), *бунть*), тюркського (*аршинь, безмен/батмань*), *кантарь, капа*), грецького (*кадъ, полукадие, літер/літра, корамань*), чеського (*белець*), польського (*цеберь, кавалокъ, укрухъ, лашть, гарнецъ, кейсякъ, надзамьръ, назбытъ, збытокъ* (> *збытний, збитне*), *достатечне*), угорського (*анталъ, мажа/мажь*), *терха/терх*), румунського (*гелета* (> *гелетка*)), давньоскандинавського (*пуд*), шведського (*берковець* (> *берковесокъ*), латинського (*миля, барило/барила* (> *барилко, барилце, полбарила*), *лѣбра, партія, квинта, кварта* [див. також: 8, с. 76]) походження. Кожне запозичення – це своєрідна мовна історія, яка охоплює процес переймання лексеми, пристосування і

адаптації до системи мови-реципієнта, функціонування у нових реаліях тощо. Розглянемо німецькі запозичення на позначення назв одиниць виміру і ваги:

шнур „мірна вірówka, що використовувалася при обмірах земельних ділянок” [6, с. 34] < запозичене з німецької мови, можливо, за посередництвом польської; нім. Schnur (< свн. snour, двн. snour „шнур”) є словом прагерманського походження, пор. снідерл., гол. snoer „шнур”, дангл. snēre „струна арфи”, дісл. snøti „сплетений канат”, гот. snōrjō „кошик, сітка”. [ЕСУМ 6, с. 449; Фасмер 4, с. 462; Grückner, с. 551]. Зауважимо, що за Литовським Статутом шнур мав 22 сажні 2 аршина 19,25 вершка (приблизно 49 м). [20, с. 64] Напр.: „Тоть застьнокъ змьренный естъ шнуромъ волочным, который шнуръ въ собѣ маеть сажонъ тридцать” [АрхЮЗР, Ч. 6, т. 1, с. 315]. В сучасній українській мові ця лексема розширила своє значення, а метрологічна сема („міра довжини, що дорівнювала близько 45 метрам”) є застарілою [СУМ 11, с. 503];

морг „міра землі, що дорівнювала 0,57 га” (> *морговати* „ділити землю на морги”) < через посередництво пол. mórg, morga < запозичено з нім. Morgen „ранок; морген (міра землі) 0,25 га (первісно ділянка землі, яку один орач може зорати за один ранок)” [ЕСУМ 3, с. 51; 6, с. 59; Фасмер 2, с. 652]: „А не могутъ ли быти прогоненные волоки съ причинъ разных, ино морговати” [Акты, III, с. 83]. В сучасній українській мові ця лексема маркується як застаріла („у Польщі, Литві та на загарбаних ними українських землях у XVI-XVIII ст., а в Західній Україні – до 1939 р. – міра землі, що дорівнює 0,56 га”) [СУМ 4, с. 800];

пляц (*плець*) „земельна міра” (як метрологічний термін синонімічний давній козацькій земельній мірі *служба*, яка в першій половині XVII ст. на Лівобережній Україні відповідала 72 десятинам [1, с. 103]). В. Винник реконструює розвиток семантики цієї лексеми так: „спершу вживалася вона на означення простору, майдану, пізніше – на означення садиби, подвір’я... від якого відгалузилося значення земельної площі” [6, с. 69]. Ця лексема є німецьким запозиченням (нвн. Platz „місце, площа, плац” < фр. place „місце, вільний простір, майдан, плац, ринок, місто” < нлат. *plattea < лат. plātēa „місце, відкритий простір, вулиця” < гр. πλατεια (βδος) „вулиця, широка дорога”), яке потрапило в староукраїнську мову через посередництво польської (plac) [ЕСУМ 4, с. 433-434; Фасмер 3, с. 276]. Напр.: „Ихъ (селянских) земель по здешнему названію 52 четвертки с полщомткою пляца” [цит. за: 11, с. 420]. У сучасній українській мові вживається форма *плац*, яка втратила метрологічний відтінок значення і номінує більш узагальнене поняття „площа для військових парадів і стройових занять” і позначає діалектно марковану сему „майдан” [СУМ 6, с. 571];

лань „одиниця виміру орної землі (1386-1418); одиниця виміру орної землі, орна земля (1443); ділянка оброблюваної землі, яка має певні межі (1552)” [ССУМ 1, с. 538; ІСУМ 15, с. 229-230] (> *полуланок* „півлана”, іст. *ланове* „податок з орної землі”, іст. *лановий* „наглядач за польовими роботами”). Староукраїнські писемні пам’ятки дозволяють уточнити дані Ф.Ткача про те, що уже з XVII ст. поряд із метрологічним значенням цього слова простежується загальне – „поле, нива” [19, с. 116], однак воно зафіксоване пам’ятками ще XV ст. (1443) [ССУМ 1, с. 538]. Ця лексема потрапила в староукраїнську мову через пол. łan „міра площі; поле, нива”) чи чес. lán „міра землі; велике поле”) посередництвом із свн. (lehen „відданий в оренду маєток”) < двн. lēhan „тс.” [ЕСУМ 3, с. 189-190; Винник 1966, с. 72]. Напр.: „А што оу нѣмецкихъ правѣхъ съдаты на ланохъ хотя бы триє члѣвци съдили на лану а любо ђ одну колоду

дають ісь лану а по два гроша широкая ...” [Розов, с. 35]. Я.Ісасевич акцентує увагу на тому, що у Польсько-Литовській державі розрізняли кілька типів ланів, що мали окреслену метрологічну величину: *лан франконський, лан тевтонський, лан селянський* або *кметський, лан ревізорський* або *войтівський* та ін., площа яких коливається від 4 до 30 гектарів. [9, с. 10-11] У сучасній українській мові метрологічна сема „ділянка оброблюваної землі в межах 10-30 десятин як міра площини” маркується як застаріла (пор.: ГС II, с. 343); слово вживається переважно із значенням „безліса рівнина, рівний, широкий простір; поле” (рідковживаною є сема „простір, у межах якого відбувається певна дія”) [СУМ 4, с. 443];

маца „хлібна міра; міра зерна; чотири четверика” [МСТ 1, с. 424], „міра об’єму сипких тіл, що дорівнювала 20-25 гарнцям” [МНС, с. 369] (> *полумацьок, полмаца* [ТУВН, с. 85]) < стп. *таса* [Фасмер 2, с. 585] < свн., нвн. *Metze* „міра, гарнець” [МСТ 1, с. 424] < *messen* „міряти” [6, с. 91]. К.Соханевич вважає, що *маца* на західноукраїнських землях у XVI-XVII ст. номінувала велику міру – 75-115 л; у королівських люстраціях ця лексема вживається як назва міри на олію. [17, с. 68] У староукраїнських писемних пам’ятках це слово фіксується з кінця XVI ст.: „На десять мац жита” [Пам, I, с. 156], „Фалионова пять маць овса взято” [АрхЮЗР, Ч. 1, т. 3, с. 88]. Зауважимо, що регіональні міри мац різнилися, що часто спонукало до судових скарг: „он меру Локацкую з Берестецкою змерыл, тогда ему не доставало жита маць тридцати и чотырохъ берестецкихъ, в чом он себе шкоды быти менит... пятсот золотыхъ полскихъ” [ТУВН, с. 230]. Як міра збіжжя місткістю в 64 л – 50 кг це запозичення фіксується у говорах галицьких лемків [5, с. 434]. У сучасній українській мові як метрологічний термін ця лексема не використовується;

мус „міра на олію” < нім. *Maas* „міра” [6, с. 91]: „За 3 мусовъ олью зл. 10 гр. 3” [АЮЗР, XI, I, с. 394]. К.Соханевич вказує на те, що ця лексема є частовживаною у королівських люстраціях XVI-XVII ст., які стосуються Галичини і Поділля: *грубешівський, львівський, перемиський, ратненський муси* [16, с. 159]. Цей термін вживався не лише як міра на олію, а також як міра сипких тіл, меду місткістю 8,5 л. В.Винник вказує на те, що це одна із місцевих величин, яку не можна вважати універсальною, оскільки вся метрична тогочасна система відзначалася неуніфікованістю. [6, с. 91] Цей термін у метрологічній системі української мови не закріпився: пам’ятки з XVIII ст. і лексикографічні джерела тогочасні і сучасні його не фіксують;

беля „міра кількості паперу, стопа” < стп. *bella* < нім. *Balle* [СУМ 2, с. 72]: „п(н) Я(н) папѣ(р)ни(к) прывѣ(з) двѣ бе(л)ли паперу” [ЛІСБ, 1054, с. 4]. Зауважимо, що аналізована лексема як метрологічна одиниця могла позначати і пакунок товарів різного розміру, залежно від їх виду, зокрема: *беля сукна* = 10 поставів (постав – сувій тканин), *беля паперу* = 10 риз (риза паперу = 20 лібер = 480-500 аркушів), *беля полотна* = 60 поставів. [МНС, с. 369] У сучасній українській мові ця лексема не вживається;

фунт „міра ваги; грошова одиниця ряду країн” < запозичення з нім. *Pfund* „фунт” < свн. *pfund*, нвн. *pfunt* < лат. *pondus* „міра ваги” < *pendo* „зважую, звисаю” [СУМ 6, с. 139; Фасмер 4, с. 210]. У мовному просторі слово з’являється у XIV ст. (1383): „Тежь, естли бы хто какъ на школу жидовскую металл, тотъ маеть старостѣ нашему заплавити два фунты перцу” [Срезн. III, с. 1358]. Аналізована лексема спочатку вживалася лише щодо привізних товарів, які поступали через Західну Європу,

іноді паралельно з метрологічною одиницею – *каменем* (пор.: „от камня имьберу – грошеи петнадцать; от камня перцу – грошеи двадцат; от фунта шафрану – грошеи чотыри; от камня кменю – грошеи чотыри; от фунта мушкату – грошеи два; от фунта квету мушкатового – грошеи два; от фунта гвоздиков – грошеи два” [ТУВН, с. 141], „да шесть пунтовъ перцу” [ТУВН, с. 33]). „Пізніше *фунт* ... ввійшов у співвідношення з *гривною*; якийсь час ці назви співіснували, а з XVII ст., хоч назва *гривна* з метрологічним значенням ще зустрічається, слово *фунт* ... цілком превалює у метрологічній практиці” [6, с. 127]: „...што побрано: ...золота фунтовъ два по семнадцать золотыхъ; ...киновари два фунты, за которую дал десат золотыхъ; шафрану два фунты...; имберу чотыри фунты, за которыи далъ чотыри талари; ...шалии фунт” [ТУВН, с. 155]. Зауважимо, що як метрологічна одиниця фунт не мав сталої величини, тому вага була прив’язана до відповідних різновидів: варшавський фунт – 405,504 г, німецький фунт – 500 г, російський фунт – 409 г, 515 г [SW, I, с. 783]. На теренах України користувалися різними стандартами, зокрема у західноукраїнських землях користувалися німецьким стандартом, який побутує в народній метрології і дотепер, на Наддніпрянщині утвердився російський метрологічний стандарт; „нині ця назва звузила сферу вживання; як метрологічна одиниця фунт увійшов у співвідношення з кілограмом і прирівнюється ... до 400 г: 2,5 фунти становлять 1 кг” [6, с. 127];

вантухъ, ванътухъ „мішок, лантух, діал. вантух” < пол. wantuch „грубе полотно” < нім. Wagentuch „полотно для воза” < нім. Wagen „віз” і Tuch „сукно, полотно, мішок” [СУМ 3, с. 175; ІСУЯ, с. 184; ЕСУМ 1, с. 329]: „вантух хмелю” [ТУВН, с. 140], „од ванътуха хмелю грошей дванадцат” [ПККДА II, дод. 559]. У сучасній українській мові лексема *лантух* розширила своє значення і номінує „великий мішок з грубої тканини; міра, що дорівнює вмісту такого мішка; неповоротка, неспритна людина” [СУМ 4, с. 445];

штука „шматок” (1525), „мистецтво” (XVIII ст.) < через польське посередництво (sztuka „штука, п’еса, фокус, мистецтво”) < запозичено з німецької мови (свн. stücke < двн. stucki „штука, шматок, п’еса”) < [ЕСУМ 6, с. 482; Фасмер 4, с. 480]: „штука полотна” [ТУВН, с. 140]; „от штуки сатыну – грошеи три; ... от штуки бархану барвы вшелякое – грошеи два” [ТУВН, с. 142]. У сучасній українській мові ця лексема номінує „окремий предмет з числа однорідних, який беруть за одиницю рахунку”, заст. „частина чого-небудь, що є сама по собі окремою цілою річчю, предметом; шматок” [СУМ 11, с. 546];

куфа „одиниця виміру рідини, головним чином напоїв; бочка місткістю близько 40 відер” [МНС, с. 369], „міра місткості, кувва, бочка, діал. куфа” < через посередництво стп. kufa „велика бочка” < запозичено з нвн. Kúfe „цебер, чан, бочка” (свн. kuofe, двн. kuofa „чан, діжка”) < слат. sora < лат. cura „бочка, діжка” [ЕСУМ 3, с. 164; ІСУМ 15, с. 203; Фасмер 2, с. 436; Brückner, с. 280]: „отъ куфы мушкатулу, малмазеи и вина – по злотому черленому, от полкуфъков – по гр. двадцать чотыри” [ТУВН, с. 141], „кадь, цеберъ, куфа” [ЛБ, с. 166]. В сучасній українській мові лексема *кухва* номінує поняття „бочка – велика дерев’яна або металева циліндрична посудина переважно опукла посередині, з двома плоскими днищами” і „глек” [СУМ 4, с. 420; 1, с. 223];

лотъ, луть „неметрична одиниця маси ваги” [ЕСУМ 3, с. 291], „міра ваги, що вживалася для зважування коштовностей, становила 1/32 частину фунта” (12,797 г)

[МНС, с. 369], „вживається на означення ваги тих речовин, які зважувалися невеликими і відносно точними дозами: кави, перцю і под.” [6, с. 140], „лот важив стільки, скільки можна було набрати горсткою перцю” [15, с. 156] < запозичення з нім. Lot „грузило, лот; міра ваги” < свн. lot „свинець; сплав для паяння; міра ваги, відлита із свинцю” < пгерм. lauda „свинець для паяння” [ЕСУМ 3, с. 291; Фасмер 2, с. 522]: „(Сребро) важило лотов полтора” [АрхЮЗР, Ч. 1, т. 9, с. 361]. На сучасному етапі розвитку мови лексема *лот* („російська міра ваги, яка застосовувалася до запровадження метричної системи і дорівнювала 1/32 фунта (12,8 грама)”) маркується як застаріла [СУМ 4, с. 549];

гинь „стародавня міра рідких речовин” < нім. Gien [СУМ 6, с. 211]: „возми... оливы з ольвици мѣру гинь” [Кроникъ, с. 108]. В сучасній українській мові ця лексема втратила метрологічне значення [див.: СУМ 2, с. 71];

фаса „рахунок предметів: 100 бунтів (бунт – 15 шт.)” < нім. Fass [МСТ 2, с. 453]: „Жельзо бѣлого бляхъ двадцать фась” [ЛММ, с. 47]. У сучасній українській мові з цим метрологічним значенням лексема не вживається;

фаска, фаска „бочка місткістю близько 30 кварт, що служила для виміру масла; пучок, жмут, низка, в'язка, пакунок на 12 бунтів” [МНС, с. 370], „діжка для масла, сиру; міра збіжжя 25 кг” < через посередництво польської мови (*fasa, faska*) < запозичене з німецької: нвн. Faß (двн., свн. vaz) „бочка” (первісно „місткість, посудина”), споріднене з дісл. fat, англ. vat „велика посудина для рідини”, далі, можливо, з лит. puodas „горщик”, лтс. puòds „т.с.”, прус. pist „нести” [ЕСУМ 6, с. 77; Richhardt c. 47; Sławski I, c. 221]: „От гарньца вина рынского пнзеи чотыры, от фасы пива кгданского грошей шестнадцат” [ТУВН, с. 103] У сучасній українській мові ця лексема маркована як діалектна і номінує „невеличку діжечку для масла, сиру” [СУМ 10, с. 567];

центнаръ, цетнаръ „міра ваги, що дорівнює 100 кг” [ЕСУМ 6, с. 238], „вага: 100 фунтів” [МСТ 2, с. 470]. Зауважимо, що в Україні діяли різні метрологічні стандарти, згідно з якими варшавський центнар важив 160 фунтів, звичайний польський центнар – 100 фунтів, львівський центнар – 126 фунтів (пор.: західноукраїнський віденський стандарт – 56 кг (період до возз'єднання України), сучасне метрологічне значення центнера: 50 кг – Англія, Швейцарія, Данія) [6, с. 133]. У староукраїнській мові лексема фіксується з кінця XV ст.: „Купці мають продавати... жельзо, олово, мѣдь, цыну... центнаромъ” [Акты, 1, с. 188], „Талантъ або либра важить сто фунтовъ, то есть цетнаръ” [Рукописний хронограф, с. 50]. Етимологи джерелом запозичення цього слова вважають німецьку мову (*Zentner* „міра ваги в 50 кг”), у яку воно потрапило через свн. zēntencere і двн. cēntenāri з латинської мови (*centenarius* „такий, що містить сто одиниць; такий, що важить сто фунтів”) [ЕСУМ 6, с. 238; Фасмер 4, с. 298]. У сучасній українській мові ця лексема номінує „одиницю ваги в метричній системі мір, що дорівнює 100 кілограмам” [СУМ 11, с. 197];

бохонъ (1529), *боханецъ* (1699), *бохенки* (XVII ст.) „хлібина” < через польське посередництво (*bochen, bochenek*) < запозичено з середньовісньонімецької мови (*vochenze, fochenza*), в яку потрапило з латинської мови (*focacius* „спечений у попелі” < *focus* „вогонь”) [ЕСУМ 1, с. 311; Фасмер 1, с. 201-202; Brückner, с. 78; Machek, с. 59; Sławski I, c. 38]: „...а ржаного хльба двадцать и семъ бохоновъ... (сплатити як податок – Г.С.)” [РЛЗ, с. 178]. У сучасній українській мові ця лексема втратила своє метрологічне

значення і номінує „пшеничну або гречану хлібину” (*бухан, буханка*; зменш. *буханець, буханчик*) [СУМ 1, с. 266-267];

бунтѣ „(в’язка) бунт” [СУМ 3, с. 96], „в’язка, сувій, пачка” [ЕСУМ 1, с. 296] < через посередництво стп. *bunt* „в’язка, вузол, пучок” < запозичено з нвн. *Bund* „тс.” < *binden* „в’язати” [ЕСУМ 1, с. 296; Фасмер 1, с. 241]. Лексема фіксується в староукраїнських пам’ятках з першої пол. XVI ст. (1538), часто присутня і в пам’ятках XVII ст.: „поменены(и) па(н) во(и)тѣ, ... одному с проте(с)та(н)товѣ, бу(н)тѣ ножовѣ, которые уже были проданые, ... те(ж) пограбити ро(с)казаль” [ТУВН, с. 303]. У сучасній українській мові ця лексема зберегла своє значення: „зв’язка, сувій, пачка або тук якихось матеріалів” [СУМ 1, с. 256];

Отже, методом суцільного розписування староукраїнських пам’яток кін. XVI-XVII ст. нами виявлено назви одиниць виміру та ваги, серед яких зафіксовано 18 запозичень з німецької мови, 10 – польської, 6 – латинської, 4 – тюркських мов, по 3 – грецької і угорської, по 1 – давньоскандинавської, чеської, румунської, шведської. Значна частина лексики не збереглася в сучасній українській мові, що було зумовлено суттєвими змінами в метрологічній системі України (*маца, мус, укрухъ, капа, гинь, белля, кораманъ, лѣбра, белець, кейсякъ, бохонъ, гелета*); ряд слів втратили свою метрологічну сему, однак у сучасній мові продовжують номінувати інші поняття (*кухва, кантар, безмен, ласт, плац, фунт, цеберѣ, барило*). Окремі лексеми активно функціонують у сучасній українській мові (*центнарѣ, терха, бунтѣ, вантухѣ*), деякі з них стали міжнародними метрологічними термінами (*миля, літер*). Частина лексем, збережених сучасною українською мовою, нині як метрологічні одиниці мають маркування: діалектні (*анталѣ, фаска*), застарілі (*аршинѣ, шнур, берковецѣ, морг, лотѣ, ланѣ, гарнецѣ, пуд, штука, мажа*) чи розмовна (*кавалокѣ*). Мова активно реагує на всі зміни, які відбуваються у суспільстві, що найкраще демонструють запозичення з різних мов.

Література

1. Багалея Д.И. Новый историк Малороссии: рецензия на книгу А. Лазаревского „Описание старой Малороссии”. – СПб.: Тип. Император. Академии Наук, 1891. – 148 с.
2. Беляев Н.Т. О древних и нынешних русских мерах протяжения и веса. // *Seminarium Kondakovianum*. – Прага, 1926. – Т.1. – С. 215–270.
3. Болсуновский К.В. Древние гири, найденные в Киеве, и их отношение к различным весовым системам. – К.: Типография И.И. Чоколова, 1898. – 28 с.
4. Бутков П.Г. Объяснение русских старинных мер – линейной и путевой. // *Журнал Министерства внутренних дел*. – 1844. – Ч. 8., 2. – С. 247–293.
5. Верхратський І. Про говір галицьких лемків. – Львів: НТШ, 1902. – 487 с.
6. Винник В.О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. – К.: Наукова думка, 1966. – 148 с.
7. Gilewicz A. *Studia z dziejów miar i wag w Polsce*. Cz. I. Miary pojemności i ciężaru (wagi). // *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie* – 1936. – Cz. I, t. 16, z. 3. – S. 315–322.
8. Гриценко С.П. Лексичні латинізми в українськомовних текстах кінця XVI–XVII ст. Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2011. – 367 с.
9. Ісаєвич Я. Деякі питання української метрології XVI–XVII ст. // *Науково-*

інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – № 2, 1961. – С. 3–13.

10. Кауфман И.И. Русский вес, его развитие и происхождение в связи с историей русских денежных систем с древнейших времен / Опыт исслед. – СПб.: Тип. Имп. Акад. наук, 1906. – 2., 92 с.
11. Константинович Н. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Полк Стародубский. Дополнения. Вып. IV. – Чернигов: Губернская типография, 1885.
12. Прозоровский Д.И. О старинных русских мерах протяжения. // Известия Петербургского Археологического общества. – СПб., 1872. – Т. 8, вып. 3. – С. 5–176.
13. Прозоровский Д.И. Монета и вес в России до конца XVIII в. – СПб.: Типография А. Траншеля, 1865. – 421 с.
14. Рыбаков Б.А. Русские системы мер длины XI–XV веков. // Советская этнография, 1949, №1. – С. 67–91.
15. Sedláček A. Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách. – Praha: Česká akademie, 1923. – 486 с.
16. Sochaniewicz K. Terminologia czerwonoruskich miar nasypnych (zbożowych) w XV i XVI w. (dokończenie) // Zapiski Numizmatyczne. – 1925, № 3. – S. 67–71.
17. Sochaniewicz K. Miary i ceny produktów rolnych na Podolu w XVI w. // Lud, 1929. – Т. 28. – S. 145–166.
18. Stamm F. Miary długości w dawnej Polsce. – Warszawa: Druk Wojskowego Instytutu Geograficznego, 1935. – 33 s.
19. Ткач Ф.Є. До характеристики словникового складу мови українських ділових документів XVII ст. (універсалів та листів-наказів гетьманської канцелярії Богдана Хмельницького) / Ф. Є. Ткач // Праці Одеськ. ун-ту. Серія філол. наук. – 1962. – Т. 152. – Вип. 15. – С. 112–128.
20. Ханенко А. Исторический очерк межевых учреждений в Малороссии. – Чернигов, 1870. – 127 с.
21. Худаш М.Л. Метрологічна термінологія в українській мові кінця XVI–початку XVII ст. (На матеріалах ділових документів Львівського Ставропігійського братства). // Доповіді та повідомлення Львівського педагогічного інституту. Серія філологічна. – Вип. 2, 1956. – С. 33–36.

Список умовних скорочень

Акты – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Т. 1. – СПб., 1846. – 432 с.; Т. 3. – СПб., 1848. – 368 с.

АрхЮЗР – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. 1, т. 3: Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст. – К., 1864; Ч. 1, т. 9: Лифос, полемическое сочинение, вышедшее из Киевопечерской типографии в 1844 году с возражениями и замечаниями Кассиана Саковича. – К., 1893; Ч. 6, т. 1: (Приложение) Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). – К., 1876.

АЮЗР – Акты, относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археологическою комиссией. – СПб., 1863–1892. – Т. 1. 1361–1598:

Тип. Праца. – 1863. – 301, 15 с.; Т. 11. [Под ред. Г. Ф. Карпова]. 1672-1674. Прибавления, 1657: Тип. Этингера. – 1879. – 24 с., 820 стлб., 18 с.

Кроникъ – Книга глаголемаа кроникъ, сиречь собраніе ѿ многихъ лѣтописецъ. – Сер. XVII ст. – Зберігається у Москві, в бібліотеці ім. В.І.Леніна, ф. 236, № 4.

ЛБ – Беринда П. Лексикон словенороский. – К., 1627. / Підгот. тексту і вст. стаття В.Німчука. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 272 с.

ЛММ – Отрывки изъ лѣтописи Мгарскаго монастыря 1682-1775 г. – Київ: Тип.: Г.Т. Корчакъ-Новицкаго: Михайловская улица, домъ № 4, 1889. – № 4, с. 37-52; № 5, с. 53-76.

ЛСБ – Документи Львівського Ставропігійського братства: рукопис кін. XVI – сер. XVII ст. – Зберігається у Львівському державному історичному архіві, ф.129, оп.1.

ПККДА – Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов. – Т. 1. – К., 1898; Т. 2. – К., 1897.

Розов – Розов В. Українські грамоти. – Т. I- XIV в. і перша половина XV в. – К.: Друкарня ВУАН, 1928 – 268 с.

Рукописный хронограф: Кроника си есть лѣтописецъ изъ розныхъ многихъ кроникаровъ діалектомъ рускимъ написана до 1656 лѣта чрезъ много лѣтъ дописана 1771. – Рукопис належав редакції ж. „Киевская старина”, нині – ВБУ, № 165.

ТУВН – Торгівля на Україні XVI – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянина. / Підгот. до вид. Кравченко В.М., Яковенко Н.М. – К.: Наукова думка, 1990. – 405 с.

ГС – Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: У 4-х т. / НАН України. Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 2. – 558 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. У 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Наукова думка. – Т. 1. – 1982. – 631 с.; Т. 3. – 1989. – 549 с.; Т. 4. – 2003. – 653 с.; Т. 6. – 2012. – 566 с.

ІСУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел. – Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Вип. 2. – 1994. – 151 с.; Вип. 3. – 1996. – 251 с.; Вип. 6. – 1999. – 255 с.; Вип. 15. – 2010. – 255 с.

ІСУЯ – Тимченко Є. Історичний словник українського язика. – Х., 1930-1932. / Фотопередрук О. Горбача. – Мюнхен, 1985. – 947 с.

МНС – Метрологічно-нумізматичний словник. // Торгівля на Україні XVI – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянина. / Підгот. до вид. Кравченко В.М., Яковенко Н.М. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 369-370.

МСТ – Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст. – Кн. 1. – К.-Нью-Йорк: ВПЦ „Літопис-XX”, 2002. – 512 с.; Кн. 2. – К.-Нью-Йорк: ВПЦ „Літопис-XX”, 2003. – 513 с.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. // За ред. Л. Гумецької. – К.: Наукова думка. – Т. 1. – 1977. – 632 с.

СУМ – Словник української мови. – К.: Наукова думка. – Т. 1. – 1970. – 799 с.; Т. 2. – 1971. – 550 с.; Т. 4. – 1973. – 840 с.; Т. 6. – 1975. – 832 с.; Т. 10. – 1979. – 658 с.; Т. 11. – 1980. – 699 с.

Срезн. – Матеріалы для Словаря древнерусскаго языка по письменнымъ памятникамъ. Трудъ И.И. Срезневскаго. – СПб.: Типогр. Импер. Академіи наукъ. –Т. 3. – 1912. – 1684 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. / Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – М.: Прогресс. – Т. 1. – 1964. – 562 с.; Т. 2. – 1967. – 671 с.; Т. 3. – 1971. – 827 с.; Т. 4. –1973. – 855 с.

Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957. – 805 s.

Machek – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. – 627 s.

Richhardt – Richhardt R. Polnische Lehnwörter im Ukrainischen. – Berlin, 1957. – 122 s.

Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Krakow: PAN, 1952-1982. – Т. 1-5. – Т. 1.1 : A-Czar. – Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1952 . – 112 s. – Т. 1.2: Czara- Fałel. – 1953. – s. 113-224.

SW – Słownik języka polskiego, ułożony pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. – Warszawa, 1900-1927. – Т. I-VIII.

ЛЕМКІВСЬКА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОПІСЕННІСТЬ У МЕЖОВИХ КОНТАКТАХ З ПОЛЬСЬКОЮ І СЛОВАЦЬКОЮ

Весільний фольклор Лемківщини є малодосліджений. Оскільки ж розвиток цивілізації все гостріше ставить проблему консервації національних традицій, найбільшу увагу викликають так звані “острівні” регіони, яких найменше сягнула хвиля новітніх цивілізаційних віянь. В умовах тривалої бездержавності, штучного розмежування зі своєю етнокультурною материзною, під жорстоким чужинецьким гнітом, як зіницю ока, доводилось берегти свою самобутність лемкам – крайній західній етнографічній групі українців, що проживали обабіч Карпатського хребта від річки Попрад на заході і аж до витоків річок Сян та Уж на сході, між польським та словацьким народами. Пограничне розташування лемківського краю зумовило взаємозбагачуюче співіснування національних культур східно- і західнослов'янських народів, у тому числі і їх фольклорів. Насильницька депортація лемків після Другої світової війни призвела до цілковитого руйнування етнокультурного середовища регіону. Ось чому перед національно-свідомим, мислячим українством постало завдання: вберегти від остаточного забуття те, що наші предки створювали упродовж багатьох віків, бо це – наша історія, наші витоки. Важливість і наукова продуктивність ареального вивчення весільного фольклору Лемківщини зумовлена унікальними культурно-архаїчними особливостями регіону, які можуть послужити основою для з'ясування первісних світоглядних уявлень населення цього краю та його місця і ролі у формуванні українського етносу.

Порівняльний аналіз лемківської весільної пісенності з польським і словацьким регіональним матеріалом передбачає визначення локально-національного і загальнолюдського, репрезентованого текстовими ситуаціями, символікою і образністю, у яких сповна виявляються етнопсихологічні особливості носіїв фольклору.

Воснові дослідження – фольклорно-етнографічні описи весільної обрядовості лемків, польських гуралів та східних словаків, що виконали дослідники XIX – XX ст.

Мета статті є проаналізувати локальні особливості лемківського весільного обряду, весільної пісенності та з'ясувати процеси їх взаємодії з весільною пісенною обрядовістю східних словаків і польських гуралів.

Проаналізувавши ухронологічній послідовності історіографію досліджуваної проблеми, акцентуємо на тому, що лемківська весільна обрядовість і пісенність досі не була об'єктом дослідження як одноцільний етнокультурний комплекс у міжетнічному середовищі. Спостерігається нерівномірність досліджень польської та словацької територій Лемківщини. Утім, потрібно зазначити, що довготривалий процес вивчення фольклору лемків представлений насамперед працями емпіричного змісту з принагідними теоретичними міркуваннями і висновками, зокрема в працях Ф. Вовка [1], Ф. Колесси [3], В. Гошовського [2], М. Сивицького [5], М. Мушинки [4]

та ін. Тому й досі немає комплексної праці, у якій було б усебічно досліджено весільні обрядові пісні (та й інші жанри) українських лемків у контексті їх міжетнічних зв'язків із сусідніми західнослов'янськими народами.

Розглянувши аспекти лемківських весільних обрядів у контактному суміжжі зі словацько-польським оточенням, необхідно зауважити, що в своїй основі вони містять чимало рис загальноукраїнської спільності. До них відносимо сватання, заручини, обряд приготування короваю, прибирання весільного деревця, виття вінків, обсіпання молодих зерном, обмін подарунками між нареченими у передвесільній обрядовості, зустріч молодих у вивернутому кожусі, покривання молодої головним жіночим убором, приготування шлюбної постелі та ряд інших. Спільним є також назви окремих весільних чинів: староста, дружба, дружка, сват, свашка; ритуальні весільні страви: курка, мед, каша, коровай тощо.

Для цього регіону характерні й специфічно карпатські елементи, пов'язані з географічним положенням, шануванням культів землеробства і скотарства, збереженням давніх галузей господарства, окремі з яких у меншій мірі збереглися в інших місцевостях України. Весільна пісенність пов'язана з такими обрядодійствами, як обряд сватання, що складався з дворазової зустрічі батьків молодих та їх посередників; прив'язування молодому до кишені *хустки* як знак згоди на одруження (у традиційному українському весіллі – частіше рушник); *сир* як обрядова весільна страва; триразове публічне оголошення в церкві про намір молодих одружитися; *пірко* як ознака заручення молодого; збереження ритуальних танців у довесільний період; ретельне шанування рослинних і землеробських культів (обряд вінкоплетин); *яблуко* в ролі прикраси весільного деревця; роздільність весільних обрядодійств у молоді і молодого; своєрідне вшанування порогу як культового місця при виході молодих з хати (схрещування дружбівських *тоніриців*); напутні промови старости упродовж всього весілля; широке побутування обряду вмивання молодих; малохарактерність звичаю комори і демонстрації невинності нареченої тощо.

Водночас тісне сусідство лемків із західними слов'янами стало першопричиною активних взаємовпливів у їх весільній обрядовості. Тому, попри архаїчні форми та елементи, весільна пісенність лемківського варіанта українського обряду характеризується деякими відмінностями, зумовленими контактами із словацькою та польською пісенними традиціями. Слід також відзначити, що аналогії окремих елементів більше простежуються у весільній обрядовості українців Східної Словаччини і словаків, набагато менше збіжностей у лемківсько-польському суміжжі.

Здійснивши аналіз текстів весільної лемківської пісенності, зауважуємо, що весільні обрядові пісні за змістом і функціональним призначенням загалом генетично споріднені з загальноукраїнськими, відзначаючись певними локальними відмінностями. Порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що у лемківських піснях збереглась архаїчна, багата і розмаїта поетична образність, яскрава експресивність, яка в багатьох випадках накладає відбиток і на словацькі пісні цієї тематичної групи. Що ж до перегуку з польськими піснями [6], то він значно слабший і функціонально часто відмінний. Водночас у лемківських піснях помітні окремі запозичення із словацької та польської мов. Так, серед прощальних пісень натрапляємо на лемківсько-словацьку паралель пісні "Камаратко наша". Тут маємо в лемків виразне запозичення від словаків (*камаратка*, тобто подруга). Весільне деревце на галицькій

Лемківщині має назву *ріцка, різка*, на прашівській Лемківщині – *застава*. На думку словацького дослідника І. Коморовського, свою назву весільного деревця галицькі лемки, як і західні українці отримали під впливом польської назви *różdźka, różga* [7]. А от весільний знак прашівських лемків дуже подібний до відповідної весільної атрибутики словаків. Однак, пісні, які виконували в цей обрядовий момент, у лемків, поляків та словаків відрізняються.

Весільний пісенний репертуар трьох сусідніх народів віддзеркалює генетичну спорідненість праслов'янської весільної обрядовості, яка формувалась на моногамному шлюбі, рільничому укладі життя, подібному світогляді. Ось чому ми маємо аналогічні обрядодійства (благословення, кругові обходи навколо стола й діжі, розділювання короваю тощо), подібну змістовно-функціональну структуру весільного церемоніалу – іншими словами, різні етнонаціональні варіанти традиційної родинної обрядовості спільного ареалу (так званого “карпатського циклу”). Аналізуючи пісенний матеріал весільної обрядовості, зауважуємо не тільки спорідненість образних моделей, спільність мотивів і поетичної стилістики, але й дуже часто цілковиту однотипність метричнострофічної структури.

У лемківській весільній пісенності збереглися архаїчні мотиви й образи давнього українського репертуару, для якого характерне розлоге пісенно-хорове вираження змісту весільних обрядодійств, морально-психологічного стану молодої пари, їх родин, розмаїта поетична символіка і стилістика.

Аналіз лемківських весільних обрядових пісень свідчить і про їхню високу естетичну вартість, що виявляється у глибокому психологізмі змісту, багатстві та яскравості поетичних образів, у розмаїтті ритміки і строфіки, докладності відображення весільного обрядодійства і церемоніалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Передрук з видання 1928 р. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
2. Гошовський В. Спроба генези одної лемківської весільної пісні / Науковий збірник музею української культури у Свиднику. – Пряшів: Відділ укр. літ-ри, 1967. – Т. 3. – С. 261-273.
3. Колесса Ф. Передне слово // Колесса Ф. Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії / Зібрав, упорядкував й пояснив Філарет Колесса. – Львів: З друкарні Наук. товариства імені Шевченка, 1929. – Т. LXXXII. – С. X-LV.
4. Мушинка М. Фольклор Пряшівщини в працях українських та російських вчених і сучасний стан його дослідження // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – К.: Наук. думка, 1968. – Вип. 4. – С. 72-89.
5. Сивицький М. Духовна культура Північної Лемківщини // Записки Наук. товариства імені Шевченка. – Т. 206 (історично-філософська секція). – Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1988. – Т. 2. – С. 137-157.
6. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław-Poznań: Polskie towarzystwo ludoznawcze, 1974. – Т. 49.: Sanockie-Krośnieńskie. Cz. I. – 345 s.; 1972. – Т. 50. Cz. II. – 444 s.; 1973. – Т. 51. Cz. III. – 487 s.
7. Komorovský Y. Tradičná svadba u Slovanov. – Bratislava: Univerzita Komenského, 1976. – 308 s.

НАПІВСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Ключові слова / Keywords: напівсуфіксальні прикметники / adjectives with half-suffixes, функція / function, комунікативна функція / communicative function, мислетворча функція / thought-creating function, номінативна функція / nominative function, апелятивна функція / appealing function.

Будучи невід'ємною умовою існування суспільства, мова виконує низку надзвичайно важливих функцій щодо суспільства в цілому, окремих його груп та кожної людини зокрема. Існує немало розвідок, пов'язаних з визначенням та описом функцій мови, але питання про функції мови є надзвичайно складним. Учені-лінгвісти не можуть дійти згоди не лише щодо назв чи ієрархії функцій мови, а навіть щодо їх кількості. Різні наукові течії чи окремі лінгвісти називають від двох до двадцяти функцій мови. Так, Ю. О. Маслов називає найважливішою функцією мови комунікативну функцію, бо призначення мови – бути засобом спілкування, насамперед, засобом обміну думками. Але мова – не лише засіб передачі «готової думки», вона слугує також засобом формування думки. Посилаючись на психолога Л. С. Виготського, автор зазначає, що «думка не просто виражається в слові, але і здійснюється в слові» [4, 9], тому другою центральною функцією мови автор вважає мислетворчу, яка є нерозривно зв'язана з комунікативною і лише їх єдність робить мову хранителькою і скарбницею суспільно-історичного досвіду поколінь. Інші функції мови дослідник вважає частковими, чи то похідними від комунікативної, розділяючи їх на обов'язкові (естетична, експресивна, апелятивна) та факультативні (констатуюча, питальна, контактовстановлююча, метамовна, функція показника (індикатора) приналежності до певної групи людей) [4, 9].

Втіленням основних функцій мови – комунікативної та мислеоформлювальної – служать одиниці різного функціонального призначення і значення. Це – властиві даній мові звуки, слова, значущі частини слів, речення. Кожна з одиниць різних рівнів виконує комунікативну чи мислеоформлювальну функцію особливо, по-своєму, здебільшого, виконуючи певну часткову функцію, що входить до складу вищої у ієрархії.

Так, звуки мови, маючи фізичну природу, забезпечують сприйняття мови на слух. У цьому виявляється їх перцептивна функція. Водночас вони виступають розрізнявачами змісту слів та їх форм (*bettartig, beetartig*), виконуючи при цьому диференціальну функцію. Словам, значення яких співвідносні з предметами, ознаками, діями довколишньої дійсності, властиві номінативна („називання”) та семасіологічна („позначення”) функції. Окрім слів, функції вираження понять виконують частини слова – корені, суфікси, префікси, інфікси, суфікси, флексії. Важливі функції виконує речення. Речення може виконувати імперативну функцію – висловити наказ, або, становлячи послідовність викладу думок, які ведуть до логічних умовиводів,

виконувати також дискурсивну функцію. Завдяки цим та іншим функціям структурних одиниць мова стає тим засобом, що задовольняє найрізноманітніші запити суспільства у спілкуванні, мислеоформленні та волевиявленні.

Мета нашої розвідки – окреслити функціональний потенціал напівсуфіксальних прикметників сучасної німецької мови, адже матеріалом нашого дослідження слугують особливі одиниці, які певним чином об'єднують усі з перерахованих вище одиниць різних рівнів: вони складаються зі звуків, мають у своїй структурі значущі частини слова – твірну основу та напівсуфікс, є лексичними одиницями, тобто словами, і, враховуючи формули словотвірних типів, до яких вони належать, можуть бути розгорнуті зі слова-універба у синтаксичні конструкції.

Основною функцією напівсуфіксальних прикметників є номінативна. «Функція прикметника – передавати значення якості (ознаки), але аналогічну функцію можуть виконувати і компоненти складного слова і словосполучення і ціле підрядне (означальне речення)» [3, 102]. У функціонально-семантичному полі ознаковості прикметники займають центральну частину. У словотвірному аспекті ця частина поля неоднорідна. Її ядро складають непохідні прикметники, що виражають поняття ознаки у найчистішому абсолютному вигляді. Навколо них розміщені похідні прикметники, значення яких мотивоване значеннями іменників, прикметників, дієслів, прислівників як твірних основ. Цю частину поля за способом словотворення можна розділити на зони і виділити таким чином зону напівсуфіксації. Кожна мова у певний період свого розвитку характеризується строго визначеним набором словотвірних засобів, у нашому випадку – напівсуфіксів, між якими встановлюються різні семантичні відношення. Семантичні відношення часто проходять відразу трьома паралелями: на рівні словотвірних афіксів, на рівні словотвірних типів та на рівні похідних прикметників. Словотвірні варіанти виникають, як правило, внаслідок приєднання того самого напівсуфікса до різних форм однієї і тієї ж твірної основи: *gallsüchtig – gallensüchtig, strapazfähig – strapazierfähig*. Основним шляхом виникнення словотвірних синонімів є приєднання одного і того самого, або тотожних словотвірних афіксів (у нашому випадку – це напівсуфікси, суфікси та другі частотні компоненти) до однієї і тієї ж, або тотожних твірних основ: *beugungsfähig – beugbar, schulfähig – schulreif, erbfähig – erbberechtigt, seefähig – seetüchtig, kugelartig – kugelförmig, anpassungsfähig – akkommodationsfähig, waffenfähig – wehrfähig – kampffähig – kriegsdienstfähig*. Словотвірні антоніми утворюються, зазвичай, у результаті приєднання антонімічних афіксів до однієї і тієї ж твірної основи або приєднанням одного і того ж афікса до протилежних за значенням твірних основ: *dienstmäßig – dienstwidrig, geschmackwidrig – geschmackvoll, großmütig – kleinmütig, kugelförmig – quadratförmig, redselig – schweigsam, geschäftstüchtig – geschäftsunfähig, schlagkräftig – schlagunfähig*. Словотвірна полісемія також широко представлена у системі напівсуфіксальних прикметників, насамперед, на рівні словотвірних типів: *іменник + -artig* може виражати два часткових словотвірних значення «внутрішньо подібний до названого твірною основою» та «зовнішньо подібний до названого твірною основою». Явище словотвірної омонімії спостерігається серед досліджуваних одиниць вкрай рідко.

Іншою важливою функцією напівсуфіксальних прикметників є експресивна. Виходячи з особливостей структури, багато словотвірних типів несуть, крім

значення об'єктивної характеристики предмету, певне оціночне значення, тобто є оціночно-маркованими. Приміром, похідні прикметники з *-süchtig* та займенником – твірною основою, мають словотвірне значення з яскраво вираженим відтінком пейоративності. Тому це в основному займенники, що виражають певні ситуації, які розцінюються суспільною практикою як негативні, наприклад, намагання поставити себе у «центр Всесвіту»: *ich, selbst – ichsüchtig, selbstsüchtig*.

Основна з характеристик повнозначного слова – значення. «Головна ж функція значення – економно та ефективно натякати на певний позамовний зміст, на спеціальне значення, яке існує в людському досвіді» [5, 22]. Реалізація цієї функції здійснюється словом у взаємодії з іншими елементами мовної системи, а щодо напівсуфіксальних прикметників, то, будучи реченнями у слові, вони виконують функцію мовної економії у найповнішому її прояві: *mühselig – viel Mühe brauchend*, а у багатьох випадках розгортання напівсуфіксального прикметника у синтаксичну конструкцію передбачає ще і знання позамовного стану речей, щоб могли декодувати імпліцитну інформацію, яка ніяким чином не знайшла відображення у слові-універбі: *kreditwürdig – würdig, einen Kredit zu erhalten*.

Означальний характер семантики прикметників «обумовлює підвищену залежність від контексту. У різних контекстуальних умовах якісні прикметники реалізують дві різні функції: характеристичні і специфікаційні» [5, 24]. Реалізуючи ту чи іншу функції у взаємодії з середовищем, лексема проявляє і прагматичну скерованість властивого їй значення, оскільки саме «вибором слів та характером їх розташування у зв'язному тексті визначається стилістична й експресивна забарвленість повідомлення в цілому» (2, 19). Словотворення відіграє у складі тексту важливу роль. «Елементи словотвірних структур можуть особливим чином повторюватись і варіювати, роблячи таким чином текст виразнішим. При цьому спостерігається: 1) нагромадження словотвірних конструкцій із однаковими елементами; 2) варіювання шляхом повторення основного слова або кореневої морфеми» [1, 109]:

«*Merkwürdig*», *flüsterte der Landsmann mir zu, «ich habe nie von diesem Indianer gehört» ... Das Merkwürdigste war, daß auch die Nonne plötzlich verschwunden war* [7, 84].

Розуміючи інформацію як «семантику, яку передають мовні елементи в процесі спілкування», слід визнати, що окрім інформації суцього фактуальної, предметно-подієвої, та інформації змістово-фактуальної – типів інформації, що апелюють до інтелектуального начала адресата, кожен текст несе також і цілком особливу інформацію, розраховану не лише на раціональні канали декодування, але й адресовану емоційному естwu людини. Досліджуючи мову в реальному процесі спілкування, в око впадає необхідність передання всіх видів інформації, яку вкладає адресант у мовленнєве повідомлення. До уваги беруться і чисто фактуальні повідомлення, і їх оцінка, і підтекстова інформація, і прагнення автора передати адресату той особливий настрій, який наче фон супроводжує будь-яке текстове повідомлення в процесі його сприйняття і опрацювання. Йдеться про апелюючу функцію мови, яка розуміється досить широко: це не лише звертання до адресата, це – загальна направленість повідомлення на створення в адресата певного стану, на пробудження у ньому певних почуттів. Таке емоційне «налаштування» адресата здійснюється не лише за рахунок фактуальної інформації, що міститься у повідомленні, а великою мірою і за рахунок особливої організації

передачі повідомлення. Слід зауважити, що апелятивні потенції не існують у мові в чистому вигляді, а створюються за рахунок певних мовних ресурсів [6, 55].

Текст постійно стимулює створення нових словотвірних конструкцій з оціночними елементами. «Контекст виступає свого роду експозицією, що готує виникнення нового складного слова. Значення таких похідних (їх називають контекстуальними, конситуативними) можна розкрити лише в контексті, вони більш насичені за змістом і несуть емоційне навантаження. Вони ніби виростають із ситуації і реалізують свої комунікативні експресивні функції лише на її основі» [1, 112]:

Bisweilen kam es dann vor, daß auf dem Platze des Herrn Peter Nikolas ein paar arme, hilflose Blumen liegen geblieben waren, die das Kind vergessen hatte. Dann streckte der dünne Christoph seine gotischen Finger zaghaft langend nach ihnen aus, und später trug er sie auf dem Heimwege wie etwas ganz Seltenes und Wertvolles in der Hand. – Der rote Peppi spuckte dann verächtlich, und der andere schämte sich vor ihm.

Im Armenhaus aber ging der Peppi voran und stellte wie ganz zufällig ein Glas mit Wasser auf das Fenster ihrer Stube. Dann saß er still in der dunkelsten Ecke und wartete, bis der Christoph die paar armseligen Blumen in das Glas auf dem Fenster gesteckt hatte [Rilke, 45 – 46].

Прикметник з напівсуфіксом *armselig* не просто корелює з *arm* як з мотивуючою одиницею, але й має певні додаткові семантичні компоненти, зумовлені як напівсуфіксом *-selig*, який, за граматикою Duden, сигналізує про наявність у (надто, занадто) великій кількості того, що назване мотивуючим словом [8, 532], так і самим мотивуючим словом, зокрема його категорійним значенням, тотожним категорійному значенню даного похідного. Крім того, в поданому уривку ми бачимо ще одне складне слово з тим самим компонентом – іменник *Armenhaus*, яке, хоч і не входить у коло досліджуваних нами, все ж не слід залишати поза увагою, оскільки воно слугує в даному фрагменті проміжною ланкою ланцюга *arm – armselig* і пронизує цілий фрагмент релевантністю бідності у зображуваній ситуації.

Отже, підводячи підсумки, зазначимо, що похідні напівсуфіксальні прикметники не є просто номінативними знаками. Вони називають, характеризуючи. Саме в цьому значенні вони можуть розглядатися як аналог речення і здатні позначати окремі ознаки, процеси, предмети, а також окремо взяті ситуації та події, ідентифікуючи не лише окремі фрагменти дійсності як такий, але й характеризуючи цей фрагмент за його зв'язками з оточуючим світом і предметами, ознаками та властивостями, виявленими в ньому раніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гатауллин Р. Г. Словообразование и текст / Р. Г. Гатауллин // Функции языковых единиц в тексте: (на материале германских языков): Межвуз. сб. / [редкол.: А. И. Волокитина (отв. ред.) и др.]. – Куйбышев: Куйбышевский ун-т, 1986. – С. 108 – 113.
2. Краткая русская грамматика / [под. ред. И. Ю. Шведовой, В. В. Лопатина]. – М.: Русский язык, 1989. – 640 с.
3. Макушева Ю. М. Функциональная значимость словообразовательных суффиксов (древневерхненемецкие суффиксы прилагательных) / Ю. М. Макушева // Функционально-семантический анализ языковых единиц: [Сб. н. тр.] / [Редкол.: А. П. Комаров (науч. ред.) и др.]. – Алма – Ата: Каз ГУ, 1986. – С. 102 – 108.

4. Маслов Ю. С. Введение в языкознание: учеб. для филол. спец. вузов [2-е изд., перераб. и доп.] / Ю. С. Маслов. – М.: Высш. шк., 1987. – 272 с.
5. Миронова Н. А. Взаимодействие системы и среды как основа функционирования прилагательных / Н. А. Миронова // Функциональная семантика слова: [Сб. науч. тр.] / [Редкол.: А. П. Чудешов (отв. ред.) и др.]. – Свердловск: Свердловск. пед. ин-т, 1992. – С. 22 – 26.
6. Яковлев О. Ф. Крупные синтаксические единицы языка в процессе восприятия речевого сообщения / О. Ф. Яковлев // Функциональная семантика синтаксических конструкций: Межвуз. сб. науч. тр. / [отв. ред. М. Я. Блох]. – М.: МГПИ им. В. И. Ленина, 1986. – С. 54 – 62.
7. Böll, Heinrich. Irisches Tagebuch / Heinrich Böll; [50. Auflage]. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. – 2000. – 133 S.
8. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache [5. völlig neu bearb. und erw. Aufl.] – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 1995. – 864S.
9. Rilke, Rainer Maria. Sämtliche Werke. Band IV / Rainer Maria Rilke. – Essen: Insel Verlag, 1987. – 287S.

КОННОТАТИВНО ОКРАШЕННАЯ ЛЕКСИКА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Термин «коннотация» впервые получил лингвистический статус в трудах Л. Блумфильда [3]. Он считал, что каждая языковая форма имеет свою эмоциональную расцветку, характерную для определенного речевого коллектива.

В «Словаре лингвистических терминов» под руководством О. С. Ахмановой дается такое определение коннотации: «Коннотация – дополнительное содержание слова (или выражения), его сопутствующие семантические или стилистические оттенки, которые накладываются на его основное значение, служат для выражения разного рода экспрессивно-эмоционально-оценочных обертонов и могут придавать высказыванию торжественность, игривость, непринужденность, фамильярность и т.п.» [1, с. 202–203].

Среди ученых, изучающих особенности коннотаций следует отметить работы И. В. Арнольд [2], В. И. Говердовского [4], О. Г. Ревзиной [6], И. М. Кобозевой [5], В. Н. Телия [7] и др.

Во многих работах, посвященных коннотации, описываются разные типы коннотаций. В нашей работе мы рассмотрим такие типы коннотаций как: эмоциональную, оценочную, экспрессивную и стилистическую.

Эмоциональное значение слова возникает благодаря тем ассоциациям, которые оно вызывает. Эти ассоциации могут быть положительными или отрицательными в самом широком плане, а не в более узком оценочном смысле: *They were narrow, startling eyes that looked like jewels in this light.* – У нее были узкие, необычные глаза, которые при этом освещении сверкали, как драгоценные камни.

Прилагательное *startling* – слово эмоционального значения, но его трудно подвести под понятие положительного или отрицательного. В других контекстах ему могут соответствовать русские прилагательные: *удивительные, поразительные*, но также и *тревожные* или *тревожащие*. (*startling news* – *тревожные известия*.)

Оценочная коннотация выражает либо хорошее, либо плохое отношение говорящего к происходящему. Так в группе слов: *well-known – famous – notorious – celebrated*, прилагательное *notorious* несет отрицательную коннотацию, а слово *celebrated* положительную коннотацию.

Слово обладает экспрессивным компонентом значения, если своей образностью или каким-нибудь другим способом подчеркивает, усиливает то, что называется в этом же слове или в других, синтаксически связанных с ним словах. Например: *She was a thin, frail little thing, and her hair which was delicate and thin was bobbed.*

Слово *thing* вместо *girl* экспрессивно подчеркивает хрупкость девушки, выраженную прилагательными *thin, frail, little*. *Thing* в применении к человеку всегда употребляется с прилагательным.

Стилистическая коннотация – (окраска, стилистическое значение) обычно определяется как дополнительные по отношению к предметно-логическому и

грамматическому значению языковой единицы ее экспрессивно-эмоционально-оценочные и функциональные свойства. В более широком смысле это любая субъективная (т.е. выражающая человеческий фактор) окраска языковых единиц, в том числе социально-политическая, морально-этическая, этнографическая и др.: *horse* (нейтр.) – *steed* (поэтич.) – *nag* (разг.).

Стилистический компонент значения связан с предметно-логическим в том смысле, что обозначаемое последним понятие может принадлежать к той или иной сфере действительности [2, с. 156].

Коннотация распространяется на язык и его уровни, на отношения внутри текста и между текстами. Можно полагать, что коннотация представляет собой неотъемлемое устройство языковой системы и её функционирования в социуме, то есть представляет собой лингвистическую универсалию.

Литература:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Блумфильд Л. Язык / Л. Блумфильд. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 608 с.
4. Говердовский В.И. Феномен коннотации на денотативном уровне // Языковая практика и теория языка / В. И. Говердовский. – М.: Изд-во МГУ, 1974. Вып. 1. С. 139–147.
5. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. – М. : 2000. – 352 с.
6. Ревзина О. Г. О понятии коннотации / О. Г. Ревзина // Языковая система и её развитие во времени и пространстве. М. : Изд-во МГУ, 2001. С. 436 – 446.
7. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики языковых единиц. / В. Н. Телия. – М. : НАУКА, 1986. 144 с.

КОМУНІКАТИВНІ РОЛІ ПИТАНЬ ВТОРИННОЇ ФУНКЦІЇ У МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРАХ ІНТИМНОГО СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено прагматичному параметру інтимного спілкування: стратегії, тактикам та мовленнєвим актам, що їх реалізують. Визначено набір мовленнєвих актів, що реалізуються питаннями вторинної функції у мовленнєвих жанрах інтимного спілкування. Ці мовленнєві акти є реалізаторами тактик інтимного спілкування і підпорядковуються надзавданню – стратегії інтимності.

The article is dedicated to pragmatic parameter of intimate interaction: strategy, tactics and speech acts that realize them. A set of speech acts has been defined that is realized by secondary interrogatives in speech genres of intimate interaction. Those speech acts realize certain tactics of intimate interaction and are subordinate to archi-goal – strategy of intimacy.

Ключові слова/ Key words: інтимне спілкування/ intimate interaction, стратегія інтимності /strategy of intimacy, тактики/tactics, мовленнєві акти/ speech act, мовленнєві жанри /speech genre, питання вторинної функції /secondary interrogatives.

Спілкування є цілеспрямованою діяльністю, в яку комунікант вступає з певною стратегією, що допомагає йому реалізувати його цілі. Стратегія – це “тип поведінки комуніканта у ситуації спілкування” [2, с.48], або “сукупність теоретичних кроків, запланованих мовцем заздалегідь, які реалізуються у процесі комунікативного акту” [3, с.115]. Адресант повинен дотримуватись певних правил для реалізації мети спілкування. Виокремлюють різні стратегії відповідно до порушення або непорушення умов успішності мовленнєвих актів ,принципу кооперації (інформативності, істинності, релевантності, ясності), максимум та інших принципів.

У комунікативній лінгвістиці виокремлюють наступні найважливіші стратегії: альтруїстичні, примусу, протистояння словесному впливу, співробітництва, персуасивні, кооперативні та некооперативні. Альтруїстичні стратегії, що базуються на принципі кооперації та співробітництва, протиставляються тим стратегіям, які ґрунтуються на принципі примусу. До проміжних стратегій відносять стратегію протистояння словесному впливу. Стратегію співробітництва обслуговують мовленнєві дії, які підпорядковані тактикам ведення унісонної розмови. До таких тактик належать, наприклад, слова схвалення, спільний пошук формулювань, підказки, добровільне повідомлення необхідних для партнера відомостей, сигнали уважного і зацікавленого співбесідника [4, с.149].

В інтимному спілкуванні мовленнєва стратегія адресанта має багато спільного з групою альтруїстичних стратегій, співробітництва та збереження стосунків. Ці стратегії втілюються у компліментах, використанні особистих звертань, унісоном у веденні розмови. Стратегія інтимності характеризується ще й обміном думками, порадами, емоціями й почуттями, сигналами уважного і зацікавленого співбесідни-

ка, делікатністю. Це можна виявити аналізуючи текстові фрагменти з мовленнєвими жанрами інтимного спілкування, а також комунікативну роль питань вторинної функції у цих жанрах. Питання вторинної функції спрямовані на вираження глибоко особистого, емоцій та почуттів, унісону у розмові, а їх адресатний аспект містить пестливо-ласкаві, дружелюбно-товариські і романтичні звертання, а також звертання-прізвиська, риторичні звертання, пестливо-зменшені імена і прізвиська. Частотність функціонування комунікативно-прагматичних типів питань вторинної функції у МЖ міжособистісного інтимного спілкування наводимо у малюнку 1 (див. мал. 1).

Внутрішньожанровою стратегією адресанта в інтимному спілкуванні є стратегія інтимності, яка полягає у задоволенні потреб співрозмовників в особистісно-орієнтованому спілкуванні, у намірі мовця встановити і/ розвинути інтимність, розкрити свій внутрішній світ і світ свого співбесідника. Стратегію інтимності у мовленні реалізують тактики мовленнєвої взаємодії. Ці тактики розглядають як складові стратегії інтимності, що конкретизують основну мету комуніканта – включення адресата у свій світ цінностей, знань і думок, переживань, норм і правил поведінки.

Мовленнєві жанри (МЖ) постають категорією, яку пов'язують з тактиками втілення дискурсивних стратегій. Знаходячись у площині між дискурсом і мовленнєвим актом, МЖ залежні від складових комунікативного акту і є розгорнутою мовленнєвою побудовою, яка складається із кількох (іноді значної кількості) мовленнєвих актів, ілокутивна сила котрих підпорядкована певній стратегії й тактиці адресанта [1, с.228]. Наведемо зафіксовані комунікативні тактики мовленнєвих актів питань вторинної функції, що використовуються в інтимному спілкуванні з інформативно-інтимізувальною (А), ввідною (Б) та апелятивною метою (В), а також з метою само-розкриття намірів Адресанта (Г), переведення взаємин на інший рівень (Д) та підтримання взаємин (Е) (табл.1):

А. Інформативно-інтимізувальні тактики: експресивна констатація особистого (питання-констатив); відверте вираження ставлення до думки сформульованої у попередньому висловленні (питання-заперечення і питання-констативи); відверте вираження ставлення до певного факту/події (питання-заперечення, питання-оцінки); спонукання співбесідника до відвертості (питання-реквестив, питання-дорікання і питання – нагадування);

нагадування про особисте, інтимне (питання-нагадування); вираження унісону (питання-підтвердження); прийняття зобов'язань допомоги (поліілокутивне питання: питання-докір + питання офератив); вираження інтимного прохання поводитись певним чином (питання-прескриптив); вираження інтимної поради; застереження від можливої компрометації / загрози страждань (питання менасив); зізнання в коханні (питання-констативи); вираження потреб (відчувати підтримку, любов, повагу, вірність, допомогу, увагу) і бажань (проводити час разом, бути запевненим у любові і вірності партнера) Адресанта в інтимних взаєминах з Адресатом (питання реквестиви); У Дж. Грей [5, р.251-255] знаходимо наступні питання вторинної функції (поліілокутивні питання: питання реквестив+питання інформатив), які виражають потреби і бажання партнерів у інтимних взаєминах: Would you take me out to dinner?, Would you give me a hug and tell me how special I am to you?, Would you give me a hug and reassure me that I am doing a good job and that I deserve a rest?, Would you ask

me “what’s the matter?” and then listen with empathy without offering any solution?, Would you reassure me of your love and tell me those three magic words ‘I love you’? та інші.

Б. Ввідні тактики питань вторинної функції: привернення уваги до особистих переживань, думок (питання інтродуктиви); ініціація інтимного спілкування (питання-реквестив, питання офератив + питання пропозиція, питання етикетні кліше). Знаходимо безліч мовленнєвих формул, які вживаються для започаткування спілкування з об’єктом симпатії. Серед таких мовленнєвих формул можна розмежовувати: ЗАПИТАННЯ-ЗАГАДКИ: “*Do you know how much a polar bear weighs? Neither do I, but it broke the ice!*” ЗАПИТАННЯ-ПРОПОЗИЦІЇ: (after breaking the ice cubes from the glass of drink) “*Now that I have broken the ice, would you like a drink?*”; “*Excuse me, I’m a little short on cash, would you mind if we shared a cab home?*”; ЗАПИТАННЯ- ЖАРТИ: “*So, do you live round here or are you local?*”; “*Do you sleep on your stomach? Can I?*”. ЗАПИТАННЯ-КОМПЛІМЕНТИ: “*Is your dad a thief or something? Because someone stole the stars and put them into your eyes!*”, “*Do you have a map? Because I keep getting lost in your eyes.*”, “*If I told you you had a gorgeous body, would you hold it against me?*”, “*Did it hurt when you fell from heaven?*”, “*I know milk does a body good, but DAMN, how much have you been drinking?*”, “*Is your name Gillette? Because you’re the best a man can get!*”.

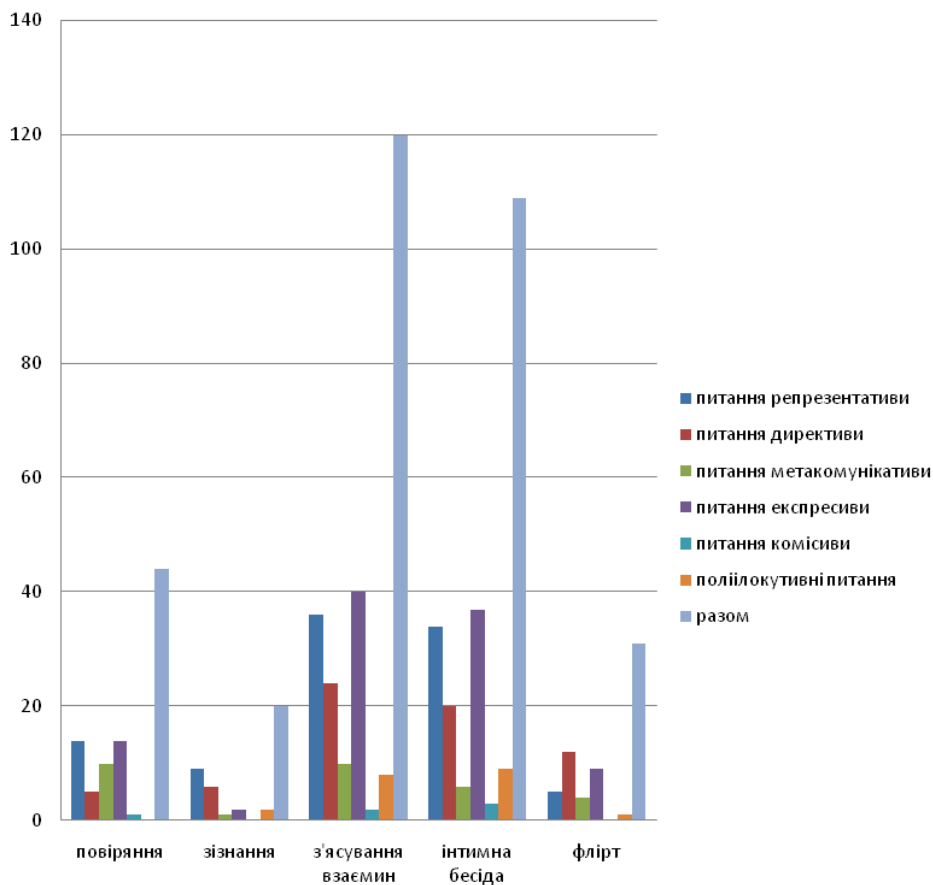
В. Апелятивні тактики: експлікація бажання отримати схвалення, підтримку, розуміння, пораду (контрольні питання; питання реквестиви);

Г. Комуникативні тактики саморозкриття намірів Адресанта: (експресивне) вираження *наболілого (питання-дескриптиви)*; пропозиції «руки і серця» (питання-реквестиви); заохочення до фізичної близькості (питання-пропозиція); ухилиння від узаконення стосунків (питання-знеохочення, питання заперечення, питання дескриптиви).

Д. Комуникативні тактики переведення взаємин на інший рівень: відновлення стосунків (питання пропозиція, питання знеохочення, питання заперечення); вимагання пояснень (питання-мандативи + квеситив); (ініціація розриву) розрив стосунків (питання-заперечення, питання-прохання, питання- пропозиція); освідчення в коханні (питання-констатив); пропозиція проводити час разом; пропозиції «руки і серця» (питання-реквестив).

Е. Комуникативні тактики підтримання взаємин: вираження симпатії (питання-підтвердження та питання-комплімент); підтримання розмови з об’єктом симпатії (питання глузування); використання приватних жартів (комічні запитання); запобігання розриву стосунків (питання люті/ гніву/ злість, питання занепокоєння, переживання, питання-заперечення, питання-реквестив); вираження припущення щодо розвитку стосунків у майбутньому (питання-предиктив, питання-прескриптиви); запрошення провести час разом (питання-запрошення).

Отже, питання вторинної функції у МЖ «з’ясування стосунків» є реалізаторами ключових тактик: пропозиція обговорення незадовільного стану стосунків, пропозиція проводити час разом, припущення щодо розвитку стосунків, запобігання розриву стосунків, вимога відвертих пояснень, ухилиння від узаконення стосунків, ініціалізація розриву стосунків, пропозиція відновити стосунки, емоційна реакція на пропозицію розірвати стосунки, запобігання розриву стосунків. Вони реалізуються всіма комуникативно-прагматичними

Малюнок 1.

Частотність мовленнєвих актів питань вторинної функції у мовленнєвих жанрах інтимного спілкування

типами питань вторинної функції: питаннями експресивами, питаннями репрезентативами, питаннями директивами, питаннями метакомунікативами, полілокутивними питаннями та питаннями комісивами.

Питання вторинної функції реалізують такі тактики у жанрі «інтимна бесіда»: введення приватного жарту, ініціація обговорення особистого, інтимне прохання, інтимна порада, констатація особистого, щире вираження ставлення до певного факту/висловленого у попередній репліці, спонукання до відвертості, запрошення до фізичної близькості, прийняття зобов'язання допомогти, погроза компрометації, застереження від можливої компрометації / загрози страждань. Ці тактики реалізуються такими комунікативно-прагматичними типами питань вторинної функції: питання експресиви, питання репрезентативи, питання директиви, полілокутивні питання, питання-метакомунікативи, питання-комісиви.

Згідно з проведеним дослідженням виокремлюємо наступні тактики питань вторинної функції, що функціонують у мовленнєвому жанрі « повіряння»:

констатація наболілого, унісон, привернення уваги до незвичних переживань, прохання зберегти таємницю/ повірити у відвертість/особисте прохання, інтимна порада, прийняття на себе зобов'язань допомогти у випадку проблем у партнера, експлікації бажання отримати схвалення, підтримку, розуміння, пораду. Ці тактики виражені наступними питаннями вторинної функції: питаннями експресивами, питаннями репрезентативами, питаннями, метакомунікативами, питання директиви та питанням комісивом. Аналіз питань вторинної функції у повірянні показав, що вони виконують такі ролі: інформаційно-інтимізувальні, ввідні, апелятивні та саморозкриття намірів Адресанта.

Як і будь-яке спілкування, флірт неможливий без питань вторинної функції, які є для цього мовленнєвого жанру основним комунікативно – смисловим ядром. Питання, які вживаються у мовленнєвому жанрі флірту, варіюють від банальних кліше, що втратили оригінальність, до високоестетичних форм. Наводимо комунікативні тактики, що реалізуються різними мовленнєвими актами питань вторинної функції у мовленнєвому жанрі “ флірт” : підтримання розмови з об'єктом симпатії, започаткування спілкування з об'єктом симпатії, введення жарту, запрошення провести час разом, вираження симпатії. Питання директиви, питання експресиви, питання репрезентативи, питання метакомунікативи та поліілокутивні питання – це питання вторинної функції, що реалізують ці тактики у флірті.

У мовленнєвому жанрі «зізнання» питання вторинної функції виражають тактики: оспівчення у коханні, пропозиція “руки і серця”, ініціації зізнання, експлікації бажання отримати розуміння. Засобом визнання намірів та відвертого повідомлення іншій особі свого стану (закоханості), а також переведення взаємин на інший рівень є такі питання вторинної функції: питання репрезентативи, питання директиви, питання експресиви, поліілокутивні питання та питання метакомунікатив.

Підсумовуючи, питання вторинної функції є особливо дієвими у мовленнєвих жанрах з'ясування взаємин, інтимна бесіда та повірвання (див.мал.1). Виокремленні комунікативні тактики зведено у таблицю, яка демонструє співвідношення набору ролей питань вторинної функції з тактиками у мовленнєвих жанрах інтимного спілкування (див. табл.1).

Література:

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи/
2. Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
3. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН; Волгогр. Гос. Пед. Ин-т, 1992. – 330 с.
4. Ключев Е. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е. В. Ключев. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320с.
5. Шляхов В. И. Речевая деятельность: Феномен сценарности в общении / В. И. Шляхов. Изд.2-е, испр. М.: КРАСАНД, 2010. – 200 с.
6. Gray J. Men are from Mars, Women are from Venus: a practical guide for improving communication and getting what you want in your relationship/John Gray. – London: Thorsons, 1993. – 286 p.

**ПОДПОЛЕ «МИЛЛИОНЕР» МИКРОПОЛЯ «ЛЮДИ С ДЕНЬГАМИ» В ЛСП
«ЭКОНОМИКА» В РОМАНЕ И.ИЛЬФА И Е. ПЕТРОВА «ЗОЛОТОЙ ТЕЛЕНОК»**

Ключевые слова: микрополе / micro field, лексико-семантическое поле / lexical-semantic field, лексема / lexical item, деньги / money

Многие произведения художественной литературы, несомненно, потеряли бы большую часть своего своеобразия, очарования и колорита, если бы из их текстов были бы изъяты, казалось бы, не столь уж важные предложения, связанные с темой экономика. Произведение И.Ильфа и Е. Петрова «Золотой теленок» невозможно представить без лексических единиц с семантикой экономики. Более того, они просто необходимы для передачи особенностей, нравов и обычаев той переходной эпохи от одной экономической формации к другой. По тому, как человек относится к деньгам, мы можем судить о его социальном статусе и культурном уровне. У каждого народа своя языковая картина мира. Особое внимание в произведениях авторов разных стран и эпох привлекает описание обстановки, жилища, материального положения любого персонажа, а тем более главных героев. И это объяснимо, ведь тема денег в той или иной степени волнует каждого человека в его повседневной жизни и значит, является актуальной на любом историческом этапе развития общества. Более того, денежные знаки, монеты, платежные средства, экономические отношения изменяются с течением времени, иногда очень существенно. Читая произведения прошлых веков, встречаешься со словами, значение которых уже не понятно большинству наших современников. Да и современная экономическая лексика является достаточно сложной для обычного человека. Гармоничное включение экономической лексики в текст художественного произведения является большим достижением И. Ильфа и Е. Петрова, оно дает нам представление об экономической и частично политической жизни той сложной переходной эпохи, где тесно переплетены старые капиталистические и новые социалистические веяния в жизни страны и общества [2, с. 82-83].

Рассмотрим произведение И. Ильфа и Е. Петрова «Золотой теленок». Исследование проводилось на фактическом языковом материале, полученном в результате сплошной выборки из произведения И.Ильфа и Е. Петрова «Золотой теленок». Объем исследованного текста составляет 90765 слов. В ходе исследования было обнаружено 3164 лексических единиц, которые могут быть отнесены к лексемам с семантикой экономика, что составляет 3,49% от всех слов данного произведения. После исключения повторов проанализировано 1813 лексических единиц, составляющих ЛСП «Экономика». В процентном отношении они составляют 2% от всех слов. В построенном и проанализированном ЛСП «Экономика» было выделено 9 крупных микрополей: «Рынок», «Финансовые операции», «Деньги», «Работа», «Компании и предприятия», «Советское хозяйство», «Люди с деньгами», «Характеристики экономических отношений», «Miscellanea», это микрополе содержит лексические единицы

с семантикой экономика, которые встречаются в тексте и не поддаются дальнейшей классификации. Если рассмотреть ЛСП «Экономика» в данном произведении с точки зрения частотности, то получим следующие данные. До исключения повторов самым крупным микрополем является микрополе «Работа». Оно содержит 763 ЛЕ или 0,84 % от всех слов произведения. На втором месте идет микрополе «Рынок» с 541 лексемой (0,6 %), третье место занимает микрополе «Деньги» (482 лексемы = 0,53 %). Далее по убывающей располагаются микрополе «Финансовые операции» (470 = 0,52%), «Компании и предприятия» (303 = 0,33 %), «Советское хозяйство» (251 = 0,28 %), «Miscellaneous» (170 = 0,19 %), «Люди с деньгами» (136 = 0,15 %), «Характеристики экономических отношений» (48 = 0,05 %) [3, с. 32-33].

Рассмотрим подробнее состав микрополя «Люди с деньгами» внутри ЛСП «Экономика». Микрополе «Люди с деньгами» содержит после исключения повторов 65 ЛЕ, что составляет 3,59 % лексем ЛСП «Экономика» в исследуемом произведении. Данное микрополе распадается на 2 подполя: «Миллионер» (19 ЛЕ, что составляет 29,23% лексем микрополя «Люди с деньгами» и 1,05% лексем ЛСП «Экономика»), «Другие люди с деньгами» (46 лексем = 70,77 % микрополя «Люди с деньгами» и 2,54% ЛСП «Экономика»). Рассмотрим в этой статье только подполе «Миллионер». Лексические единицы данного микрополя могут быть дифференцированы на основе следующих признаков:

'страна проживания'

СССР	Америка
советский миллионер	американский миллионер

Например: Можете вы назвать фамилию и точный адрес хотя бы одного советского миллионера? [1, с. 300].

'политическое устройство'

Социалистическое	Капиталистическое
советский миллионер	миллионер в хорошо организованном буржуазном государстве со старинными капиталистическими традициями

Например: – Как приятно,... работать с легальным миллионером в хорошо организованном буржуазном государстве со старинными капиталистическими традициями [1, с. 300].

'законность (прозрачность) деятельности'

Законная	Незаконная
легальный миллионер	подпольный миллионер

Например: Янычары не знают жалости ни к женщинам, ни к детям, ни к подпольным советским миллионерам [1, с. 463].

'масштаб личности'

Мелкая	Крупная
конторщик-миллионер	капиталистические акулы

Например: В ней содержалась книга под названием «Капиталистические акулы» с подзаголовком: «Биография американских миллионеров» [1, с. 366].

'количество денег'

Миллионы	Миллиарды
миллионер	миллиардер

Например: С таким строптивым характером хорошо быть *миллионером* в Америке [1, с. 463].

'способ действия'

Индивидуальный	Коллективный
миллионер-одиночка	широкие массы миллиардеров

Например: *Широкие массы миллиардеров* знакомятся с бытом новой, советской деревни [1, с. 339].

Литература

1. Ильф, И. Золотой теленок [Текст] / И. Ильф, Е. Петров // Двенадцать стульев и Золотой теленок. – Новосибирск: Ассоциация «ВИКО», -1992. – 576 с.
2. Куренкова, Т. Н. Презентация ЛСП «Экономика» в произведении И. Ильфа и Е. Петрова «Золотой теленок» [Текст] / Т.Н. Куренкова // Русский язык в контексте межкультурной коммуникации: материалы международной научно-практической конференции (г. Самара, 11 ноября 2011) / Поволжская государственная социально-гуманитарная академия. – Самара: ПГСГА, 2011. С.82-87.
3. Куренкова, Т. Н. Презентация микрополя «Деньги» в ЛСП «Экономика» в произведении И. Ильфа и Е. Петрова «Золотой теленок» [Текст] / Т.Н. Куренкова // Семантико-когнитивные исследования: межвузовский сборник научных трудов /под ред. М.В. Шамановой, Е.В. Борисовой. -Вып. 3.- Воронеж: издательство «Истоки» 2012. С. 31-35.

Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри сучасних європейських мов Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського торговельно-економічного університету

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНООДИНИЦЬ
ТОРГІВЛІ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

Ключові слова: терміноодиниця, структурні моделі, семантичні моделі, структурно-семантичні особливості, фахова мова торгівлі.

Key words: terminological unit, structural model, semantic model, structural-semantic peculiarities, special trade language.

Актуальність теми роботи зумовлена соціальною та лінгвістичною необхідністю у дослідженні проблем лексики німецької та української фахових мов торгівлі, спричиненої практичними потребами суспільства. Розвиток цивілізації супроводжується появою численних термінів у різних галузях науки та техніки. Оскільки переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, то цілком природно, що лінгвісти надають особливого значення дослідженню структурно-семантичних особливостей терміна.

Мета роботи – визначити і проаналізувати структурно-семантичні особливості досліджуваної фахової підмови. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) визначити роль структурно-семантичних особливостей терміноодиниць німецької та української фахових мов торгівлі у процесі нормалізації термінів та впорядкування терміносистем; 2) охарактеризувати та проаналізувати структурно-семантичні особливості терміноодиниць терміносистеми торгівлі.

Об’єкт дослідження – фахова мова торгівлі німецької та української мов, **предмет** – дослідження структурно-семантичних моделей термінів даної фахової мови. **Наукова новизна дослідження новизна** полягає у всесторонньому зіставному дослідженні німецької та української фахових мов торгівлі, враховує особливості термінології досліджуваної предметної галузі.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Структурно-семантичний потенціал терміна, його словотвірна парадигма – предмет вивчення багатьох лінгвістів (А. С. Герд, В. П. Даниленко, М. Н. Володіна, С. Л. Міпіланова, В. Н. Прохорова, А. В. Суперанської, Т. Л. Канделаки та ін.).

Системно-структурні ознаки – основні критерії визначення терміна у системі мови, тому їхнє дослідження завжди актуальне. У жодній системі мови немає абсолютно тотожних ознак, отже, немає і абсолютних синонімів, бо в жодній системі понять немає двох і більше різних ознак, які б називалися одним і тим самим терміном. Той самий термін переходить із однієї системи до іншої, набуваючи іншого змісту.

М. Н. Володіна виділяє узагальнюючу особливість терміна як його “когнітивно-дефінітивну значущість, яка виражається в тому, що термін стає носієм та зберігачем спеціальної інформації, належної до визначеної терміносистеми” [1, с. 32].

Дослідження структурно-семантичних зв'язків між термінами передбачає нерозривність двох планів, які пов'язані між собою: стабільний інваріантний семантичний компонент парадигматичного плану системи мови і вираження змінних компонентів із синтагматичного плану мовлення, які визначають відповідно різні смисли вживання слова – терміна. Такі системні взаємозв'язки між термінами розкривають суть “переходу” того самого слова-терміна від одного смислу до іншого.

Структурні моделі термінів – це один із найпростіших варіантів моделювання, який відображає словотворчу архітектуру термінологічної одиниці. Структурна модель здатна передати граматичну структуру відповідного терміна. Вона вказує на частини мови, до яких належать компоненти терміна, на морфемний склад компонентів, на їх порядок в терміноодиночці.

За структурними особливостями терміни поділяються на прості (однокореневі), складені та складні. Прості терміни складаються із слова основи, яка у більшості випадків доповнюється словотворчими елементами, напр. *der Erlös* (виручка), *das Geschäft* (крамниця), *der Vertrag* (договір), *die Palette* (широкий вибір), *die Zahlung* (плата). Складені терміни-словосполучення – це синтаксичні конструкції, які слугують засобом номінації, як і слово, але зберігають різку відмінність від окремого, навіть від складного, слова, так як представляють собою розчленоване позначення одного поняття, напр. *administrative Handelsbeschränkungen* (адміністративні торговельні обмеження), *einen Vertrag unterzeichnen* (підписувати договір), *ein Geschäft übernehmen* (вступати в управління торговельним підприємством), *eine Provision bekommen* (отримувати комісійні), *die Kauflust steigen* (підвищувати попит покупців). Щодо термінів-складних слів, численні приклади яких знаходимо у німецькій фаховій мові торгівлі (*das Handelsabkommen* (торговельна угода), *der Warenverkehr* (товарообіг), *die Exportquote* (експортна квота), *das Nettoeinkommen* (чистий дохід), *der Online-Versender* (онлайн-відправник), *der Internet-Supermarkt* (Інтернет-супермаркет)), то слід зауважити, що вони дуже поширені в німецькій фаховій мові торгівлі, оскільки в термінотворенні німецької мови цей спосіб належить до найпродуктивніших [3].

У даному дослідженні використовувалися наступні вихідні компоненти структурних моделей: S — іменник, Sg — іменник в родовому відмінку, Ss — іменник з суфіксом, Sv — віддієслівний іменник, Sa — субстантивований прикметник, V — дієслово, Va — дієприкметник або дієприслівник, Nm — числівник, a — прикметник — член словосполучення, A — прикметник — член складного слова, Pr — прийменник, N — ім'я.

Наприклад: структурна модель німецького терміна *einen Markt erschließen* (освоювати ринок) може бути представлена як S + V, *der Großhändler* (оптовий торговець) – A + Ss, *die Gewinnsteuer* (податок на прибуток) – S + S, *die wirtschaftliche Stagnation* (економічна стагнація) – a + Ss, *die Fixpreismodelle* (модель фіксованих цін) – A + S + Ss, *den Verkaufspreis anheben* (підвищувати ціну продажу) – S + S + V.

Для дослідження було використано близько 4 159 термінів німецької підмови торгівлі. Терміни для аналізу підібрані з урахуванням їх практичного значення в торгівлі. Матеріалом для дослідження стали різні монографії, газетні та журнальні статті із торговельною термінологією німецькою мовою.

Для німецької фахової мови торгівлі найбільш характерна структурна модель S + S. Кількість термінів з такою моделлю 1021, що складає 24,6 % від загальної

кількості термінів, що було розглянуто. Наприклад, *der Kreditbetrag* (сума кредиту), *der Arbeitspreis* (ціна праці), *der Wertverlust* (втрата вартості).

Далі слідують такі структурні моделі:

- **S** (563 терміна – 13, 5 %): *das Gut* (товар), *das Angebot* (пропозиція), *der Markt* (ринок), *der Preis* (ціна), *der Rabatt* (знижка);
- **Ss** (368 термінів – 8,8 %): *die Beförderung* (відправка, доставка), *die Produktivität* (продуктивність), *das Hemmnis* (перешкода).
- **S + Ss** (351 термін – 8,4 %): *das Importkontingent* (імпортний контингент), *die Kursschwankung* (коливання курсу), *das Exporterzeugnis* (виріб на експорт);
- **V** (189 термінів – 4,5 %): *berechnen* (вираховувати), *ausgeben* (витрачати), *genehmigen* (схвалювати), *konkurrieren* (конкурувати);
- **Ss + S** (180 термінів – 4,3 %): *der Umrechnungskurs* (курс перерахунку), *der Rationalisierungseffekt* (ефект раціоналізації), *der Räumungsverkauf* (кінцевий розпродаж).

Аналізуючи слова та словосполучення, якими представлені терміни, необхідно звернути увагу на те, чи термінами виступають лише іменники та словосполучення іменного характеру чи до термінів можна віднести і прикметники, дієслова, прислівники. Як стверджує В. П. Даниленко, термінами можуть бути не лише іменники, а й інші частини мови та словосполучення на їхній основі. Перевага надається іменникам та іменниковим словосполученням тому, що основна функція термінів – це номінативна функція. Далі вибір тієї чи іншої частини мови для використання у функції терміна визначається системою понять та відповідно терміносистемою, тобто об'єкти, ознаки чи операції висуваються на перший план [2, с. 38-51]. Так, в терміносистемі торгівлі найважливіше відобразити об'єкти, тому в даній терміносистемі так багато іменників.

Отже, дослідження показало, що німецька фахова мова торгівлі містить багато двоосновних термінів, виражених іменниками, а також одноосновних термінів, виражених іменниками та іменниками з суфіксами.

Для порівняння досліджувалися також структурні моделі термінів української фахової мови торгівлі. Було складено близько **5134** структурних моделей термінів. Як виявилось, в українській фаховій мові торгівлі найпоширеніші структурні моделі:

- **a + S** (982 терміни – 19,1 %): *посилкова торгівля*, *додаткові витрати*, *ціновий пресинг*, *експортна квота*, *споживчі товари*;
- **S** (862 терміни – 16,8%): *обмін*, *дохід*, *фірма*, *філіал*;
- **Ss** (660 термінів – 12,9%): *споживач*, *переоцінка*, *покупець*;
- **S + Sg** (472 терміни – 9,2 %): *територія ярмарку*, *бум споживання*, *темпи росту*, *портфель замовлень*, *ріст обігу*;
- **a + Ss** (331 термін – 6,5%): *роздрібний торговець*, *малий підприємець*, *чистий прибуток*, *дочірнє підприємство*, *нормативний показник*.

Зустрічалися також терміни з такими структурними моделями, як наприклад: **V**, **Ss + Sg**, **V + S**, а також триосновні – **S + a + Sg**, **a + a + S**.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Провівши порівняльний аналіз структурних моделей фахової мови торгівлі німецької та української мов, можна зробити наступні висновки:

- в німецькій мові домінують іменники або іменники з суфіксами, а в українській – додаються ще прикметники та іменники в родовому відмінку;
- німецьким конструкціям **S + S, S + Ss, Ss + S, Ss + Ss** відповідають українські **S + Sg, Ss + Sg** або **a + S, a + Ss**: *der Devisenkauf* – купівля валюти (S + S – Ss + Sg), *das Ausfuhrverbot* – заборона експорту (S + S – S + Sg), *der Transithandel* – транзитна торгівля (S + Ss – a + S), *das Inlandsangebot* – внутрішня пропозиція (S + S – a + Ss), *die Aktiengesellschaft* – акціонерне товариство (Ss + Ss – a + Ss), *die Produktionssteigerung* – ріст виробництва (Ss + Ss – S + Ss), *die Beratungsfirma* – консультаційна фірма (Ss + S – a + S);
- німецькі конструкції **A + S, A + Ss** відповідають українським **a + S, a + Ss**: *der Reingewinn* – чистий прибуток (A + S – a + Ss), *die Direktinvestitionen* – прями інвестиції (A + Ss – a + Ss), *das Parallelgeschäft* – паралельна угода (A + S – a + S), *der Freihandel* – вільна торгівля (A + Ss – a + S);
- в українській мові часто зустрічаються терміни з трьох складників, один з яких прикметник, напр., *ринок роздрібно́ї торгівлі* (S + a + Sg), *торговець цінними паперами* (Ss + a + S), *модель фіксованих цін* (S + a + Sg); у німецькій мові, якщо термін складається з трьох і більше частин, то це переважно іменники, прийменники та зрідка прикметник як член складного слова, напр., *der Einzelhandelsmarkt* (A + Ss + S), *der Wertpapierhändler* (S + S + Ss), *die Fixpreimodelle* (S + S + Ss).

Поряд з наведеним вище загальним дослідженням структурних моделей німецької термінології торгівлі у даній роботі побудовано також семантичні моделі для фахових виразів.

Семантична модель, як стверджує Е. Ф. Скороходько, “відображає лексико-семантичні категорії компонентів слова чи словосполучення і тип семантичного зв’язку між ними” [4, с. 46-47]. Під семантичною моделлю можна також розуміти категорії предметів та зв’язки між ними, які відображені у внутрішній формі.

Для побудови семантичних моделей використовується семантична мова RX-кодів в її аналітичному варіанті, що викладено у роботі „Інформаційно-пошукова система БІТ“. Цей спосіб полягає в тому, що система семантичних зв’язків подається у вигляді багатьох формул, основними компонентами яких виступають символи X та R з відповідними індексами, причому перші означають лексико-семантичні категорії, а другі — семантичні відношення. З метою більш компактного викладення матеріалу основні, найбільш загальні та важливі категорії не розбиваються на окремі підвиди: X-020 „руху“, X-040 „тіла“ та X-060 „властивості“. Так, до категорії „тіла“ відносять всі конкретні предмети, а до категорії „властивості“ — „кількості“, „абстракції“ тощо.

Відношення між лексично-семантичними категоріями передаються за допомогою символу R з відповідними індексами, що означають тип відношення. Протилежні відношення позначаємо за допомогою штриха у верхньому індексі (наприклад, R-061 — „бути атрибутом“, R¹-061 — „мати атрибутом“). Негативні відношення („не бути атрибутом“, „не мати атрибутом“ тощо) позначаємо за допомогою знака заперечення (-R-061, -R¹-061).

Для всіх двоосновних німецьких термінів з торгівлі даної вибірки було встановлено 12 семантичних моделей. Для термінів з лексико-семантичною категорією

«тіла» (всього термінів 835) знайдено 6 семантичних моделей. Для термінів з лексико-семантичною категорією головного компонента «руху» знайдено семантичних також 6 моделей (всього термінів 194). Слід навести декілька прикладів семантичних моделей. Для термінів німецької фахової мови торгівлі найбільш поширена семантична модель R-001 X-040 R'-061 X-060 – “тіло, яке має атрибутом властивість” (всього 480 термінів), наприклад, *die Großeinkäufe* (масові закупки), *der Gesamtpreis* (загальна ціна), *der Erstkäufer* (первинний покупець), *der Billiganbieter* (продавець дешевих товарів). Про релатему R'-061 (“мати атрибутом”) можна сказати, що вона універсальна і широко використовується для утворення багатьох термінів. Також часто вживаються терміни із семантичною моделлю R-001 X-040 R-052 X-020 – “тіло, яке призначене для руху” (всього 293 терміни), наприклад, *der Verkaufsleiter* (завідуючий відділом збуту), *die Absatzzahlen* (дані про збут), *der Versandhändler* (посилковий торговець), *das Exporterzeugnis* (експортний виріб). Рідше вживаються терміни із моделями R-001 X-020 R-052 X-040 “рух, який призначений для тіла” (88 термінів) – *der Preisverfall* (падіння ціни), *der Immobilienverkauf* (продаж нерухомості); R-001 X-020 R'-061 X-060 – “рух, який має атрибутом властивість” (72 терміни) – *die Neugestaltung* (модернізація), *die Betriebsverluste* (виробничі втрати); R-001 X-040 R'-053 X-040 “тіло, яке має об'єктом інше тіло” (48 термінів) – *der Produktivitätsunterschied* (різниця продуктивності), *der Diensteanbieter* (оферент послуг) та лише по декілька термінів представляють такі семантичні моделі як: R-001 X-020 R'-053 X-040 “рух, який має об'єктом тіло”, R-001 X-020 R'-121 X-040 “рух, який має об'єктом дії тіло”, R-001 X-040 R-002 X-040 “тіло, яке виступає частиною іншого тіла”, R-001 X-040 R'-123 X-040 “тіло, яке має інструментом інше тіло”.

Дане дослідження термінологічних одиниць фахової мови торгівлі, а саме частотності структурних моделей може слугувати наглядним підтвердженням тієї чи іншої моделі терміна та може бути корисним для тих, хто вивчає німецьку мову.

Література

1. Володина М. Н. Термин как средство специальной информации / Володина М. Н. – М., 1996.
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / Даниленко В. П. – М., 1977.
3. Квитко И. С. Термин в научном документе / Квитко И. С. – Львов : Вища школа, 1976. – 126 с.
4. Скороходько Э. Ф. Вопросы теории словообразования и ее применение к машинному переводу / Скороходько Э. Ф. – К., 1964. – С. 46-47.

ФУНКЦИИ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ИМЕН В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Ключевые слова/ Keywords: прецедентные феномены, прецедентные имена, общественно-политический дискурс, функции прецедентных имен / precedent phenomena, precedent names, sociopolitical discourse, functions of precedent names.

Вопрос о функциях прецедентных имен (ПИ) в тексте неоднократно привлекал внимание ученых, стремящихся понять, почему авторы обращаются к использованию ресурсов прецедентности. При рассмотрении этой проблемы важно не ограничиваться рамками собственно текста, а обратиться к функциям прецедентных имен в дискурсе. По проблеме функционирования прецедентных имен (и феноменов вообще) существуют различные точки зрения, некоторые из которых мы рассмотрим далее.

Ю.Н. Караулов, рассматривая способы и цели введения автором прецедентных имен в дискурс, так определяет специфику их функционирования: ПИ (имена выдающихся людей, исторических лиц) обогащает идейно-проблемное содержание произведения, наращивает его духовный заряд, увеличивает воздейственную эстетическую и этическую составляющую [4, с. 228-230].

Д.Б. Гудков при исследовании прецедентных имен указывает на следующие их функции: экспрессивную, которая непосредственно связана с оценочной (аксиологической), номинативную, прагматическую и парольную (прецедентные имена, используемые в речи, часто служат для обнаружения общностей в ментально-вербальной базе автора и читателя) [3, с. 156-158].

При исследовании политического дискурса В.Н. Базылев выделяет ряд функций прецедентных феноменов (ПФ): экспрессивную, оценочную (как способ оценки политической ситуации, лидера, его действий), идеологическую (как средство идеологического воздействия на читателя) и консолидирующую [1, с. 25].

По мнению Н.В. Немировой, прецедентность контекста позволяет «уточнить политические взгляды адресанта газетных публикаций, его союзников и противников, а также те группы лиц, к которым он себя причисляет, позволяет наиболее ярко выразить политические пристрастия автора-публициста» [6, с. 154].

При изучении современного медийного дискурса, С.Б. Сереброва отмечает, что наличие прецедентных феноменов в языке современных СМИ несомненно делает изложение «национально маркированным, интеллектуальным, позволяет при минимальном использовании языковых средств апеллировать к «знаниям» читателя, емко и полно передавать авторскую мысль» [8, с. 48].

О.А. Ворожцова, исследуя проблему прецедентности в российском и американском предвыборном дискурсе, рассматривает следующие функции прецедентных феноменов: когнитивная, коммуникативная, прагматическая и эстетическая

(изобразительная и экспрессивная) [2, с. 15-18]. Автор обнаруживает определенное сходство воздействия прецедентных феноменов с механизмом воздействия метафоры, которая определяется как «основная ментальная операция, объединяющая две понятийные сферы и создающая возможность использовать потенции структурирования сферы-источника при концептуализации новой сферы» [11, с. 36]. В основу ее классификации положена классификация функций метафоры, предложенная А. П. Чудиновым.

Е.А. Нахимова, рассматривая функционирование прецедентных имен в массовой коммуникации, выделила следующие их функции: функция оценки (ПИ не претендуют на логическую законченность, на точную формулировку, но ярко выражают субъективное отношение автора), моделирующая функция (формирование представлений о мире в виде модели), прагматическая функция (воздействие на адресата), эстетическая функция (ПИ как способ эстетической оценки мира, они воспринимаются адресатом как эстетически значимые, привлекают к себе внимание необычной формой выражения), парольная функция (обнаружение общности ментально-вербальной базы автора и читателя), людическая функция (использование ПФ в языковой игре), эвфемистическая функция (смягчение высказывания, выражение необходимой информации в неагрессивной форме) [5, с.138-144].

Этот краткий обзор показывает, насколько отличны существующие подходы к анализу функций прецедентных имен. Обнаруженные разногласия можно объяснить тем, что рассматриваются различные виды дискурса (научный, художественный, медийный, бытовой, политический и другие), а также принадлежностью ученых к различным научным школам. При попытке выявить общие черты в рассмотренных классификациях, можно обнаружить, что различные авторы выделяют следующие виды функций имен и (ПФ в целом):

1. оценочная (или аксиологическая) (Д.Б. Гудков, В.Н. Базылев, Е.В. Михайлова, О.А. Ворожцова, Ю.А. Гунько, А.П. Чудинов, Е.А. Нахимова, Е.А. Попова);

2. эстетическая (ее называют также декоративной, иллюстративной, изобразительной, поэтической) (Ю.Н. Караулов, Е.В. Михайлова, О.А. Ворожцова, Н.А. Фатеева, А.П. Чудинов, М.В. Терских, Е.А. Нахимова, Е.А. Попова);

3. экспрессивная (В.Н. Базылев, С.Б. Сереброва, О.А. Ворожцова, Д.Б. Гудков, А.П. Чудинов, Ю.А. Гунько);

4. консолидирующая (или парольная, делимитативная) (В.Н. Базылев, Д.Б. Гудков, Г.Г. Слышкин, М.В. Терских, Е.А. Нахимова);

5. номинативная (Д.Б. Гудков, Г.Г. Слышкин, О.А. Ворожцова, Е.А. Нахимова);

6. коммуникативная (О.А. Ворожцова, А.П. Чудинов, Ю.А. Гунько);

7. людическая (или игровая) (Г.Г. Слышкин, М.В. Терских, Е.А. Нахимова);

8. прагматическая (или воздействующая) (Ю.Н. Караулов, А.П. Чудинов, О.А. Ворожцова, С.Л. Кушнерук, Е.А. Нахимова, Е.А. Попова);

9. идеологическая (В.Н. Базылев)

10. смыслопорождающая, конструктивная (Н.А. Фатеева);

11. когнитивная (О.А. Ворожцова, А.П. Чудинов);

12. побудительная (ее называют также конативной, референционной,

апеллятивной, регулятивной, инструментальной) (О.А. Ворожцова, А.П. Чудинов, Ю.А. Гунько, Е.В. Михайлова, Е.А. Попова);

13. метаязыковая (А.П. Чудинов);

14. фатическая (А.П. Чудинов, Е.А. Попова);

15. персуазивная (Г.Г. Слышкин, М.В. Терских);

16. аттрактивная (или рекламная) (М.В. Терских, Е.А. Попова);

17. имиджеобразующая (М.В. Терских, С.Л. Кушнерук),

18. моделирующая (Е.А. Нахимова).

Этот список можно продолжать, однако с нашей точки зрения подобная детализация функций несколько «размывает» суть явления прецедентности. Безусловно, это многоплановое и полифункциональное явление, и в своей «ядерной» части оно непосредственно соотносится с ведущим намерением коммуникатора, отражающим мотив и цель коммуникации. Как нам представляется, введение прецедентных имен в общественно-политический дискурс имеет ярко выраженную специфику и отличается от их использования в иных типах речи.

С нашей точки зрения, основными функциями прецедентных имен в общественно-политическом дискурсе являются: **прагматическая (воздействующая), экспрессивно-оценочная, идеологическая, коммуникативная, персуазивная и смыслопорождающая**. Важно также отметить, что названные функции ПИ зачастую реализуются комплексно, хотя в определенном контексте на первый план может выступать какая-то определенная функция (это зависит от установки и целей адресанта).

Прагматическая (воздействующая) функция.

ПИ являются мощным средством воздействия на адресата и выступают как способ преобразования существующей в его сознании политической картины мира, побуждения его к определенным действиям, формирования у него необходимого отношения к действительности, посредством создания позитивного или негативного эмоционального отношения к различным фактам. Прецедентные имена «помогают переформатировать картину мира, имеющуюся у адресата», они задают определенную систему ценностей и антиценностей, которая в той или иной мере регулирует поведение представителей национально-лингвокультурного сообщества, объединяя «своих» и противопоставляя их «чужим» [5, с. 144]. Данное свойство ПИ часто используется в манипулятивных целях.

The civilized world will always have Saudi Arabia ... evildoers forever plotting to snuff out the candle of freedom (The Washington Times National Weekly, Monday, 25 October 2010, B7, W. Pruden "How to defeat American arms").

В цивилизованном мире всегда будет существовать Саудовская Аравия... эти злодеи, постоянно пытающиеся погасить факел свободы (Еженедельник Вашингтон таймс Нэшнл от 25 октября 2010 года, понедельник, стр. 7, У. Прудэн «Как защитит американскую армию»). (Пер. авт. – Ореховой Е.Н.)

В целях манипуляции автор умело использует ассоциации, порождаемые прецедентным именем "Saudi Arabia", которое символизирует террористическую угрозу. Умелое противопоставление «цивилизованного мира» (символом которого выступает США, так как именно в этой стране пытаются «погасить факел свободы») и «злодеев» (которых дает миру Саудовская Аравия) создает миф об Америке как

главном благодетеле мира.

The problem is that Putin and Medvedev – Mr Alpha Dog and his poodle – are products and beneficiaries of a thuggish regime. They themselves are thugs. Alpha Dog growls while the poodles simpers. They are like 18th-century monarchs contemplating a set of reforms. If they go too far too fast, an aristocratic clique may well remove them in a coup. In today's Russia the current badge of nobility is the old KGB identity paper. They are jailers of the regime but they are also its inmates (guardian.co.uk, Thursday, 2 December 2010, Robert Service “Vladimir Putin and the real plot against Russia”).

Проблема в том, что Путин и Медведев – **господин Альфа Дог и его пудель** – это плоды бандитского режима и в то же время они – получатели его выгод. Они сами бандиты. Пока **Альфа Дог** рычит, его **пуделек** глупо улыбается. Подобно **монархам 18-го века** они рассматривают множество реформ. Если они зайдут слишком далеко и слишком быстро, аристократическая клика может снять их в результате государственного переворота. Сегодня в России принадлежность к дворянству определяется старым документом **КГБ**. Они – тюремщики режима, но в тоже время и его заключенные (guardian.co.uk, четверг, 2 декабря 2010, Роберт Сервис «Вл. Путин и настоящий заговор против России»).

Автор данной статьи через употребление прецедентных имен “Alpha Dog” (доминирующая собака, альфа-дог) и “his poodle” (пудель) интерпретирует политическую ситуацию, сложившуюся в России. Высказывание “Alpha Dog growls while the poodles simpers” в явной пейоративной форме отражает широко распространенное в западноевропейской прессе мнение о том, что премьер-министр В. Путин занимает лидирующее положение в российской властной системе. Через использование ПИ и соответствующе окрашенную лексику автор воздействует на эмоционально-волевую сферу адресата и создает соответствующее отношение к рассматриваемой политической ситуации.

Хотелось бы отметить, что ПИ и ПФ имеют огромный воздействующий потенциал, так как в построении текста делаются ссылки на наиболее значимые явления истории с прочно закрепленными ассоциациями и коннотациями в национальном сознании.

Экспрессивно-оценочная функция.

Экспрессия, выражаемая через ПИ и ПФ, самым непосредственным образом связана с оценкой, с аксиологическим отношением адресанта к описываемым событиям или фактам действительности. Прецедентные феномена являются важным средством эмоциональной оценки, они не претендуют на логическую законченность, на точную формулировку, но ярко выражают субъективное отношение автора. Как подчеркивает Д.Б. Гудков, оценка, выраженная с помощью прецедентных феноменов, не претендует на объективность, она подчеркнута эмотивна, следовательно, субъективна [3, с. 157].

Известно также, что образная форма привлекает внимание адресата, она способна сделать высказывание более действенным. Прецедентные феномены могут выступать как способ оценки мира, они привлекают к себе внимание необычной формой выражения. Выполняя роль «красивой языковой формы», они схожи с «красивой упаковкой товара: она не гарантирует качества, но очень значима для успешной реализации продукции» [12, с. 129]. Приведем пример подобного использования:

Путин приезжает в Пикалёво к **обездоленным и оскорбленным рабочим**, находящимся на грани бунта. Умиротворяет, дарит благоденствие, привносит гармонию и покой. Словно воплощает евангельское: **«Придите ко мне все страждущие и обремененные, и я успокою вас»**. Путин вскрывает **знойник Черкизовского рынка**, угрожает посадить в тюрьму алчных оксквернителей священной Москвы, этой мистической иконы России. Это выглядит как **«изгнание торгующих из храма»**, глубоко отзываясь в православной прапамяти. Вместе с могучими кузнецами он машет молотом, озарённый горном. **Куёт то ли доспех, то ли меч**. Он – античный бог **Гефест, арийский Зигфрид**, выковывающий **«Нотунг верный»**, **русский богатырь, сотворяющий меч-кладенец**. Люди видят в нем защитника державы. В уссурийской тайге, близ китайской границы, Путин садится верхом на тигра, надевая на него ошейник. Он – «оседлал тигра», символически показал китайцам **несокрушимую русскую удаль**. На берегу Охотского моря он обнимает белуху, животное из отряда китов. Припиливает к ней «маячок», отпускает в океан. Это делает его сродни **пророку Ионе**, совершающему **путешествие во чреве кита**. Он опускается в батискафе на дно Байкала, постигая не только **«горный ангелов полет»**, но и **«гад морских подводный ход»**. Сидит с Валентином Распутиным на берегу Байкала, оба задумчиво смотрят вдаль. Путин этим молчанием приобщается к русским заботам и горестям, принимает посвящение у духовного подвижника России. Теперь и сам воплощает русскую совесть и боль. Он приезжает на Южный Урал, поражённый засухой. Кругом – поникшие злаки, гибнущий скот, отчаяние земледельцев. Но едва он ступает на опалённую землю, как силою волшебства, подобно чародею, вызывает дождь. По его молитвам и заклинаниям небеса орошают горькую землю, возвращают ей жизнь. Он **повелевает стихиями, ему послушны духи воды и земли**. Вот он плывет баттерфляем в студёной реке, словно сверкающая бабочка, раскрывая блестящие крылья. Он – **крылатый архангел, несущий «благую весть»**, и каждая женщина гадает: не ей ли эта весть предназначена. На горной тувинской вершине он дарит часы бедному пастушку. Надевает на его худую ручонку дорогой **«Патек Филипп»**, чтобы мальчик в центре Азии сверял своё время с золотыми **курантами Кремля**. Многие племена и народы станут стекаться в нищую юрту, чтобы любоваться скольжением стрелок, замороженно следить за течением вечности (Завтра, № 33 (821) от 12 августа 2009 г., Александр Проханов «Новый Путин: из куколки в бабочку», стр. 5).

В этом примере налицо «переплетение» теории прецедентности с теорией интертекстуальности: автор привносит в повествование целый комплекс аллюзий и цитат (так называемые «центонные тексты»), содержащих отсылку к библейским Старому и Новому Заветам («Придите ко мне все страждущие и обремененные, и я успокою вас», «изгнание торгующих из храма», «пророк Иона и путешествие во чреве кита» и другие), греческой мифологии («античный бог Гефест»), германоскандинавскому эпосу («арийский Зигфрид, выковывающий «Нотунг верный») и русским народным сказкам («несокрушимая русская удаль», «русский богатырь, сотворяющий меч-кладенец»). Таким образом, создается некий сложный язык иносказания, внутри которого семантические связи определяются литературными ассоциациями. Такой способ выражения мысли привлекает внимание, информация воспринимается как более яркая и, в некоторой степени, более значимая. Но наряду с «красивой оболочкой», в тексте формируется дополнительный оценочный смысл,

который и задает ироничный колорит всему повествованию.

Соединенные Штаты Америки нередко называют «новым Вавилоном». Нет, не из-за «нового Гитлера» – Саддама, не из-за страха перед распространением оружия массового уничтожения (которого не было и в помине!), и, конечно, не только из-за нефти, американцы, откровенно нарушив как общепринятые, так и собственные принципы, вторглись в Ирак (Завтра, № 1 (842) от 6 января 2010 г., Валентин Прусаков «Исламская мозаика», стр.3).

Для более полного понимания сложившейся политической ситуации, автор статьи прибегает к использованию хорошо знакомых образов с яркой эмоциональной окрашенностью – эти образы заложены в прецедентных именах «Гитлер» (тиран, деспот [14, с. 177]) и «Вавилон» (большой город как средоточие пороков, всякого рода соблазнов и разврата). Таким образом, прецедентные имена выступают в качестве мощного механизма создания положительного или отрицательного образа политического лидера или страны, а также позволяют автору выразить его эмоциональное состояние и субъективное отношение к обозначаемым предметам и явлениям действительности.

Идеологическая функция.

Ни один политический строй не может обойтись без идеологии, элементом которой является идеологема. Идеологема предполагает целенаправленное воздействие со стороны адресанта (отправителя речи) на сознание адресата (получателя речи) с помощью заранее заданной идеи. Обычно такая идея носит обобщенный характер и имеет своей целью ориентацию массового сознания в нужном направлении. Утверждение различных идеологем, тиражируемых СМИ, не обходится без использования прецедентных феноменов.

Для укрепления определенной идеологемы в массовом сознании используются стереотипы (например, «вождь мирового пролетариата» (о Ленине), «гениальный вождь и учитель» (о Сталине), «верный ленинец» (о Брежнев), «архитектор перестройки» (о Горбачеве) и так далее). Формирование таких стереотипов зачастую происходит за счет регулярного упоминания имен собственных, ссылок на определенные исторические события и элементы культуры, выступающих в качестве прецедентных феноменов. Рождение новых идеологем продиктовано социально-психологическими установками общества на пересмотр своей истории и закрепление в массовом сознании новых ориентиров.

Как отмечает В.Н. Базылев, «в качестве ярлыков чаще всего выступают термины – идеологемы с устойчивой пейоративной коннотацией» (фашисты, оккупанты, расисты, экстремисты) [1, с. 15-16]. Мы считаем, что различные новообразования на основе прецедентных имен (путинизм, путинархи, ельциноид, объединороссить, бушефрения и так далее) содержат в себе явную негативную оценку и поэтому могут выступать в качестве единиц, формирующих идеологемы.

На данный момент в США культивируется образ Б. Обамы как президента, «сталкивающего США в социализм». Все это порождает новые идеологемы, часто построенные на ироническом переосмыслении прежнего «стереотипного фонда», например: «США затевает свою перестройку», «Горбачев подарил Обаме «эстафетную палочку перестройки», «политики перемен», «Горбачев пленил обещаниями построить «социализм с человеческим лицом», а Барак Обама завоевал сердца сооте-

чественников обещаниями построить «капитализм с человеческим лицом», «Обама развалит США так же, как Горбачёв сгубил СССР», «Президент Обама – Горбачев Америки», «Обама сталкивает США в социализм», «Обама – американский Горбачев» и так далее. Знаки оценки данных стереотипных номинаций зависят от шкалы ценностей, принятой в каждом конкретном издании.

«Барак Горбачев». Обама – это американский Горбачев (АИФ, №17 (1538) от 28 апреля – 4 мая 2010 г., стр. 5).

В примере обыгрываемые имена Б. Обамы и М. Горбачева выполняют идеологическую функцию. Автор указывает на то, что политика, проводимая президентом США Б. Обамой, напоминает политику М. Горбачева 80-х годов, а сам Б. Обама рассматривается в качестве «главного разрушителя» экономики США (по аналогии с «главным разрушителем СССР» – М. Горбачевым). В подобных примерах политическая реальность одной страны становится сферой-источником для заимствования прецедентных феноменов, необходимых автору для оценки политической реальности другого государства.

Коммуникативная функция.

Использование ПИ в данной функции позволяет передавать информацию в более удобной для адресата форме, представлять сложные конструкты в виде более доступных для понимания и восприятия образах. Эвфемистическая составляющая данной функции в полной мере реализует потенциал ПИ – передавать информацию, которую автор по тем или иным причинам не считает целесообразным обозначить прямо, при помощи непосредственных номинаций. ПИ в силу своей природы называть и характеризовать объект не прямо, а косвенно (через его признаки или атрибуты) активно употребляются в этих целях. Применение прецедентных имен иногда помогает смягчить высказывание, сделать его менее резким, менее конкретным и, в конечном итоге, выразить необходимую информацию в неагрессивной форме. Рассмотрим реализацию коммуникативной функции на примере:

А вот у Председателя Госдумы Б. Грызлова и Председателя совета Федерации С. Миронова блоги есть. В их дневниках, например, отразился недавний «наезд» «единороссов» на Миронова за его слова о том, что он не во всем теперь поддерживает В. Путина... «Михалыч, не парься, «едро» себя дискредитировала», – поддержал главу Совфеда в его блоге один из комментаторов, которому в обычной жизни вряд ли удалось бы вот так по-свойски похлопать третьего человека в государстве по плечу (АИФ, №8 (1529) от 24 февраля – 2 марта 2010 г., стр. 6).

В примере через использование прецедентных имен «едро», «единороссы» автор делает попытку установления контакта с определенной аудиторией посредством подачи названия политической партии в более простом для понимания виде. Употребление же официального наименования партии – Всероссийская политическая партия «Единая Россия» – нарушило бы общий разговорный стиль повествования и не нашло бы отклик в молодежной среде.

Персуазивная функция.

Прецедентные имена могут выполнять персуазивную функцию, так как они обладают определенным культурным статусом и «вызывают к себе уважение (иногда даже поклонение) у носителей языка» [9, с. 100-103]. Персуазивная функция напрямую соотносится с функцией авторитетности, основанной на том, что прецедентные

имена, обладающие определенной культурной значимостью, используются с целью убеждения коммуникативного партнера в своей точке зрения (ссылка на авторитет или прецедент). При отборе необходимых ПИ автору необходимо учитывать не столько их соответствие его собственной системе ценностей, сколько ситуации общения и, в особенности, ценностным установкам адресата. Фактор совпадения/ несовпадения отношения адресанта и адресата к различным ПИ оказывается очень существенным для успеха коммуникации. Особенно важным становится этот фактор при межкультурном общении, поскольку авторитет и, соответственно, персуазивный потенциал одних и тех же прецедентных имен в различных культурах может быть совершенно разным.

Офицер армии Сердюкова-Макарова – это уже не высокое служение своей Родине, не «профессия Родину защищать», как когда-то очень точно сказал герой фильма «Офицеры», а не более чем одна из «менеджерских» профессий. Русский офицер – это «пахарь войны», отличающийся от солдата только степенью ответственности, образованием и умением управлять людьми в бою. Это Денис Давыдов, генерал Скобелев, это толстовский капитан Тушин, лермонтовский Максим Максимович... Именно близость солдата и офицера всегда считалась примером служебных взаимоотношений: «Слуга – царю, отец – солдатам!» (Завтра, №2 (843) от 13 января 2010 г., Владислав Шурьгин «Большая реформа или большая ложь?», стр. 4).

Автор статьи прибегает к ряду прецедентных имен, которые обладают авторитетностью (Денис Давыдов – идеолог и один из командиров партизанского движения во время Отечественной войны 1812 года, генерал Скобелев – выдающийся русский военачальник и стратег, участник Русско-турецкой войны 1877-1878 годов) и культурной значимостью (советский художественный фильм 1971 года «Офицеры», капитан Тушин из романа Л.Н. Толстого «Война и мир», Максим Максимович из романа М.Ю. Лермонтова «Капитанская дочка»). С помощью сравнения актуальной ситуации в России с прецедентными именами и ситуациями, выступающими в качестве эталонов и примеров «идеального положения», автор стремится подтвердить свою точку зрения по поводу разрушительной реформы армии, проводимой А.Э. Сердюковым. Апелляция к ПИ в персуазивной функции – это попытка провести параллель между событиями, описанными в тексте, и актуальной ситуацией (ссылка на прецедент), и с помощью этого найти подтверждение своей точки зрения, что немало важно в общественно-политическом дискурсе.

Смыслопорождающая функция.

Используемые в тексте ПИ и ПФ делают «изложение более интеллектуальным, формируют новые смыслы, вводят новое сообщение в общеисторический и культурный контекст». Они позволяют также сделать сообщение более ярким, привлекающим внимание и «одновременно ввести в изложение некоторые элементы языковой игры, предложить читателям для кого-то прозрачную, для кого-то достаточно сложную загадку» [12, с. 115]. Прецедентные феномены позволяют видеть механизм смыслопорождения, суть которого заключается в сближении «явленного в тексте фрагмента и фрагмента другого текста, не представленного читателю физически» [10, с. 37]. В связи с этим можно говорить о приращении смысла, при котором происходит реализация потенциального значения ПФ.

Янукович будет юлить... Украина уже неделю переваривает результаты

7 февраля. И переварить их не в силах. Потому что Янукович выиграл, но не победил, а Тимошенко проиграла, но не побеждена (Новая газета, № 16 от 15 февраля 2010 г., Ольга Мусафирова «Перекрась Украину», стр.3).

В «Толковом словаре русского языка» С.И. Ожегова дается трактовка слова «юлить» – 1) суетливо вертеться, 2) заискивать, любезничать, 3) хитрить, изворачиваться [7, с. 915]. В рассматриваемом примере налицо языковая игра с прецедентным именем Юлии Тимошенко. Посредством использования ПИ, слово «юлить» приобретает неоднородность смысла. Несмотря на победу на выборах В. Янукович не спешит праздновать, так как перевес в его сторону был незначителен и «сбрасывать со счетов» Юлию Тимошенко еще рано.

Таким образом, прецедентные имена могут выполнять в общественно-политическом дискурсе следующие функции: **прагматическую (воздействующую), экспрессивно-оценочную, идеологическую, коммуникативную, персуазивную и смыслопорождающую**. Все перечисленные функции прецедентных имен реализуются в общественно-политическом дискурсе в комплексе, так как невозможно, например, говорить об экспрессии отдельно от оценочности и не учитывать прагматическую установку адресанта. Смыслопорождающая функция также присутствует во всех случаях, так как она обусловлена спецификой ПИ, создающих многомерность смысла. Но, так как ведущей функцией общественно-политического дискурса является воздействие на сознание в борьбе за власть [13, с. 35], то отметим приоритет прагматической, экспрессивно-оценочной и идеологической функций, что также объясняется манипулятивным характером рассматриваемого дискурса.

Литература:

1. Базылев, В.Н. Политический дискурс в России / В.Н. Базылев // Лингвистика. Бюллетень Уральского лингвистического общества / Урал. гос. пед. ун-т; Отв. ред. Чудинов А.П. – Екатеринбург, 2005. – Т. 15. – С. 5-32.
2. Ворожцова, О.А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года: автореф. дис... канд. фил. наук / О.А. Ворожцова. – Екатеринбург, 2007. – 23 с.
3. Гудков, Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д.Б. Гудков. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288с.
4. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов.– Изд. 7-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
5. Нахимова, Е.А. Прецедентные имена в массовой коммуникации: монография / Е. А. Нахимова. – ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т»; Ин-т социального образования. — Екатеринбург, 2007. – 207 с.
6. Немирова, Н.В. Прецедентность и интертекстуальность политического дискурса (на материале современной публицистики) / Н.В. Немирова // Лингвистика. Бюллетень Уральского лингвистического общества / Урал. гос. пед. ун-т; Отв. ред. А.П. Чудинов – Екатеринбург, 2003. – Т. 11. – С. 146-156.
7. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова / Российская Академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: ООО «ИТИ ТЕХНОЛОГИИ», 2003. – 944 с.

8. Сереброва, С.Б. Роль прецедентных феноменов в структуре и функционировании языка масс-медиа в Украине / С.Б. Сереброва // Вісник СумДУ. – Україна: Издательство Сумський державний університет, 2007. – Серія Філологія. – Т. 48. – С. 45-48.
9. Слышкин, Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 141 с.
10. Фатеева, Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Н.А. Фатеева. – Изд. 3-е, стереотипное. – М.: КомКнига, 2007. – 280 с.
11. Чудинов, А.П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000): монография / А.П. Чудинов. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2001. – 238 с.
12. Чудинов, А.П., Политическая лингвистика: учебное пособие / А.П. Чудинов. – 3-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 256 с.
13. Шейгал, Е.И. Семиотика политического дискурса: монография / Е.И. Шейгал. – Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
14. Delahunty, A. Oxford Dictionary of Reference and Allusion / A. Delahunty, S. Dignen. – Oxford University Press, 2012. – 453 p.

Источники примеров:

15. The Washington Times.
16. The Guardian.
17. The American Spectator.
18. Завтра.
19. Аргументы и Факты (АИФ).
20. Новая газета.

ЭТНИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КАРТИНЫ МИРА ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ «ЧИКАНО»

Summary. The article is focused on an innovative notion in the field of linguistics as ethnic discourse. Discourse is the use of language in speech and writing in order to produce meaning. Nowadays scientists have a special interest in the studies of ethnic discourse because of the problems of globalization and multiculturalism.

Ключевые слова / Keywords: этнический дискурс / ethnic discourse, чикано / chicano, мультикультурализм / multiculturalism.

В данной статье мы рассмотрим такое инновационное понятие в лингвистике как этнический дискурс. По мнению В. Н. Ярцевой, «дискурс (от франц. *discours* – речь) – связный текст в совокупности с экстралингвистическими факторами; текст, взятый в событийном аспекте; речь, рассматриваемая как целенаправленное социальное действие, как компонент, участвующий во взаимодействии людей и механизмах их сознания» [4, с. 136]. На современном этапе развития науки этнический дискурс еще недостаточно исследован, что представляет для нас особый научный интерес.

Необходимость обращения к проблематике этничности сегодня вызвана спецификой социально-политических реалий начала XXI в., предполагающей все более отчетливое обозначение поликультурности и полиэтничности мира. Это связано, в частности, с тенденциями глобализации, выявляющими эклектичность и фрагментарность современной культуры. Как подчеркивает М.В. Глостанова, «плюральность мира, фиксируемая дискурсом мультикультурализма и превращенная в идеологию современного общества, становится основанием для обозначения культурных, экономических, стилевых различий в качестве этнических, обеспечивая возобновление риторики этноцентризма и вызывая необходимость новой постановки вопроса о месте этничности в современности, и принципах воспроизводства этнического языка» [3, с. 17]. Рассмотрение этничности в рамках отечественных и зарубежных социальных наук обнаруживает различные подходы к осмыслению этнической проблематики. Большая часть исследований этничности проводилась в пределах примордиалистского направления, представленного концепциями Г. Кона, П. ван ден Берге, Э. Шилза, К. Гирца, Дж. Армстронга. В этих теориях этничности подчеркивается ее изначальная данность, «природность», в качестве «реальных» рассматриваются уходящие в прошлое этнические «корни».

По мнению С.В. Кардинской, «инструменталистская критика примордиализма, осуществлявшаяся Дж. Эллером, Р. Кохланом, С. Гросби, предполагает установление исторического «прошлого» этноса как зависимого от социально-политической ситуации в настоящий момент и обеспечивает ситуативную интерпретацию этничности» [2, с. 12]. Если примордиализм обосновывает идею развития националистической идеологии фактом существования изначального, генетически закрепленного,

этнического чувства, то инструментализм подчеркивает нереальность «примордиальных уз», сводя их к игре политических интересов элит. Этничность и в том, и в другом случае оказывается идеологической моделью, теряя свои социальные и / или дискурсивные основания.

С точки зрения С.В. Кардинской, «в постсоветских социальных науках закрепились устойчивая традиция, основанная на деятельностном и ценностном подходах к рассмотрению этнических проблем» [2, с. 16]. Прежде всего, это работы Ю.В. Арутюняна, Л.Н. Дробижевой, М.Н. Губогло, З.В. Сикевич, Г.У. Солдатовой. В исследованиях названных авторов этнос определяется как природно-социальная реальность, отраженная в ценности культуры и обеспечивающая подчинение деятельности индивидов объективно – историческим закономерностям.

Перечисленные подходы демонстрируют эссенциалистскую позицию по отношению к этничности, придающую ей статус субстанции.

Существует и противоположный подход к определению этничности. С.В. Кардинская считает, что «конструктивистский подход, в противоположность эссенциализму, предполагает рассмотрение этничности как пространства самоконструирующихся в актах интерпретации дискурсов» [2, с. 3].

Теоретическим основанием для осмысления этничности как процесса дискурсивного конструирования послужили теории «изобретенной традиции» Э. Хобсбаума, «воображаемого сообщества» Б. Андерсона, а также концепция «воображаемого установления общества» К. Касториадаса.

Конструктивистский подход к исследованию этнического дискурса предполагает понимание этничности в качестве дискуссионного поля, дискурсивно заданного во множестве концептов, мнений, позиций и «точек зрения», определяющих «место» конструирования этничности и границы ее идентификации. Этничность рассматривается как язык, или символическое отношение, актуализирующееся в точке этнического субъекта, воспроизводящего структуры этнического дискурса в процессе идентификации.

Конструирование этничности предполагает предъявление этнического дискурса – этнолекта, самоструктурирующегося в полагании собственной тотальности посредством различения «своего» и «другого», являющихся типичными образами этничности. Этнолект как самоконструирующееся отношение этничности представлен в знаках «своего» и «другого», являясь символической системой или текстом этничности. Самореализуясь в качестве отношения знаков, этнолект закрепляет правила их упорядочивания, определяющие направления развития этнического дискурса. По мнению С.В. Кардинской, «выражаясь в каждом знаке своего дискурса, этнолект является точкой самопредъявления, «этноса» как конструируемого языкового целого, а также тем, «кто» высказывается – субъектом этнического дискурса, или этническим субъектом» [2, с. 6].

Таким образом, в основе дискурса «этнического менталитета» находится операция гипостазирования – представления чисто дискурсивного конструкта в качестве само собой разумеющейся вещи. Поскольку дискурс «этнической ментальности» базируется на подмене этнической «реальности» идеальным конструктом, положенным в основу типологии, он оказывается направленным сам на себя, предъявляясь в говорении о сконструированных им же самим концептах.

В некоторых концепциях высказываются сомнения в целесообразности выделения таких категорий, как этничность и этническая ментальность. Как полагает В.И. Карасик, «этническая ментальность, пытаюсь найти себя в прошлом, выявляет лишь то, чего «уже нет» – «мифологическое мышление», «язычество», то есть оно оказывается «пустым» [1, с. 34]. Постоянно обнаруживая себя как «пустой», дискурс «ментальности» заполняет всегда остающееся «пустым» место различными концептами, такими как «историческая память», «традиционализм», «побежденный народ».

Выявляя свою «пустоту», «ментальность» заполняет себя историческим «прошлым», не имеющим «места» в «настоящем». Этнический дискурс, следовательно, выстраивается как структура «прошлое» – «настоящее», в которой оба элемента бесконечно отсылают друг к другу.

Как утверждает С.В. Кардинская, «этнический дискурс актуализируется только при условии такого несовпадения, «разрыва», дистанции, позволяющей проецировать концепт «прошлого» на «настоящее», и наоборот» [2, с. 10]. Таким образом, все то, что существует лишь в языке, пытается представить себя в качестве самостоятельной действительности.

Мы не можем согласиться с приведенными выше критическими оценками. На наш взгляд, понятие этничности или этнической идентичности является сложной, многоаспектной категорией, смысл которой нельзя раскрыть в рамках только одного подхода, не привлекая данные смежных научных дисциплин. Лингвистические и литературоведческие исследования существенно обогатились путем заимствования культурологических, социологических и философских концепций, однако именно лингвистика может пролить свет на специфику категории этничности, взяв в качестве базового инструмента анализа понятия этнического дискурса как лингвистического явления. Языковые единицы, с этнокультурным компонентом, формирующие языковую картину мира, являются своеобразными кодами, знаками, в которых прошлое и настоящее народа сливаются воедино и через которые конструируется этническая языковая личность с определенной ментальностью. Язык и дискурсивная практика человека являются способом познания окружающей действительности, способом самоидентификации личности в социуме. Конструктивность такого подхода подтверждается практическим исследованием этнических литератур, в частности литературы «чикано».

Литература:

1. Карасик, В.И. Культурные доминанты в языке / В.И. Карасик. – Волгоград – Архангельск: Перемена, 1996. – 116 с.
2. Кардинская, С.В. Конструирование дискурса этнической идентичности: автореф. дис. ... д – ра филос. наук: 09.00.11 / С.В. Кардинская; Удмуртск. гос. ун – т. – М., 2005. – 17 с.
3. Глостанова, М.В. Проблема межкультуризма / М.В. Глостанова. – Москва: Наследие, 2001. – 318 с.
4. Ярцева, В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н. Ярцева. – Москва: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

ПРОФЕСІЙНА КАРТИНА СВІТУ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті представлено порівняльний аналіз результатів вільного асоціативного експерименту, проведеного з метою досліджень професійності у мовній картині світу українських та польських студентів.

Ключові слова: вільний асоціативний експеримент, асоціативне поле, мовна картина світу, реакція.

W artykule przedstawiono analize porównawczą wyników swobodnego asocjacyjnego eksperymentu, w celu badania profesjonalizmu w językowym obrazie świata studentów ukraińskich i polskich.

Słowa kluczowe: swobodny asocjacyjny eksperyment, pole asocjacyjne, językowy obraz świata, reakcja.

Для лінгвістичних досліджень останніх десятиліть характерно звернення до живої мови, яка реально функціонує у колективах носіїв. Останні десятиліття спостерігається зацікавленість психолінгвістами до проблеми вивчення національно-культурної специфіки мовної свідомості індивідуума та цілого етносу. Психолінгвістичні розвідки дають можливість простежити за допомогою мовних засобів відображення навколишнього світу у свідомості людини. Рівень усвідомлення тих чи інших понять виявляється за результатами асоціативних експериментів.

У нашому дослідженні представлено сферу професійності, оскільки майбутнє суспільства напряму пов'язане з підготовкою фахівців, які протягом найближчих десяти років працюватимуть у ньому. Тому ця сфера дослідження є актуальною. Останнім часом навіть виділяється поняття *професійної картини світу*, формування якої є однією з цілей здобуття спеціальності. Здобуття професії може розглядатися як процес формування інваріантного образу світу, соціально та когнітивно відповідного реаліям цього світу і такого, що здатен служити основою для ефективної діяльності людини у світі. "Так чи інакше, наше знання про світ нероздільне з нашою діяльністю та діалогом у світі [4, с. 273]. Ефективним методом вивчення цієї проблеми є вільний асоціативний експеримент. Відтворення окремих фрагментів мовної картини світу за допомогою цього методу дає змогу отримати важливий результат для подальшого аналізу та систематизації. За словами польського лінгвіста Є. Бартмінського, поняття мовної картини світу дозволяє через аналіз мовних даних доходити до способів сприйняття і концептуалізації світу людиною та пізнавати ментальність мовців [7, с. 15].

Метою цієї статті є порівняльний аналіз будови фрагментів професійної мовної картини світу українських та польських студентів.

Асоціативний експеримент є одним з найбільш розповсюджених методів

психолінгвістики, що використовується для оцінки особливостей сприйняття людиною явищ навколишньої дійсності і виявленням її мовної свідомості. Цей метод дає багатий матеріал для міжкультурних досліджень, дозволяє виявити як “загальнолюдські” характеристики вільних асоціацій, а так і специфіку зв’язків між словами в умовах різних культур. У таких дослідженнях важлива не новизна відкриття, а сам факт відповідності результатів асоціативного експерименту загальновідомим культурним традиціям того чи іншого народу [5, с. 25].

Вперше асоціативний експеримент на практиці використав англійський психолог Ф. Гальтон. Асоціації, отримані в ході експерименту він поділив на три групи: 1) слова, що викликають сенсорні уявлення; 2) слова, що виражають емоції та асоціативні переживання; 3) абстрактні слова або вербальні відповіді. Метод, розроблений Ф. Гальтоном для вивчення асоціацій, мав більше значення, ніж отримані ним результати. Можна сказати, що асоціативний експеримент Ф. Гальтона став першим науковим досвідом у межах вивчення асоціацій [2].

Проведення вільного асоціативного експерименту дозволяє вивчати асоціативні норми та асоціативні поля. Асоціативним полем називають сукупність асоціативів (реакцій) на слово-стимул. Кожне асоціативне поле має ядро (найбільш частотні реакції) та периферію (одиночні реакції). Розрізняють індивідуальне асоціативне поле та колективне. Колективне асоціативне поле, виявлене під час проведення експерименту, як правило називають асоціативною нормою [2].

Асоціативний експеримент має достатньо широкий спектр застосування від філософії, психології, психодіагностики до лінгвістики. Підвищується популярність методу вільних асоціацій в галузі досліджень предметного значення у гуманітарних дисциплінах: соціології, культурології, політології та маркетингу. Прикладний характер застосування вільного асоціативного експерименту виявляється у вирішенні проблем удосконалення методологій вивчення іноземних мов, створення асоціативних словників та подолання комунікативних бар’єрів у спілкуванні з носіями різних культур.

Асоціативний експеримент застосовуються багатьма сучасними лінгвістами (Ю. М. Караулов, О. О. Залевська, І. Г. Овчиннікова, О. І. Горошко, Т. М. Рогожнікова, Д. І. Терехова, Т. Є. Недашківська та ін.). На сучасному етапі ведуться розробки автоматизованої системи наукових досліджень асоціативних експериментів. У рамках цих досліджень передбачається, що асоціативних експеримент можна розглядати як спосіб «озовнішнення» мовної свідомості [6, с. 144].

На часі стають все більше популярними дослідження лексичної семантики. Таким чином, врахується специфіка категоризації навколишнього світу в індивідуальній свідомості; виявляються особливості взаємодії мовних та енциклопедичних знань та їх відображення у свідомості мовця крізь призму системи норм і оцінок, виробленої в соціумі, національно-культурної специфіки вербальних асоціацій [5, с. 22].

Однією з найскладніших і малодосліджених проблем проведення асоціативного експерименту є формування стимульного списку. Які слова мають його складати? Слід обирати їх за семантикою, граматичними ознаками, частотністю вживання чи за іншими параметрами?

Під час підготовчої роботи нами відбиралися слова, що найбільш актуаль-

ні для сучасного розуміння поняття професійності, якими оперує людина протягом своєї фахової діяльності на певному етапі соціального розвитку. Список стимулів було отримано шляхом аналізу термінів та професійних понять галузі освіти, відбору найбільш актуальних слів, що відображають професійну мовну картину світу.

Попереднє опитування студентів з метою виявлення найважливіших професійних понять дозволило виділити 70 слів: *обов'язок, розвиток, викладач, перспектива, актуальність, кар'єра, професіонал, предмет, робота, урок, освіта, інтерес, сім'я, майстерність, розклад, самокритика, школа, гроші, практика, книга, успіх, самовдосконалення, учень, університет, я, талант, вчитись, підготовка, наука, лідер, розум, рівень, організація, відмінник, диплом, діяльність, людина, іспит, життя, колектив, культура, репутація, навчання, мета, література, мрія, світогляд, відпустка, кваліфікація, комп'ютер, мова, душа, мислення, досвід, інформація, досягнення, виховання, зарплата, цінності, наукова робота, настрої, знання, Україна, результат, іноземна мова, стимул, працевлаштування, характер, читання, учити, що склали список слів-стимулів [3, с. 41].*

У вільному асоціативному експерименті взяли участь 277 інформантів, з них 218 студентів різних спеціальностей та викладачів Житомирського державного університету імені Івана Франка та 59 польських студентів, носіїв української мови, які навчаються у вищих навчальних закладах Польщі (університети Варшави, Кракова, Любліна, Гданська, Вроцлава, Торуня, Познаня, Гнезна, Жешува та Лодзя).

Як вважає Н. П. Бутенко [1: 5-6], студентська аудиторія дозволяє отримати максимально адекватні результати опитування, оскільки світогляд молодих людей в основному сформований, усвідомлені поняття у відносно стійкому вигляді зберігатимуться протягом найближчих 30-50 років, що дозволяє з упевненістю відтворювати фрагменти мовної картини світу.

Асоціативні експерименти відображають певну лінгвістичну реальність, яка полягає в тому, що вони дають матеріал, що містить в собі як денотативний, так і конотативний фрагменти. В словнику зафіксоване значення слова, а під час експерименту виявляється ще й емоційне ставлення до поняття опитуваним.

Під час проведення вільного асоціативного експерименту опитуваним пропонували усно перелік слів-стимулів та анкету для запису реакцій на слово-стимул. Після цього інформант повинен не замислюючись, швидко записати перше слово, що спаде йому на думку під час реагування на стимул.

Опитуваний, що бере участь в асоціативному експерименті, виконує наступні дії:

1. Від досліджуваного в умовах експерименту вимагається концентрація уваги, готовність до сприйняття стимула, бо час реакції залежить від рівня установки і від рівня готовності до реакції.

2. Сприйняття слова-стимула, але включає у себе впізнання і розуміння почутого чи побаченого слова.

Формування відповіді вимагає від досліджуваного довільної діяльності. Тільки одна складова у даному експерименті не може бути довільною – виникнення відповідного уявлення, думок (реакції у свідомості досліджуваного).

Результатом нашого експерименту виявилось 18 650 реакцій, на основі яких можемо робити висновки про рівень усвідомлення професійності студентами вищих

навчальних закладів України та Польщі.

Отримані реакції, отримані шляхом експерименту, були поділені на три семантичні сфери: 1) емоційну; 2) функціональну та 3) соціально-рольову.

Асоціації, які містять у собі емоційно-оцінну характеристику, зустрічаються досить часто у двох групах опитуваних, бо картина світу, яка в першу чергу ввібрала в себе досвідно-практичні, життєві та культурні стереотипи, наскрізь пронизана емоціями.

Так, слово-стимул **викладач** викликав реакцію *цікавий* (група українських студентів, далі – ГУС) та *серйозний, компетентний* (група польських студентів, далі – ГПС). У групі польських студентів **професіонал** асоціюється як *здібний, робота – улюблена, розклад – постійний, іноземна мова – необхідна*. Ці реакції є периферійними, тобто такими, що трапляються в поодиноких випадках.

Реакції, що мають негативну оцінку, трапляються у двох групах опитуваних: **наукова робота – нудно, нудота, урок – нерви, кар'єра – жорстокість** (ГУС), **університет – катування, викладач – суворість** (з частотністю 6) (ГПС) та ін.

Часто зустрічаються реакції, у яких є вказівка на функцію або дію, що може свідчити про активну життєву позицію, готовність до професійної діяльності. Такого типу реакції у групі українських студентів зустрічаються на слова-стимули: **іноземна мова – знати, результат – бачити** (з частотністю 2), **мислення – думати** (3), **мета – йти вперед** (по 1), **репутація – заробляти** (по 1), **наука – вчитись** (по 1) та ін. Функціональні реакції поширені і у групі польських студентів: **самокритика – рости** (по 1), **досвід – використовувати** (по 1), **світогляд – розширювати** (по 1), **розум – здобувати** (по 1), та ін.

У асоціативних полях слів-стимулів обох груп зустрічаються із соціальною значимістю. Соціально-рольові реакції наявні в обох групах. В українських студентів на слово-стимул **розвиток** знаходимо реакцію *робота* (13), **діяльність – громадська** (по 1), **колектив – суспільство** (по 1), та ін., а у польських – **гроші – влада** (4), **лідер – політика** (по 1), **діяльність – студент** (по 1), та ін.

Ядерними реакціями асоціативного поля у групі польських студентів будуть ті, які зустрічаються не менше 6 разів. Наприклад, **робота – обов'язок** (10), **розклад – порядок** (6), **самовдосконалення – праця** (7), **мислення – логічне** (6), **досвід – робота** (8), **іноземна мова – англійська** (8) та ін.

У групі українських студентів ядерними стали реакції, що повторюються не менше 17 разів. Це реакції: **освіта – вища** (33), **диплом – кінець** (19), **колектив – дружба** (16), **мислення – думки** (18) та ін.

Далекі від ядерних реакцій у групі українських студентів поняття: актуальність, підготовка, наука, іспит, репутація, мрія, душа, досвід, інформація, знання, характер,чити. Для групи польських студентів – це: розвиток, самокритика, успіх, наукова робота, навчання,чити.

Концептуально важливими для групи українських студентів є стимули: перспектива (з частотністю 17), освіта (33), інтерес (36), сім'я (18), майстерність (24), самокритика (17), школа (19), практика (19), книга (24), учень (23), я (31), талант (17), вчитись (18), рівень (23), відмінник (23), диплом (19), діяльність (34), колектив (16), мета (19), відпустка (30), мислення (18), досягнення (13), зарплата (27), Україна (23), результат (14), іноземна мова (16), працевлаштування (19), читання (20).

У групі польських студентів концептами стали: обов'язок (8), викладач (7),

перспектива (7), актуальність (8), кар'єра (6), предмет (10), робота (10), освіта (7), інтерес (12), майстерність (16), розклад (6), школа (7), книга (8), самовдосконалення (7), я (9), талант (14), вчитись (6), рівень (6), діяльність (11), колектив (6), культура (7), мета (6), відпустка (10), комп'ютер (6), мислення (6), досвід (8), досягнення (6), виховання (7), зарплата (10), цінності (7), Україна (10), результат (7), іноземна мова (8), працевлаштування (10).

Більшість концептів мають стійкі семантичні та асоціативні зв'язки, які разом складають національно-культурну специфіку і представляють фрагмент мовної картини світу українських та польських студентів.

У групі українських студентів ядерні реакції знаходимо у 28 асоціативних полях, а у групі польських студентів – у 34. У двох досліджуваних групах ядерні реакції збігаються у 15 асоціативних полях. Спільними поняттями, що утворюють професійну мовну картину світу українських та польських студентів виявилися: *перспектива, освіта, інтерес, майстерність, школа, книга, я, талант, вчитись, рівень, діяльність, колектив, мета, відпустка, мислення, досягнення, зарплата, Україна, результат, іноземна мова, працевлаштування*. Збіг ядерних асоціацій у такій кількості говорить про те, що для обох груп опитуваних ці поняття є важливими для усвідомлення своєї професійності.

Всі реакції, що входять до асоціативного поля більшою чи меншою мірою пов'язані між собою. Це дозволяє реконструювати складні ментальні утворення, які стають видимі завдяки мовним знакам, що дозволяють отримати інформацію з глибин свідомості. Порівняльний аналіз отриманих реакцій демонструє спільність та відмінність у сприйнятті українських та польських студентів.

Професійна діяльність залишає слід на світогляді людини і знаходить своє відображення в системі концептів. Результати вільного асоціативного експерименту дають змогу встановити як внутрішньомовні семантичні зв'язки та вплив професійної підготовки на особливості формування мовної картини світу картини світу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бутенко Н. П. Словник асоціативних значень іменників в українській мові. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті «Вища школа», 1989. – 326 с.
2. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / РАН. Инос. языкознания. – Х.; М.: Издательская группа „РА – Каравелла”, 2001. – 316 с.
3. Денисевич О. В. Основні професійні поняття у концептуальній картині світу студента: Дипломна робота ННІ філології та журналістики ЖДУ імені Івана Франка. – Житомир, 2009. – 109 с.
4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. М.: Смысл, 1997. – 287 с.
5. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів: (психолінгвістичний аспект): Монографія – К.: КДЛУ, 2000. – 244 с.
6. Филлипович А. Ю. АСНИ Ассоциативных экспериментов // Вопросы психолингвистики. – №6. – 2007. – С. 143 – 153.
7. Bartminski Jerzy. Językowe podstawy obrazu świata. Wydanie drugie uzupełnione. Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej. – Lublin. – 2007. – 328 s.

РОЛЬ ПЕСЕН В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Ключевые слова: песня/song, чтение/reading, говорение/speaking, аудирование/comprehension, ритм/rhythm.

Актуальность данной работы обусловлена тем, что в настоящее время невозможно представить нашу жизнь без музыки и песен. Они окружают нас повсюду и оказывают все большее влияние на наше душевное состояние, помогают отвлечься от повседневных забот, поднять настроение, создать необходимый настрой. Но, музыка – это не только средство развлечения, а еще и эффективный способ изучения иностранных языков.

Согласно опросу, проведенному среди студентов, % предпочитают слушать иностранные композиции, не задумываясь о том, какую пользу можно извлечь из этого времяпрепровождения. Наверняка многие замечали, что удержать в памяти один параграф из учебника гораздо сложнее, чем тексты нескольких десятков песен. С чем это связано и как различные свойства песен можно использовать в изучении иностранных языков?

Профессор Чешфилдского Университета Кэйти Овери сформулировала аспекты так называемых «интеллектуальных выгод» от музыки. Как сообщается в журнале «Nordic Journal Of Music Therapy» (выпуск 1, Зима 2000г.), ею были определены побочные интеллектуальные эффекты, возникающие в результате музыкальных влияний, такие как: повышение уровня читательских навыков, повышение уровня речевых навыков, улучшение концентрации внимания, улучшение памяти [5].

Изучение языков с помощью песен имеет ряд преимуществ:

1. Нескучные занятия. Студент сам может выбрать любимого исполнителя, композицию, поэтому его не нужно заставлять учить необходимый материал: он с удовольствием сам уделит внимание тому, что ему интересно.

2. Тренировка навыков чтения и анализа текста. Перед тем, как исполнить песню, ее следует прочесть, проанализировать основную идею и смысл. Студенты-переводчики могут также потренировать и навыки перевода поэтических произведений.

3. Тренировка навыков говорения. Студенты учатся произносить иностранные слова четко, ритмично, правильно, корректируя произношение. Особенно это упражнение хорошо выполнять, если выбрать композицию быструю, энергичную, стараясь успеть за исполнителем. Кроме того, исполняя песни в группе, студенты приобретают навыки командной работы.

4. Тренировка навыков аудирования. Прослушивая песню несколько раз, студент учиться понимать речь носителя языка, ее специфические особенности. Одним из видов деятельности является проверка того, как студент улавливает на слух иностранную речь: ему предоставляется бланк с текстом песни, где пропущены не-

которые ключевые слова. Задача студента – прослушав композицию, вставить недостающие элементы.

5. Пополнение словарного запаса. Песенные композиции насыщены новыми лексическими и фразеологическими единицами, поскольку большинство песен являются современными, что позволяет студентам овладевать практически новой, активно используемой лексикой.

6. Усвоение новых и закрепление уже изученных грамматических конструкций. Тексты песен состоят не только из удачно подобранных слов, но еще и из разнообразных грамматических конструкций. В процессе пения такие готовые «словесные формулы» легче усваиваются [1].

7. Возможность внеклассной деятельности. Такой метод изучения хорош тем, что может быть использован студентом самостоятельно, в любой момент времени: прогулка по городу, выполнение работ по дому может сопровождаться музыкой и, как следствие, самостоятельное овладение всеми вышеназванными навыками.

С чем же связаны столь широкие возможности песен в усваивании нового материала в области иностранных языков? На эти вопросы вот уже несколько лет стараются дать ответ ученые-психологи.

Развитие музыкального восприятия направлено от понимания языка к пониманию речи. В отличие от языка, музыкальная речь, как и вербальная, предполагает индивидуальную трактовку языковых средств. Музыкальная семантика носит связующую функцию между языком и речью. Восприятие начинается с распознавания лексики, с музыкального языка, который основан на средствах музыкальной выразительности. Они бывают специфически-музыкальные (лад, гармония, мелодия) и неспецифически-музыкальные (темп, ритм, артикуляция). Именно неспецифически-музыкальные средства выразительности образуют как бы «вход» в систему коммуникативных значений специфически-музыкальных средств. Неспецифически-музыкальные средства в большинстве случаев лежат в основе музыкальной семантики. Основная задача слушателя связана с интуитивным пониманием смысла музыки. Существенный момент – включение эмоциональных и оценочных процессов. И этот переходный момент в понимании – от языка к речи – облегчается музыкальной семантикой [4, с.94].

Музыкальный центр мозга находится в левом, творческом полушарии, и потому работает быстрее и запоминает лучше, чем речевой центр, находящийся в правом. Поэтому песни, объединяя работу обоих полушарий, запоминаются лучше стихотворений [2].

Кроме того, одной из важнейших характеристик музыки является ее ритм. Музыкальный ритм представляет собой закономерное распределение во времени ритмических единиц (ритмический рисунок), подчиненное регулярному чередованию функционально дифференцированных для восприятия, опорных и переходных долей времени (метр), которое совершается с определенной скоростью (темп). Совпадение музыкальных ритмов и темпов с частотами, присущими дыхательным, артикуляционно-речевым движениям, ходьбе, бегу, уже само по себе свидетельствует о внутренней их связи с конкретными сферами жизненного опыта — с двигательным и речевым опытом. Музыкальные темпы совпадают по своим количественным характеристикам не только с темпами человеческих действий. Разнообразные ритми-

ческие явления природы — мерное дыхание моря или ветра, шелест листья, ритмы порхания бабочек [3, с.187].

Таким образом, изучение языка с помощью песен помогает студентам активно включаться в образовательный процесс, овладевать тремя из четырех основных видов деятельности (чтение, говорение, аудирование), пополнять словарный запас, расширять кругозор, усваивать новые грамматические конструкции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захарова О.В. Изучение английского языка с помощью песен. Материалы XII Южно-Российской межрегиональной научно-практической конференции-выставки «Информационные технологии в образовании»/ О.В. Захарова.– Ростов, 2012. Электронный ресурс: <http://иторостов.рф/2012/section/210/94112/>
2. Маляренко Г.Ю. Формирование музыкального восприятия в онтогенезе/ Г.Ю. Маляренко. – Музыкальная психология и психотерапия, 2009. – №2, с. 46-72
3. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия/ Е.Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 201 с.
4. Овсянкина Г.П. Музыкальная психология/ Г.П. Овсянкина. – СПб.: Союз художников, 2007. – 240 с.
5. Психология – это все! Музыкальный интеллект. Электронный ресурс <http://www.berdof.com/muzyka-i-intellekt>

ПРАГМАТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО «ЗІРКОВОГО» ІНТЕРВ'Ю.

Анотація: У статті розглядаються особливості графічного оформлення текстів «зіркового» інтерв'ю як невід'ємного елемента представлення семантичної інформації. Особлива увага звертається на функціональні характеристики та на прагматичний потенціал графіки інтерв'ю.

Ключові слова/ Key words: невербальні графічні елементи/nonverbal graphics components, «зіркове» інтерв'ю/star interview, інформація/information, журналіст/journalist, респондент/respondent, потенційний читач/potential reader.

На даний час парадигма досліджень газетного дискурсу розширюється та запроваджуються нові аспекти вивчення даного явища. Інтерв'ю як один з жанрів ЗМІ становить неабиякий інтерес для філологічного аналізу, існують численні дослідження присвячені вивченню даного жанру (Г.П. Апалат [1], О.В. Романова [6], О.О. Саламатіна [7-8], М.Л. Штельмах [11]). Французьке інтерв'ю також стало об'єктом ряду досліджень, які були присвячені структурно-семантичним та жанровим особливостям інтерв'ю (Н.Г.Вартанова [3], Н.Є. Гапотченко [4]). Зазначмо, що поодинокі дослідження субжанру «зіркового» інтерв'ю (О.О. Борисов, К.С. Ботвінко [2], Е.В. Швеє [10]) не розкривають у повній мірі специфіку даного виду діалогічного дискурсу. Таким чином, вибір об'єкту дослідження зумовлено, з одного боку, розповсюдженістю жанру інтерв'ю у сучасних засобах масової інформації, з іншого боку, відсутністю комплексного підходу до дослідження явища «зіркового» інтерв'ю.

Природа невербальних засобів, їх місце та роль у комунікації досить широко досліджуються у сучасній лінгвістичній літературі, що визначає **актуальність** даного дослідження. Останнім часом значно збільшився інтерес лінгвістів до використання графічних невербальних засобів у газетному дискурсі [9, с. 144]. У мовленні текстів жанру інтерв'ю вербальні та невербальні елементи взаємодоповнюють один одного та сприяють підвищенню ефективності комунікації між потенційним читачем та учасниками бесіди. **Метою** публікації є виявлення специфіки графічного оформлення текстів французького «зіркового» інтерв'ю як фактору підвищення ефективності передачі смислової інформації.

У складі текстів інтерв'ю можливо виділити декілька графічних невербальних компонентів: *параграфемні*, які поділяються на синграфемні (виражальні можливості розділових знаків та пунктуаційних комплексів), супраграфемні (можливості шрифтового виділення), топографемні (просторово-площинне варіювання); *паралінгвістичні*, до складу яких уходять знаки-ікони (фотозображення, схеми, графіки, малюнки, мапи, карикатури), знаки-символи (цифри, спеціальні наукові та математичні знаки) та знаки-індекси (авторські описи зовнішності, мане-

ри поведінки, мовлення); *інтерлітерні* (дефіс, апостроф, інтервал) [9, с. 145]. У даній статті ми перш за все зосереджуємося на параграфемних графічних компонентах. На нашу думку, своєрідність оформлення текстів інтерв'ю перебуває у залежності від авторського задуму та від специфіки видання, жанрова приналежність також береться до уваги. Усі засоби графічної образності можна об'єднати за функціональними характеристиками – графічне оформлення перш за все виконує функцію привернення уваги та приймає участь у формуванні прагматичної настанови інформування. При аналізі французького «зіркового» інтерв'ю ми помітили, що репортер використовує достатньо широкий арсенал засобів графічного виділення різних текстових компонентів – тип та розмір шрифту, курсив, колір, просторове розміщення тощо. Усі структурно-композиційні елементи «зіркового» інтерв'ю зазнають графічної трансформації, але автор обирає різні засоби актуалізації інформації, що мають неоднакове функціональне навантаження. Невербальний канал привернення уваги до елементів семантичної інформації дозволяє журналісту виділити певні текстові фрагменти, які є важливими для формування загальної концепції інтерв'ю.

Найбільше репортер звертає увагу на графічне оформлення заголовку, що в інтерв'ю виконує графічно-видільну функцію та слугує для відділення одного тексту від іншого, виокремлення його серед ряду подібних [5]. Вищезгадана функція реалізується за допомогою наступних немовних засобів: виділення шрифтом, використання кольору, засобів розташування на сторінці. Перш за все, автор намагається виділити рубрику та жанр журналістського репортажу, що дозволяє привернути увагу цільової аудиторії. Подібні елементи розташовуються вгорі першої сторінки (текст заголовку займає в середньому 1/3 від загальної площі), інколи виносяться на окрему сторінку разом з фото, а основна частина їм слідує. Для репрезентації заголовку респондент зазвичай обирає значно більший шрифт, що також виконує видільну функцію :

SPORT

Mormeck : « Klitschko est juste un peu plus grand que moi » («Le figaro», №21022, ст. 18)

RENCONTRE

SOPHIE MARCEAU

« Ma mère m'a appris la résistance » («Le Figaro madame», №20064, ст. 42)

У наведених прикладах за допомогою графічних засобів репортер виділяє ключові елементи статті – рубрику, жанр, ім'я співрозмовника. Зазвичай назва рубрики та ім'я героя інтерв'ю виділяються розміром, типом шрифту та іншим кольором. Подібний спосіб оформлення заголовку дозволяє привернути увагу потенційного читача та полегшити розуміння основної частини інтерв'ю – читач ще до ознайомлення з текстом може визначити тематику та героя бесіди. Але журналістом також виділяються заголовки, що не містять вищезгаданих елементів:

NE CHERCHEZ PLUS L'HERITIER DE BRASSENS («ParisMatch», №3019, ст. 10)

У попередньому прикладі заголовок виконує насамперед видільну та рекламну функції, інформативна функція відходить на другий план. Варто зазначити, що автор у більшості випадків обирає перший тип заголовку, та намагається графічно виділити кожен інформаційний блок, що закладений у заголовку. Графічне оформлення покликане реалізовувати рекламну та емпатичну функції, тому найчастіше

перевага надається яскравим кольорам, за можливості автор уникає використання тільки чорного кольору (заголовок також оформлюється синім, зеленим чи червоним кольорами). При чому, автор використовує одночасно декілька засобів графічної образності, що дозволяє певним чином організувати семантичну інформацію:

Arts-spectacles

UN ENTRETIEN AVEC OLIVIER MARCHAL

« *Neyret est un grand flic !* » («Le nouvel observateur», №2454, ст. 130)

Як бачимо, у наведеному прикладі, колір обирається для ідентифікації респондента, а жирний шрифт та курсив – для номінації тематики інтерв'ю. Різноструктурна організація заголовку дозволяє створити ієрархічну будову інформаційних блоків заголовку – спочатку читач звертає увагу на частину, що подається найбільшим розміром шрифту та виділена кольором, а вже потім сприймає інформацію, що подана меншим шрифтом. Виділення великими літерами, що широко використовується у французьких виданнях для оформлення заголовку, також сприяє ієрархічній організації інформації:

MUSIQUE

Retour de Zebda : « On reprend la parole là où o, l'a laissée »

ENTRETIEN («L'Humanité», №20833, ст. 27)

Автор інтерв'ю звертає значну увагу на графічне оформлення підзаголовку та вступу, що містять уточнюючу інформацію, розшифровують зміст заголовку. Для даних композиційних частин журналіст обирає менший розмір шрифту, характерна однорідність кольорового оформлення (чорний), для виділення цих частин використовується жирний шрифт, інколи курсив. Засоби графічної образності також дозволяють репортеру виділити важливі на його думку елементи вступу, що сприяє уточненню семантичного наповнення повідомлення. За допомогою подібного оформлення окремі елементи вступу отримують більше прагматичне навантаження :

Figure libre, elle mène sa carrière avec la même naturel depuis ses débuts : Sophie Marceau est une START A PART qui n'a jamais triché... («Le figaro madame», №20064, ст. 42)

За нашим спостереженнями, графічна репрезентація додаткових композиційних елементів «зіркового» інтерв'ю відіграє значну роль для формування прагматичної настанови тексту. Дані елементи інтерв'ю мають різне функціональне навантаження, вони доповнюють, розширюють зміст інтерв'ю або виконують рекламну функцію. Врізки, біографічні довідки, цитати відділяються просторово, вони зазвичай розміщуються поза межами основного тексту (між колонками або праворуч /ліворуч від тексту). Графічне оформлення цитат відрізняється від інших додаткових композиційних елементів, що може бути пояснене їх здатністю репрезентувати тематику бесіди, світоглядні позиції героя інтерв'ю та привертати увагу кінцевого адресата. Цитати зазвичай виділяються розміром, типом шрифту та іншим кольором:

« *Les gens ont des choses à partager, à faire ensemble* » MUSTAPHA AMOKRANE («L'Humanité», №20833, ст. 27)

« IL Y A UNE CIVILISATION URBAINE A REINVENTER.

LE PLAN FEDELA AMARA , C'EST DE LA FRIME ! » («Le nouvel observateur», №2311, ст. 86)

Оформлення інших додаткових елементів є більш стриманим. Біографічна

довідка часто подається з підзаголовком «Bio» або просто виділяється графічно за допомогою кольору та шрифту. Вона містить фонову інформацію про респондента, її метою є усунення ймовірних прогалів у знаннях потенційного читача та допомагає краще зрозуміти основний текст:

BIO *Fils d'un pâtissier de Talence, OLIVIER MARCHAL, né en 1958, a été inspecteur de police de 1980 à 1993. D'abord acteur (Tchekov et Marivaux au théâtre), puis scénariste (« Flics » à la télé), il a signé son premier long-métrage « Gangsters », en 2002, puis a enchaîné avec « 36 Quai des Orfèvres » et « MR 73 ». Son feuilleton « Braquo » a battu des records d'audience en novembre 2009.* («Le Nouvel Observateur», №2454, ст. 130)

Факультативні візки та рубрики, які є джерелом додаткової інформації про респондента та доповнюють чи розширюють основний зміст інтерв'ю, також оформлюються нестандартно. Для даних частин інтерв'ю зазвичай обирається чорний колір, але тип шрифту може варіюватися. Використовуються також знаки-символи (наприклад, рубрика «+»):

+

E C O U T E R

« **La Voix de l'émotion** »

Un bouleversant condensé de 32 ans de carrière de la soprano Montserrat Figueras (Alia Vox)

« **Mare Nostrum** »

Le dernier livre disque des Savall : cinq siècles de dialogue entre Orient et Occident (Alia Vox)..... («Le Figaro», №21022, ст. 30)

Основний текст інтерв'ю характеризується більш стандартним та однорідним оформленням, автор використовує значно менший арсенал засобів візуального виділення, що пояснюється відсутністю рекламної функції графічних елементів основної частини. Тут вони виступають як засоби графічної образності, що емпатично підсилюють інформацію, розміщену у репліках репортера та респондента. Вони також акцентують увагу читача на конкретному інформаційному блоці, що формує певне відношення до фактів, які викладаються. У основній частині автор не використовує кольорове чи шрифтове виділення, у більшості випадків інформація підкреслюється за допомогою курсиву чи інших знаків пунктуації. Курсив вживається для акцентування уваги на наступних елементах інформації:

- назви альбомів

...l'album *Origines contrôlées*, cela a été un projet fabuleux qui a permis de recréer du lien avec nos parents, nos racines. («L'humanité», №20833, ст. 27)

- назви книг та фільмів

...il vient de recevoir le prix d'interprétation à la Mostra de Venise, pour *Shame*. («Libération», 7.12.2011, ст. II)

У деяких виданнях назви фільмів виділяються лапками (наприклад, у журналах «Le Figaro Madame», «Le Nouvel Observateur»):

Avec « LOL », de Lisa Azuelos, elle tient un succès populaire. C'est un peu « La Boum » façon 2009... .. («Le Figaro Madame», №20064, ст. 42)

...Je me souviens des titres des livres de Jean Bruce : « Cinq Gars pour Singapour », « Cache-cache au Cachemire », « Mauche Groupe à Moscou »... («Le nouvel observateur», №2454, ст. 131)

- характеристика співрозмовника

Il est beau, intelligent, assez cinéophile... Aujourd'hui, Brandon est un *sex addict*, sans traduction française. («Libération», 7.12.2011, ст. II)

- цитати співрозмовника

« *Le néologisme, que j'appelle le fascisme économique, règne aujourd'hui sur la planète ...* » Né en 1926, John Berger n'a rien, on le voit, du vieux monsieur qui sucre les fraises... («Le nouvel observateur», №2332, ст. 75)

- цитування інших осіб у репліках співрозмовника

... Ensuite, Fisbach m'a laissé suivre mon chemin, puis m'a dit : « *Tu es arrivée là où je voulais aller* » («Le nouvel observateur», №2434, ст.122)

- коментар автора

– Hélas, c'est pas triqué N'en déplaie à Dove qui pense qu'il a des pouvoirs supranaturels et que sa seule pensée peut influencer les choses... Mais ma finale de rêve c'est Julien, le ukulélé man aux tatouages de Jean d'Ormesson et de Marcel Duchamp, et Gaëtane [*d'accord pour Julien, qui est aussi notre roudoudou, mais bof pour Gaëtane et son air d'Amélie Poulain qu'aurait mordu Bernadette Soubirou, ndlr*] («Libération », №8054, ст. 28)

Для позначення коментарів автора використовується також дужки – квадратні як у попередньому прикладі або круглі:

–Mais je n'analyse pas les correspondances entre ce que je suis et ce que je joue : je ne suis pas un objet d'études scientifiques pou moi-même ! (elle rit). («Le Figaro Madame», №20064, ст. 42)

- важливі відомості у репліках співрозмовників

...je trouvais qu'il y avait entre la performance et la musique quelque chose d'intéressant, dans cette énergie punk, cette idée du *do it yourself*.. («Libération», №8055, ст. 42)

З подібною метою журналістом також використовуються лапки:

... Et c'est vrai que cette victoire est « historique » («ParisMatch», №3019, ст. 61)

У рамках основної частини «зіркового» інтерв'ю графіка також використовується для диференціації комунікативних ролей. З цією метою можуть використовуватися різні графічні засоби, але у більшості випадків питання журналіста виділено жирним шрифтом, відповідь набрано звичайним для газети шрифтом. Кожне видання обирає також додаткові елементи графічного оформлення мовлення журналіста: жирний шрифт («Libération», «ParisMatch», «Le Point», «Le monde»), жирний шрифт та вказування назви видання (« Elle », « Cosmopolitan »), курсив («L'Express», « Le nouvel observateur »), інший колір (« Le Français dans le monde», « Le nouvel observateur ») :

Cosmo : pourquoi avoir accepté d'en être l'ambassadrice ? (www.cosmopolitan.fr)

La prestation de candidats devant les chasseurs vous a-t-elle contrarié ? («Express», №2909, ст. 62)

Для позначення першої репліки респондента автор часто використовує ім'я та прізвище співрозмовника, що додатково його ідентифікує та формує структуру тексту інтерв'ю. Ім'я та прізвище у більшості випадків виділяється графічно (жирний шрифт, інший колір)

Le Nouvel Observateur **Le Festival de Cannes vous est familier. Mais celui d'Avignon ?**

Juliette Binoche J'y suis souvent venue dans mon enfance avec mes parents... («Le nouvel observateur», №2434, ст. 120)

Для позначення реплік респондента використовуються ініціали або ім'я особи («ParisMatch», «Libération», «L'Humanité» «Elle») ім'я, прізвище та двокрапка («Cosmopolitan»), символ «▶» («L'Express»), абзац та відступ («Le Français dans le monde») або просто абзац («Libération», «Le Point»):

Que conseillez-vous à un propriétaire ?

C.J. De profiter de cette garantie ... («Parismatch», №3019, ст. 106)

La guerre en Irak a-t-elle changé l'Amérique ?

▶ Ce n'est pas seulement la guerre de Bush («L'Express», №2909, ст. 61)

Подібне маркування комунікантів у інтерв'ю пов'язане з чітким розмежуванням функцій, що виконують учасники взаємодії. Комунікативні ролі, які заздалегідь детерміновані специфікою жанру інтерв'ю, знаходять відображення у графічній структурі тексту.

Результати нашого дослідження дають підстави для таких висновків: періодика французької мови використовує достатньо широкий ряд варіацій засобів графічної виділності, що надає журналісту певну свободу при оформленні тексту інтерв'ю. У французькому «зірковому» інтерв'ю використовується ряд прийомів графічного оформлення тексту, що виконує графічно-видільну, рекламну та емпатичну функції. Воно дозволяє виділити текст бесіди з ряду подібних, акцентувати увагу читача на певних смислових блоках інформації. Засоби графічного оформлення також приймають участь у структуруванні та організації текстової інформації та сприяють поетапному її засвоєнню потенційним читачем.

Перспективою наших подальших розвідок ми вважаємо поглиблення вивчення взаємозв'язку між вербальними та невербальними компонентами «зіркового» інтерв'ю.

Список використаної літератури:

1. Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси): Автореф. дис... канд. філол. наук (спеціальність – 10.02.04) / Ганна Павлівна Апалат ; Київський національний лінгвістичний ун-т. — К., 2003. — 19 с.
2. Борисов О.О., Ботвинко К.С. Функціональні особливості «зіркового» інтерв'ю (на матеріалі сучасних англомовних публіцистичних видань) [Електронний ресурс] / О.О. Борисов, К.С. Ботвинко // Актуальні питання філології. – 2012. – Вип. 3. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apfil/2012_3/Borysov%20Botv.pdf
3. Вартанова Н. Г. Структурно-семантические и функциональные особенности жанра рекламного интервью в русских и французских СМИ [Електронний ресурс] / Наталья Геннадьевна Вартанова. Автореферат дисс... канд. филол. наук (специальность – 10.02.19) / Ростовский государственный педагогический университет. – Ростов-на-Дону: 2006. – 27с. – Режим доступу : <http://rspu.edu.ru/science/disser/VartanovaAvto.pdf>
4. Гапотченко Н. Є. Структурні та жанрово-стилістичні особливості текстів інтерв'ю в сучасній французькій пресі (комунікативно-прагматичний аспект) /

- Надія Євгеніївна Гапотченко. Автореферат дис... на здобуття наукового ступеня канд. філологічних наук (спеціальність – 10.02.05) / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К.: 2005. – 27с.
5. Манькова Л.А. Специфика заголовков в различных газетных текстах. [Електронний ресурс] / Лариса Анатольевна Манькова. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2002. – №6(45). – Режим доступу: www3.crimea.edu/tnu/magazine/scientist/edition6/n06020.html
 6. Романова О.В. Адресованность и интертекстуальность газетного интервью как жанра журналистского дискурса : автореферат дисс... канд.филол. наук (специальность 10.02.01)/Оксана Владимировна Романова. – Екатеринбург, 2008. – 28 с
 7. Саламатіна О.О. Прагматика інтерв'ю сучасної німецької преси / Ольга Олександрівна Саламатіна //Новітня філологія. – 2007. – № 8 (28). – С. 70-79.
 8. Саламатіна О.О. Прагматичні стратегії інтерв'юера у сучасному німецькомовному публіцистичному інтерв'ю / Ольга Олександрівна Саламатіна//Новітня філологія. – 2010. – №14. – С.34- 45.
 9. Соболева О.В. Графічне оформлення текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасних французьких журналів для жінок)/О.В. Соболева //Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки РОЗДІЛ III. Орфографія. Словникарство. 6, 2009 Ст. 144 149 http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/nvnu/filolog/2009_6/R3/Soboleva.pdf
 10. Швець Е. В. “Звездное” интервью в коммуникативно-прагматическом аспекте. Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук (специальность – 10.02.01) / Елена Владимировна Швець. – Калининград, 2008. – 24 с.
 11. Штельмах М. Л. Інтерв'ю в системі жанрів сучасної українськомовної комунікації: автореф. дис... канд. філол. наук (спеціальність – 10.02.01) / Штельмах Марія Леонідівна// Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут філології. – К., 2008. – 18 с.

**К ВОПРОСУ О ВЕРБАЛИЗАЦИИ ЗООМОРФНОГО ОБРАЗА
«МЕДВЕДЬ» В РЕЧИ СОВРЕМЕННЫХ НОСИТЕЛЕЙ РУССКОЙ
ЛИНГВОКУЛЬТУРЫ**

Аннотация: Данная статья посвящена изучению особенностей репрезентации образа медведя в русском языке деривационными и метафорическими средствами. Автором приводятся интерпретации анализируемого образа на разных этапах развития русского общества, описываются сопряженные с образом медведя понятийные сферы.

Ключевые слова: *зооморфный образ, зооморфная номинация, сфера-мишень, сфера-источник, метафорическая модель, словообразовательная модель.*

**TO A QUESTION OF VERBALIZATION OF A ZOOMORFNY IMAGE
«BEAR» IN MODERN RUSSIAN**

Summary: This article is devoted to studying of features of representation of an image of a bear in Russian by derivational and metaphorical means. The author gives interpretations of an analyzed image at different stages of development of the Russian society, conceptual spheres are described interfaced to image of a bear.

Keywords: *zoomorfny image, zoomorfny nomination, sphere target, sphere source, metaphorical model, word-formation model.*

В настоящее время в условиях процесса этнического самоопределения для носителей русского языка и национальной лингвокультуры характерно обращение к образам традиционных для России животных как репрезентантам окружающей действительности.

Образ медведя является, пожалуй, наиболее распространенным в русской лингвокультуре, что обуславливается его амбивалентностью. С одной стороны, это образ языческого Бога-Велеса, с другой, медведь воспринимается как брачный партнер человека или сверхчеловек, святой.

Целью данной статьи является анализ трансформации образа медведя в русском лингвокультурном пространстве, а также описание способов его объективации средствами метафоризации и словообразования.

Будучи хозяином леса, медведь изначально воспринимался русским этносом как покровитель земли. В то же время медведя нередко считали воплощением нечистой силы, отождествляя со змеем, а впоследствии, в средневековье, и с сатаной. Не удивительно, что отношение к медведю в христианской традиции было по преимуществу негативным. Злобным, жадным и недалеким медведь нередко предстает в

Рис.1. Словообразовательные модели со сферой-источником «Медведь»

пословицах и русских сказках. Так или иначе, нет оснований рассматривать медведя в качестве древнего национального символа, объединяющего русских и мобилизующего их на коллективные действия, символа, с которым они отождествляют себя и свою страну (например, Святорусская земля-матушка», «Россия – дом Богородицы», «Москва – Третий Рим», «Родина-мать») [1, с.12].

В советский период в детских книжках и мультфильмах происходит переосмысление образа медведя. Он становится исключительно положительным героем: добродушным, сильным, справедливым.

Тем не менее, в качестве национального символа анализируемый зооморфный образ выступает только в период создания постсоветской идентичности, предполагающий противопоставление и советскому периоду, и Западу. В частности, образ медведя является сегодня символом политической пропаганды «партии власти».

Подобные трансформации данного образа не могли не найти своего отражения в языке, что проявилось в метафорической и деривационной экспансии, связанной с *Медведем*. В этой связи справедливо обратиться к понятиям *метафорической модели* и *словообразовательной модели*. В первом случае это существующая в сознании носителей языка взаимосвязь между понятийными сферами, при которой система концептов одной сферы (сферы-источника) служит основой для моделирования другой сферы (сферы-мишени) [2, с.24]. При этом следует подчеркнуть, что основой для создания метафорической модели служит сама структура концепта, а именно формирование основного и дополнительного признаков (*Медведь-символ Олимпиады в Москве, медведь-помощник героя во многих русских сказках, медведь-неуклюжий человек, медведь – название ведущей политической партии, медведь – название алкогольной продукции (пива), медведь –название бронемашины, медведь – название горы в Крыму, медведь – название коктейля (пунша), медведь- коток, вал, бревно и т.д.*)

Следовательно, мы можем говорить о формировании таких метафо-

рических моделей со сферой-источником «медведь», как «медведь→партия», «медведь→напиток», «медведь →автомобиль», «медведь→ орудия труда», «медведь→политика», «медведь→символ», «медведь→ человек».

В качестве словообразовательной модели мы предлагаем рассмотреть функционирование конкретной словообразовательной парадигмы со значением «медведь», где появление производных слов (сфер-мишеней) воплощает действие механизма словообразования от производящего слова (сферы-источника). Проиллюстрируем вышесказанное следующим образом (см.рис.1)

Для подтверждения представленного иллюстративного материала обратимся к «Словообразовательному словарю» А.Н. Тихонова, где систематизирован деривационный потенциал данной зооморфной номинации.

Медведь [3, т. 1, с.583].

СМ: 1) «суффиксальная модель»

Медвед-ик
Медвед-к-о
Медвед-ушк-а
Медвед-юшк-а
Медвед-ищ-е
Медвед-их-а
Медвед-иц-а
Медвеж-атин-а
Медвед-ин-а
Медвед-к-а
Медвеж-онок
Медвеж-оноч-ек
Медвеж-ат-а
Медвеж-ат/ник
Медвед-ев (ый)
Медвеж-аст-ый
Медвеж-ий
Медвеж-ач-ий
Медвеж-еват-ый

2) «приставочно-суффиксальная модель»

По-медвеж-и
По-медвеж-ему

3) модель «сложение+ суффиксация»

Медвед-е-вод-и-тель
Медвед-е-образ-ный

Всего насчитывается 23 словообразовательные модели. При этом мы выделяем такие разновидности словообразовательной модели, как: «суффиксальная модель» (19 сфер-мишеней), «приставочно-суффиксальная» (2 сферы-мишени) и модель «сложение+ суффиксация» (2 сферы-мишени).

Таким образом, образ медведя в силу его длительной эволюции и трансфор-

мации сложен и противоречив, поэтому в языческих и христианских воззрениях, в фольклорных произведениях, мультфильмах и пр., медведь может выступать одновременно носителем нескольких лейтмотивов. Данный факт проявляется в языке в виде сетевого моделирования зооморфной номинации *медведь* как сферы-источника и образованием многочисленных сфер-мишеней в рамках метафорического и словообразовательного моделирования.

Литература

1. Кошкарлова Ю.В. Архетипический образ медведя в духовной культуре народов России: Дис...кандид. филологических наук [текст]/ Ю.В.Кошкарлова. –Краснодар,2011.-213с.
2. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации /А. П. Чудинов. Урал. гос. пед. ун-т.– Екатеринбург, 2003.
3. Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка в двух томах: Ок 145000 слов. / А.Н. Тихонов. – М. «Русский язык» 1985. –Т. 1. – 854 с. –Т. 2. –885 с.

TEACHING ENGLISH TO LAWYERS

Annotation. It is stated in the article that Law schools in non-English-speaking countries do not prepare university students to read and use legal documents written in English. This means an obstacle for lawyers and notaries who cannot participate in globalization processes. Therefore the aim of the article is to show that unlike conversational language, English for lawyers has its own characteristics that are hard to understand, even for a professional lawyer who already speaks simple English in everyday life, to describe the peculiarities of Legalese propose possible ways of teaching English for Law students. Different directions of teaching English for Special purpose have been examined. Its analysis has afforded an opportunity of concluding that most of them are connected with the following fact: thus, the author suggests that the realization of the propositions given in the article will allow.

Key words: legalese, language of international business, special terminology, archaic legal drafting, legal English lexis, receptive and productive skills.

Lawyers are professionals who require language as their most important tool. They write with it, argue with it, win or lose by it. Lawyers prepare and analyse documents for business clients. Lawyers work to avoid disputes and try to settle them out of court when they do occur. Law is language.

Legal English is different from General English or Business English. The term Legal English (LE) has a variable meaning, understood by some to refer to legalese and by others as a shortcut for Anglo-American law, hence ESP (English for Special Purposes) practitioners have often avoided the term in favour of English for Legal Purposes (ELP). Other acronyms have been developed to account for different subsets and so we have EALP (English for Academic Legal Purposes), EOLP (English for Occupational Legal Purposes) and EGLP (English for General Legal Purposes). In related fields other definitions prevail. However, in the discussion that follows, my understanding and use of the term Legal English equates with “English language education to enable L2 law professionals to operate in academic and professional contexts requiring the use of English” Northcott [7, p. 166].

Law schools in non-English-speaking countries do not prepare university students to read and use legal documents written in English. This means an obstacle for lawyers and notaries who cannot participate in globalization processes. Nuances and shades of meaning can have huge consequences. Language teachers can teach these nuances and shades.

Legal English has traditionally been the preserve of lawyers from English-speaking countries (especially the U.S., the UK, Canada, Australia, New Zealand, and South Africa) which have shared common law traditions. However, due to the spread of English as the predominant language of international business, as well as its role as a legal language within the European Union, legal English is now a global phenomenon. Legal English differs from standard English in that it refers to the style of English used by legal professionals in their

work. For example, the language used in international contracts and statutes, which can also be referred to as legalese or lawspeak.

According to David Mellinkoff [6, p 11-29] legal English lexis includes Latin, French and Anglo-Saxon words and phrases, rare words from Old and Middle English, professional jargon and formal expression, reflected throughout contemporary usage, and which makes it a “hard nut to crack” to modern learners. Legal English, both in its oral and written form, comprises specialized terminology that creates difficulties not only to native speakers, but also to foreign users. The most important of these differences are as follows:

Firstly, some words in standard international English have entirely different meanings when used in a legal context. One example of this is the use of the word “consideration” which means thinking about others in standard international English, but when used with regard to a contract refers to the thing of value that passes between people in exchange for something. Other examples are *construction*, *prefer*, *redemption*, *furnish*, *hold*, and *find*.

Secondly, there are the words that are only used in an international legal context and would not be used or understood in everyday life by persons without legal training such as *tort*, *waiver*, *restraint of trade*, *restrictive covenant*, and *promissory estoppels*. Much of this vocabulary is derived from French and Latin.

There is also the distinct lack of punctuation in legal documents and different word order. One aspect of archaic legal drafting – particularly in conveyances and deeds – is the conspicuous absence of punctuation. This arose from a widespread idea among lawyers that punctuation was ambiguous and unimportant, and that the meaning of legal documents was contained only in the words used and their context. In modern legal drafting, punctuation is used, and helps to clarify their meaning. This would cause great confusion to a person who has only taken a standard international English course and had no understanding of Legal English.

Most obviously there is a curious historical tendency in legal English to string together two or three words to convey what is usually a single legal concept. Examples of this are *mens rea*, *null and void*, *fit and proper*, *(due) care and attention*, *perform and discharge*, *terms and conditions*, *dispute*, *controversy or claim*, and *promise, agree and covenant*. This was originally done for the sake of completeness. However sometimes the words used mean exactly the same thing (*null and void*); although that is not always the case (*dispute, controversy or claim*).

Next is the fact that legal English uses unusual word order. At times, the word order used in legal documents appears distinctly strange. For example, *the provisions for termination hereinafter appearing or will at the cost of the borrower forthwith comply with the same*. There is no single clear reason for this, although the influence of French grammatical structures is certainly a contributory factor.

Use of unfamiliar pro-forms also one of the features of legal English. For example, *the same*, *the said*, *the aforementioned* etc. The use of such terms in legal texts is interesting since very frequently they do not replace the noun – which is the whole purpose of pro-forms – but are used as adjectives to modify the noun. For example, *the said Martin O’Leary*.

Legal English is also characterised by use of pronominal adverbs. Words like *hereof*, *thereof*, and *whereof* (and further derivatives, including *-at*, *-in*, *-after*, *-before*, *-with*, *-by*, *-above*, *-on*, *-upon*) are not often used in ordinary modern English. They are used in legal English primarily to avoid repeating names or phrases. For example, *the parties hereto*

instead of *the parties to this contract*.

Legal English contains some words and titles, such as employer and employee; lessor and lessee, in which the reciprocal and opposite nature of the relationship is indicated by the use of alternative endings *-er*, *-or*, and *-ee*.

Phrasal verbs play a large role in legal English, as they do in standard English, and are often used in a quasi-technical sense. For example, *parties enter into contracts*, *put down deposits*, *serve* [documents] *upon* other parties, *write off* debts, and so on.

Due to the prevalence of the English language in international business relations, as well as its role as a legal language within the European Union, a feeling has existed for a long period in the international legal community that traditional English language training is not sufficient to meet lawyers' English language requirements. The main reason for this is that such training generally ignores the ways in which English usage may be modified by the particular demands of legal practice – and by the conventions of legal English as a separate branch of English in itself.

As a result thereof, non-native English speaking legal professionals and law students need specialist training in legal English. Unlike conversational language, English for lawyers has its own characteristics that are hard to understand, even for a professional lawyer who already speaks simple English in everyday life. English for lawyers has specific terminology and other features mentioned above that makes it a “language within a language”.

So, in order to communicate with English-speaking customers or consult them in the field of international law, the student must learn the terminology of English for lawyers. Acting professionally is impossible without this knowledge. Most of the teaching materials and resources used in class are based on authentic texts belonging to the UK or the US legal systems in which students are unlikely to be expert. So, in these situations translation into mother tongue help students understand legal concepts and vocabulary.

Furthermore, the aim of teaching students professional legal English is to train them specific skills so that they can use them in a professional manner. This presupposes “providing learners with the specific vocabulary and structures and enhanced linguistic modalities they want and need to succeed.” Belcher[1, p173]. They should also learn and practice drafting and writing legal documents and advocacy, developing specific competencies. It is necessary to focus on accurate use of the legal vocabulary and style, outlining the correct use of language range and structures. Due to its highly specialized terminology, legal English should be studied and taught in a concrete legal context. In this context of legal English students need to put into practice the vocabulary and structures of their field or study and, because we, as teachers, are not experts in these areas, it is necessary to encourage students to work independently on the issues connected with their topics and subjects. This may include computing and information gathering techniques, simulation exercises designed under the form of written projects which students have to orally present under the guidance of their language teacher.

In addition to law-specific vocabulary and terminology students need a sound grasp of the basic verb tenses including passives and conditionals, modals, quantifiers and determiners (e.g. each, every, some, none, several) and linking words.

It is important to note that whenever possible, it will be useful to practise the key skill of paraphrasing to ensure that students can describe and explain ideas clearly as well as being able to understand paraphrase in texts and when used by others in speaking

situations.

It is necessary to form receptive skills (reading and listening) and productive skills (writing and speaking) in the context of international commercial law. The following outlines the skills needed to be formed while teaching English for Law students.

In receptive skills students need to develop skills in purposeful reading i.e. knowing the purpose of reading a text before reading it and employing relevant reading skills. This reflects what readers do in the real world; it is also important since the time during work does not allow for detailed reading of all the texts in full. Students should also be prepared for detailed reading and understanding: precision of use of vocabulary, collocations, fixed phrases, phrasal verbs, linking words and shades of meaning.

So while teaching detailed reading and understanding a teacher should focus on structural items such as conjunctions, prepositions, auxiliaries etc. It is also essential to focus on vocabulary supplying an appropriate word formed from a given base word e.g. oblige → obligation

While teaching reading for general meaning and scanning a teacher should show how to locate specific information.

While teaching reading for general meaning and detail a teacher should show how texts are structured, following meaning and argument in texts.

In intensive reading it is necessary to teach understanding the detailed meaning of a text including opinions, implication and referencing.

While teaching listening for gist, detail, function, purpose, topic, attitude, feelings and opinions one should teach to focus on short monologues or dialogues / interacting speakers.

Listening to identify gist in a number of texts on a theme and identifying speakers, topics, functions and opinions and listening for development of main points in a text and retrieving specific information should also be practiced.

These skills need to be developed by listening to examples of formal and informal situations e.g. a lecture (formal) or two lawyers chatting about an aspect of their current workload (informal).

Productive skills include teaching:

- writing a concise and clear formal letter based on input text and covering five specific content points: explaining, refuting, presenting and developing arguments, suggesting etc 120-180 words .
- writing a clear and well-structured memorandum developing four specific content points: presenting and developing arguments, expressing and supporting opinions, evaluating ideas, describing, recommending, persuading etc.
- speaking and responding to questions about studies / work experience in law.
- sustaining a 'long turn': preparing and then giving information, expressing and justifying opinions.
- taking part in a two-way conversation (with the second candidate) to work on a collaborative task: turn-taking, negotiating, exchanging information, justifying opinions, agreeing/disagreeing etc.
- taking part in a discussion: responding appropriately to questions, developing the topic, expressing and justifying opinions etc.

It stands to reason that teaching Law students work involves much more than just

teaching and a practitioner can have several roles.

It comes as no surprise that the English teacher is not the primary knower of the carrier content of the material. The students may know more about the content than the teacher. It is vital that a teacher adopts the position of the consultant who has the knowledge of communication practices but needs to “negotiate” with the students on how best to explore these practices to meet the objective they have.

Furthermore, since it is rarely possible to use a particular textbook without the need for supplementary material – a teacher often has to provide the material for the course. When teaching a foreign language for special purposes, namely legal, there is a need in authentic and complete information, especially when we speak about the international law language. To our mind, as the basic sources of getting knowledge, in this case, can serve specialized sites of international organizations, first of all, the United Nations Organization, International Court of Justice, International Committee of the Red Cross, etc. The UN site consists, for example, of the following main sections: Peace and Security, Human Rights, Humanitarian Affairs, International Law. This involves selection of published material, adapting material if it is not suitable, or writing it. However, there is a danger of constant re-invention of the wheel; advantages of published materials are ignored even when they are suitable for a given situation.

Besides, a teacher needs to be in touch with the research to be capable of incorporating the findings of the research.

It is believed that subject-specific work is often best approached through collaboration with subject specialist. This may involve cooperation in which a teacher finds out about the tasks that students have to carry out in a work or business situation. Or it may involve specific collaboration so that there is some integration between specialist studies or activities and the language. It might involve the language teacher specifically preparing learners for the language of subject lectures or business presentations.

It should be remembered that the teachers of Law students are not specialists in the field of law and justice, but in teaching English, their subject is English for the profession but not the profession in English. They help students, who know their subject better than the teachers do, develop the essential skills in understanding, using, and/or presenting authentic information in their profession.

Working on suitable topics, using the four linguistic skills closely monitored by their teacher and taking advantage of classroom interaction, should generate the production of authentic contributions.

In conclusion I would like to say that multinational law firms (these days mostly linked with the large English and American law firms) operating in Europe in general, expect from the young lawyers they employ, next to various other skills, not only a good command of the English language, but in addition a fair knowledge of English/American legal terminology and legal concepts, in particular the key-concepts of English/American contract law. In international transactions there is a growing tendency to agree to submit contracts to English law or to the law of New York (or some other state in the US) and to submit all disputes arising from the contract to the exclusive jurisdiction of the Commercial Courts in London or to a court in the US. Evidently there is a need to provide the future generation of lawyers operating in multinational firms with the basic skills concerning English/American contract law. However, due to the fact that the English language is rapidly becoming the *lingua franca* of lawyers

all over the world, English/American legal terminology (next to the English language) should become a compulsory subject in all law educational establishments.

In the context of English for Academic Legal Purposes (EALP), there are a number of resources available to teachers and students. If your learners have very specific needs that cannot be met by using a single coursebook, it is now possible to mix and match materials from several courses using a blended learning platform.

Literature

1. Belcher, D.D. Trends in teaching English for Specific Purposes: Teaching to Perceived Needs and Imagined Futures in Worlds of Work. TESOL QUARTERLY. Vol40, (1), 2004, 133-156.
2. Crystal, David. The Stories of English. Penguin Books, 2004, Part 7.4.
3. Day, Jeremy; Krzanowski, Mark. Teaching English for Specific Purposes: An Introduction, Cambridge University Press The Edinburgh Building, Cambridge CB2 8RU, UK, 2011.
4. Krois-Lindner, Amy; Firth, Matt; Translegal. Introduction to International Legal English. Cambridge University Press, 2008.
5. Lojko, M.O. Teaching Legal English to English Second Language Students in the US Law Schools /M.O. Lojko// Respectus Philologicus, 2011, N.19 (24). P. 200-211.
6. Mellinkoff, David. The language of the law. Boston: Little Brown and Company, 1963, p. 386-406.
7. Northcott, Jill. Teaching legal English: Contexts and cases. In Diane Belcher (ed.) English for specific purposes in theory and practice. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009, p.165-185.
8. Northcott, Jill & Gillian D. Brown. Legal translator training: Partnership between teachers of English for legal purposes and legal specialists. English for Specific Purposes 25, 2006, p. 358-375.

ПРИЧИНЫ ЗАИМСТВОВАНИЯ СЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова/ Keywords: заимствования слов / linguistic borrowings

В русский язык приходит огромное количество иностранных слов. Восприятие иноязычной лексики языком-рецептором обусловлено рядом причин: культурных, исторических, социальных, психологических и др. Перечисленные причины относятся к экстралингвистическим, которые связаны с эволюцией общества, с развитием науки и техники, а также с изменениями и в самих обозначаемых предметах. К внешним причинам можно отнести то, что иногда заимствование может быть результатом какого-либо новаторства нации в определенной области. Одним из основных условий заимствования иноязычной лексики являются языковые контакты.

Развитие языка объясняется факторами, зависящими от его системы, а именно – от фонетической, семантической, морфологической и синтаксической структур языка. Таким образом, среди причин заимствований можно выделить две основных группы: 1) лингвистические;

2) экстралингвистические (внешние).

Среди лингвистических причин можно назвать следующие: наименование вновь появляющихся понятий, выражение при помощи иностранного слова многозначного русского понятия; пополнения экспрессивных средств языка.

Ф.П. Филин отмечает, что в годы научно-технической революции происходит «лавинообразный рост» информации в различных областях науки и техники. Это, в свою очередь влечет за собой появление большого количества понятий и соответственно их наименований. «В век научно-технической революции резко увеличивается лексическое взаимодействие языков, возрастает роль билингвизма» [4, с. 40].

Анализ фактического материала свидетельствует о том, что очень часто заимствованная лексика в русских текстах является экспрессивно окрашенной: употребляется для создания иронического оттенка, местного колорита и т. д.

В.В. Виноградов считает, что заимствование лексем иногда вызвано «мотивами экспрессивного подбора, эстетической выразительности, побуждениями эвфемистического или какоэвфемистического порядка» [2, с. 49].

Согласно В.В.Веселитскому, иноязычное слово является более «терминологичным» в научных и специальных контекстах [1, с. 54].

Л.П. Крысин выделяет следующие причины заимствования слов [3, с. 57]: необходимость разграничения близких понятий, которые имеют отличительные оттенки (удобство – комфорт); необходимость специализации понятий в определенной сфере; тенденция к устранению полисемии в языке; наличие в языке-рецепторе сложившихся систем терминов, относящихся к определенной профессиональной области и более или менее единых по источнику заимствования этих терминов; тенден-

ция, которая заключается в следующем: не расчлененный на отдельные части объект должен обозначаться «цельно», одним словом, а не сочетанием слов (сервант – шкаф для посуды).

Любое явление языка, в том числе и заимствование, всегда объясняется историческими причинами, среди которых можно назвать войны, усиление экономических отношений между странами и др. Это всегда приводит к более тесному взаимодействию языков. Словарный состав быстро реагирует на любые изменения в социальной и политической структурах общества. Также заимствования могут возникнуть как следствие моды.

К внешнеязыковым причинам заимствования иноязычных лексем относятся следующие: культурное влияние одного языка на другой; наличие устных или письменных контактов стран с разными языками; повышение интереса к изучению определенного языка; авторитетность языка-источника (это ведет к появлению интернационализмов); обусловленное увлечение определенных социальных слоев культурой другой страны.

Согласно Л.П. Крысину, некоторые виды речевой деятельности (чтение иностранной прессы, художественной или научной литературы на иностранном языке, общение во время разработки совместных международных проектов, участие в конференциях и т.д.) являются благоприятными условиями для процесса заимствования иноязычной лексики [3, с. 57].

Среди экстралингвистических причин мы вслед за Л.П. Крысиным [3, с. 57] выделяем следующие социально-психологические причины заимствования слов из других языков: восприятие всем обществом иноязычного слова как более престижного по сравнению с исконным словом. Нередко в речевой ситуации иностранное слово становится более престижным, чем русское; привлекает внимание его новизна, оно более экспрессивно, употребление иноязычного слова может подчеркивать высокий уровень информативности говорящего; коммуникативная актуальность означаемого понятия.

Подводя итоги вышесказанного, мы считаем важным выделить следующие основные причины заимствования слов:

Экстралингвистические причины: исторические связи народов; необходимость номинации новых предметов или понятий; распространение моды на иноязычные слова; культурное превосходство какой-либо нации в определенной сфере; восприятие всем обществом иноязычного слова как более престижного по сравнению с исконным словом; коммуникативная актуальность означаемого понятия.

Лингвистические причины: ликвидация языковых лагун; потребность в создании иронического оттенка, эвфемистической замены и т.д.; необходимость разграничения близких понятий; необходимость специализации понятий в определенной сфере; необходимость назвать не расчлененный на отдельные части объект «цельно», одним словом, а не сочетанием слов; тенденция к устранению полисемии в языке; наличие в языке-рецепторе сложившихся систем терминов, относящихся к определенной профессиональной области и более или менее единых по источнику заимствования этих терминов. Часто в специальных контекстах иноязычное слово является более «терминологичным».

Если проследить историю русского языка, то можно заметить, что интенсив-

ность притока иноязычных слов в разные периоды различна. Она то возрастает, то спадает. Число и характер заимствований зависит не только от исторических условий, от природы и продолжительности контактов между народами, а также от степени генетической и структурной близости языков.

Литература:

1. Веселитский, В.В. Иноязычные слова и их русские эквиваленты у Кантемира [Текст] / В.В. Веселитский // Проблемы современной филологии. М.: Наука. – 1965. – С.53-57.
2. Виноградов, В.В. Лексикология и лексикография [Текст] / В.В. Виноградов. М.: Наука. – 1977. – 312с.
3. Крысин, Л.П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни [Текст] / Л.П. Крысин // Русский язык в школе. – 1994. – №6 – С. 56-63.
4. Филин, Ф.П. Некоторые вопросы функционирования и развития русского языка [Текст] / Ф.П. Филин // Вопросы языкознания. – 1975. – №3. – С.40-49.

ІМЕННИКОВИЙ СЛОВОТВІР ГОВОРІВ ПІВДЕННОГО ПОБУЖЖЯ (НАЗВИ МІСЦЯ)

Ключові слова: діалектний словотвір, ареал, агентивний суфікс, дериваційна система, полісемія.

Keywords: dialect word formation, area, agentive suffix, derivational system, polysemantism.

Питання діалектного словотвору на матеріалі говорів різних діалектних територій висвітлені в розвідках І.І. Ковалика, Й.О. Дзензелівського, П.П. Чучки, К.Ф. Шила, І.І. Факети, Я.В. Закревської, О.А. Земської, З.С. Сікорської, В.В. Німчука та ін.

Наше дослідження будується на фактичному матеріалі діалектного словотвору в говорах Південного Побужжя і розглядаються в порівнянні із словотвором інших слов'янських мов, насамперед російської і білоруської.

Метою статті є дослідження назв місця з погляду словотворчої будови в говорах Південного наріччя, виділення цих іменників в окремий словотворчий розряд в різні словотворчі категорії: іменники – назви місця (*nomina loci*).

Взаємодія східнослов'янських мов зумовлена спільним походженням і культурними зв'язками цих народів.

Основою нашого аналізу є іменникові суфіксальні діалектизми окремих лексико-семантичних груп, зокрема назви місця в говорах Південного Побужжя.

Назви місця (*nomina loci*) виділяється багатьма вченими в окрему словотворчу категорію, визначаються як назви, у структурі яких є елементи, що вказують на відношення якогось предмета або дії до місця, на якому знаходився якийсь предмет, де відбувалася якась дія [6,346]

Іменники, які вказують на місце, поділяються на 2 семантичні підгрупи:

1) Місця за предметом, який на ньому розташовується або за дією, що на ньому відбувається – пасовище, глинище;

2) місце, де раніше був предмет або відбувалася дія – жилище, вогнище та інш.

У тому цілком правильно, що деякі дослідники вважають назви місця категоріями комплексними і специфічними [5, 82]

Назви місця у всіх сучасних слов'янських мовах належать до найбільш продуктивних категорій. Із структурного погляду назви місця різноманітні як щодо твірних основ, так і щодо словотворчих формантів.

Найбільш поширеними словотворчими формантами, за допомогою яких утворюються назви місця, є суфікси -ище- та -исько. Функціонування інших суфіксів обмежено окремими групами назв. серед категорії *nomina loci* чітко виділяється конкретна семантична група назв, що означають площі, на яких ростуть або росли

різні сільськогосподарські культури: пшениця, овес, жито, ячмінь, просо, гречка, льон, коноплі, картопля тощо.

Формальним показником поняття назви місця у цих утвореннях є суфікс, а показником означення – твірна основа.

Діалектних структур із суфіксом -иськ, а в говорах Південного Побужжя значно більше, ніж в інших говорах, хоч продуктивнішим для творення назв полів з-під сільськогосподарських культур є словотворчий тип, що складається з іменникової основи і суфікса -ище-. Порівняємо інші східнослов'янські мови, де серед аналізованих назв основним є відіменниковий словотворчий тип з суфіксом -ище: рос. овсище, ячменище, коноплице, жилище; ржище; діал. афс'анишче, ячницьче, жытницьче, ржанишче, ржанишче; білор.: з суфіксами -ищ-; ржышча, ячничца, іржышча, ячменьшча, ржышче.

Крім східнослов'янських мов, суфікс -isce (-iste) виступає у данній лексико-семантичній групі назв (у всіх південнослов'янських мовах + хорватській, болгарській, македонській).

У групі західнослов'янських мов суфікс -iste виступає в чеській мові, у якій за допомогою його утворюються назви полів від основ іменників, що означають саму рослину – rziste, ovesiste; jeckist`e та ін.

У польській мові як і в літературній, так і в говорах, функціонує словотворчий тип із суфіксом – -isko ,приєднаний до іменникової або прикметникової основи. rzysko, ofsisko, prosnisko.

Найпродуктивнішим в говорах Південного Побужжя для утворення назв місця є суфікс -иськ рівнозначним йому є суфікс – ищ. . На північних територіях більш вживаний -иськ, (зокрема, Первомайськ). Так, вживаний цей суфікс для назв полів таких сільськогосподарських культур: поле з-під гарбузів –баштанисько, поле з-під картоплі – бараболіско. картоплиско, бул`биско та ін.

На решті триторії, у півдегних говорах, усі *nomina loci*, утворені за допомогою суфікса -ищ: житницьче, ржищче, вівшищче, гречанищче, льонищче, відповідно глинищче, гноїщче, ршчшищче , хоч в окремих говорах функціонують і інші синонімічних суфікси: кукурузник, гречківка ті інші

Суфікси – ищ/иськ – в потоці мови є загальнослов'янськими., хоч вони функціонують по-різному: суфікс -ищ- характерні для східнослов'янських, південнослов'янських і тільки частково для західнослов'янських мов, тоді як суфікс – иськ- , найбільш вживаний західнослов'янських мовах, менше у східнослов'янських (зокрема, – український та білоруський)

Деякі дослідники, говорячи про походження суфікса -иськ- , вважають, що він запозичений із польської мови, аргументують свої міркування історичним, топонімічним і діалектним матеріалом.

Так, О.Журавський, автор роздумів про іншомовні запозичення , у книжці « Гістарычная л екскація бела рускай мовы» зараховує іменник з суфіксом -иск- до безсумнівних полонізмів. На його думку, у словах типу дивовисько, ігриско, назвиско, озериско, кочовиско та ін. суфікс -иск- є показником їх польського походження , оскільки іменникам цього типу в білоруській мові притаманний суфікс -ищ- – зборище ігрище, огнище [2, 89]

Одним із аргументів, який спонукає білоруських дослідників вживати

слова з суфіксом –иск- полонізмами, є те, що відповідні паралельні утворення з суфіксом –ищ-, засвідчені у пам'ятках –білоруської мови давнішого періоду, а слова з суфіксом –иськ- все частіше появляються в пам'ятках XVI століття, коли вплив польської мови на білоруську був особливо інтенсивним.

На території Південного Побужжя малопродуктивним є суфікс –анк- для назв полів з-під сільськогосподарських рослин: пшеничанка, вівсянка, житнянка, цибулянка, бурячанка, динянка (поле з-під дини та ін.) .

Морфологічні зміни в суфіксі –анк- бувають різними навіть у тій самій говірці, що зумовлюється характером попереднього приголосного. Вживаються в суфіксах –енк-, анк-, -инк-: кукурузенка, кукурузянка, бурячанка, бурячник, гречанка на одній на одній і тій же говірковій території.

Якщо порівняємо з говорами бойківськими та закарпатськими, то побачимо, що в таких же словах -ч має м'якість: бурач`енка, ярч`енка. .

У більшості говорів Південного Побужжя суфікс – анк з таким значенням

В потоці мовлення Південного Побужжя суфікс – анк- з такими значеннями не засвідчений.

До малопродуктивних словотворчих типів для творення назв полів у говорах Південного Побужжя належить суфікс –ин- та -инн- : стерн`ина, кукурудзина, бурячиння. НЕ вживаються на дослідженій території назви полів із суфіксом –ець-, хоч в багатьох, говорах, зокрема гуцульських, закарпатських вони функціонують: бобовинець, конюши`нець, ріпинець.

Отже, аналіз словотворчої структури номіналоці дає підставу виділити окремий ряд синонімічних суфіксів, за допомогою яких утворюються ці назви, що своїм кількісним складом недостатньо перевищує аналогічний ряд суфіксів у літературній мові. на словотворчу структуру окремих українських назв місця .мають вплив процеси : український., що відбуваються між контактуючими мовами.

Література

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. – Ужгород, 1960,-С. 125
2. Гістарычная л екскація бела рускай мовы. – Мінськ, 1970, – С. 89
3. Закревська Я. В. Діалектичний словотвір в ареальному аспекті.: К.. 1970, С. 42-48
4. Ковалик І. І. Про деякі питання слов`янського словотвору. – К., 1958, – С. 126.
5. Сикорская З.С Суффиксальное словообразование в украинских говорах юго-восточного наречия.-АКД, – К., 1973, – С. 174
6. Doroszewski W. Nomina loci jako categoria slowotworcza/ – “Slawia, 1962, 3, – С.346

Григорьева Т.В.,

доцент, кандидат филологических наук,
Башкирский государственный университет

Махмутова Д.Ф.

Башкирский государственный университет

**СЕМАНТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ
МЕТАФОРИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ БЕЛЫЙ- ЧЕРНЫЙ
В РУССКОМ ЯЗЫКЕ**

Ключевые слова: символ / symbol, значение / meaning, семантический / semantics, оппозиция / opposition, белый-черный / white-black

Особую роль в познании, понимании и осмыслении мира играет метафорическое использование противоположных понятий, которые создают бинарную оппозицию в языке, например *свет-тьма, жизнь-смерть, верх-низ, право-лево* и др. Такие антонимические метафоры, свойственные еще мифологическому сознанию, оказывают влияние на мышление и речевое поведение современного человека. Они служат своеобразными маркерами, при помощи которых человек оценивает окружающее пространство. К числу таких аксиологических диад относится и оппозиция *белый-черный*, в основе ее лежат два изначально не оценочных цветовых компонента, которые, показывая отражение чувственного восприятия картины мира, «приложимы к более общим ситуациям» [1, с.11], благодаря чему создают многослойность содержания и рождают новые, символические смыслы.

Семантическая противопоставленность данных цветовых прилагательных, зафиксированная в современных словарях, по мнению ученых, является результатом исторического развития семантической структуры слова *белый*. Реконструкция его семного состава в древнерусском языке, предпринятая В.В. Колесовым, показала, что первоначально основное значение слова не было цветовым: «почти полное отсутствие в древних текстах противопоставления слов *белый-черный* оказывается весьма выразительным доказательством первоначально не цветового значения слова *белый*, во всяком случае, неактуальности такого значения в древнерусской системе [2, с. 9]. В этимологическом словаре М. Фасмера отмечается, что слово *белый* восходит к древнеиндийскому корню *bha-/*bhe- со значением «сиять, светить, блестеть» [3]. В русском литературном языке национальной эпохи, как пишет Т.Б. Дорожкина, слова *белый-черный* образуют бесспорную антонимическую пару, поскольку их уже отличают все характерные для антонимов признаки: осязательными носителями языка контраст (что фиксируется памятниками в соответствующем употреблении этих слов, начиная с 14-15 вв.), большое сходство в функционировании, частая совместная встречаемость в тексте [4, с. 8].

Данные современных толковых словарей показывают, что семантические структуры слов *белый* и *черный* оценочно несимметричны. Так, в Большом толковом словаре русского языка С. А. Кузнецова среди значения лексемы *белый* не отражено ни одного переносного с коннотативными семами, в то время как система семем

слова *черный* содержит негативные оценочные, такие как «не вызывающий одобрения, предосудительный; низкий, коварный, подлый», «мрачный, безрадостный, связанный с тягестями жизни», «очень плохой, крайне отрицательный», «злостный, низкий, коварный» и др. [5].

Тем не менее анализ фразового материала художественных, научных, публицистических текстов конца XIX – начала XXI вв., репрезентирующего компоненты исследуемой бинарной оппозиции, подтверждает, что оба компонента обладают богатым оценочным потенциалом. *Белый* в текстах русском языке имеет положительные коннотации, *черный* вызывает отрицательные ассоциации. Такая оценочная закреплённость, вероятно, обусловлена тем, что изначально белый и чёрный цвета связывались в сознании людей прежде всего со светлым и тёмным временем суток, днем и ночью. Свет, день благодаря своей способности делать мир открытым, видимым, представлялся хорошим; тьма, ночь, в силу своей способности скрывать, делать невидимыми все предметы действительности, представлялась непонятной, злой, связанной с дьявольскими потусторонними силами. Не случайно, как отмечает А. Вежицкая, «в некоторых языках, например, в языке австралийских аборигенов – луритъя – одно из двух основных цветообозначений («светлый» и «темный») совпадает со словом для ночи (ночного времени)», а семантический примитив для *белого* и *чёрного* ею обозначен следующим образом: «X – белый/черный, когда люди видят некоторые предметы, они говорят о них: это – БЕЛОЕ/ЧЕРНОЕ, X как раз такой; в некоторые моменты видно много всего / ничего не видно, когда они видят предметы, подобные X-у, они могут подумать об этом» [6, с. 250]. Чувства, которые испытывал древний человек при наблюдении (восприятии) черного цвета и постижении ночи, нашли отражение в «культурной памяти» слов *белый* и *черный*, их дериватов, в их синтагматических отношениях, в том числе в паремиях (ср.: *рубаха черна, да совесть бела; говорит бело, а делает черно; белая магия; черный день, очернить человека, черная душа*).

В текстах современного русского языка диада *белый–черный* представлена как несомненно аксиологическая. Наряду с такими оппозициями, как *свет–тьма, верх–низ, чистый–грязный* и т.п., *белый–черный* выступает в русском языковой сознании как мерило действительности. В зависимости от внешних особенностей оппозиции, ее значимости для человека на первом уровне ее многослойного содержательного пространства выделяются первостепенные, доминантные признаки (у компонента *белый* – это признаки «чистый» (*белая изба, беловик*), «выделенный» (*белая ворона, шито белыми нитками*); у компонента *черный* – «грязный» (*чёрный вход*), «насыщенный» (*чёрная неблагодарность*); которые, переходя на другой уровень содержания, рожают новые, символические смыслы. Так в семантике бинарной оппозиции отражаются естественные этапы процесса познания явлений действительности: анализ – мысленное расчленение объектов на составные части с целью выявления составляющих его элементов и отделения существенного от несущественного – и синтез, являющийся «вершиной чувственного познания, той его стадией, когда оценочные компоненты носят не инстинктивно-стихийный характер, а обуславливаются наглядно-познавательной деятельностью индивидуума» [7, с. 12].

В результате человек выбирает существенно важные для него оппозиции и оперирует ими при оценке разных сфер своей жизнедеятельности. Так, диада *белый–черный* лежит в основе интерпретации следующих сфер:

эмоционально-оценочной (белый цвет – символ радости, удачи: *белая полоса жизни*; черный цвет – символ пессимизма, невезения, несчастья, безнадежности: *видеть все в черных тонах*);

этической (белый цвет – символ доброты, нравственности: *белая магия*; черный цвет – символ подлости, безнравственности: *черная душа*);

гносеологической (белый цвет – символ открытости познанию, свободного доступа: *белый каталог*; черный – символ закрытости познанию, неизвестности: *Для любого тракториста или шофёра вверенный им механизм не «чёрный ящик», не «вещь-в-себе», а учебное пособие, игрушка, сварганенная на трудотерапии в Кащенко* [А. Азольский]);

социально-экономической (белый цвет – символ законного, юридически правильного: *белая бухгалтерия*; черный цвет – символ незаконного, требующего юридического последствий: *черный нал*).

Данная метафора пронизывает современный русский язык, создавая условия для реализации метафорического потенциала данной аксиологической оппозиции. Это открывает возможность речетворчества: носитель языка использует потенциал оппозиции, добавляя в свою речь сочетания, не закрепленные в языке (Ср.: *Если останется нынешняя производственная структура, единственное, что можно сделать, — создать стабилизационный фонд и откладывать на «чёрный» день с «белого»* [«Еженедельный журнал», 2003]; *Это было связано с тем, что «белый» лизинг с последующим переходом права собственности гораздо выгоднее «черной» аренды* [«Континент Сибирь», 2004]. *Но если в душу вползла ненависть, то это уже черная зависть. Она не приносит ничего кроме саморазрушения. Но и с ней можно справиться: для этого надо «обелить» свою черную зависть* [<http://ulady.ru/content/view/826/88888896/>].

Таким образом, в оппозиции *белый-черный* важное место занимает символическая составляющая, благодаря ей данная цветовая диада приобретает статус аксиологической метафоры, которой человек оперирует при постижении и описании явлений окружающей действительности.

Литература:

1. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы. М.: «ДомКнига», 2005.
2. Колесов В.В. Белый // Русская историческая лексикология и лексикография. Вып. 3. Л., 1983.
3. Фасмер ФЭС: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. М., 1987. Т. 1, 4.
4. Дорожкина Т.Н. Члены языковой оппозиции «черный-белый»: лексическая и прагматическая семантика // Исследования по семантике. Уфа, 1999. С. 6-17.
5. Большой толковый словарь русского языка. 1-е изд-е: СПб.: Норинт С. А. Кузнецов. 1998.
6. Вежбицкая, А. Язык. Культура. Познание: пер. с англ. Отв. ред. М.А. Кронгауз, вступ. ст. Е.В. Падучевой. М.: «Русские словари», 1997.
7. Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2000.

ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Розвиток Інтернету та наслідки активізації глобальних процесів у сфері взаємодії людей взагалі та мовленнєвої комунікації зокрема знаходять втілення майже в усіх галузях діяльності та життя людини. Не є виключенням і журналістика, вплив Інтернету на яку виявляється на кожному рівні її існування – від появи специфічних неологізмів до особливостей на рівні тексту.

Одним з показників активного розвитку певного соціального процесу чи явища є реакція та відгук на це явище регіонів. Так, після розповсюдження Інтернету у великих містах настала черга регіонів. В останній час кількісний розвиток інтернет-контенту та динамічне користування ним спостерігається в тих регіонах, де наявна велика концентрація бізнесу, що вимагає використання мережевих ресурсів. Також активізації використання інтернет-ресурсів сприяє наявність культурних та туристичних центрів, а також навчальних закладів.

З весни 2011 року на Луганщині спостерігається бурхливий розвиток сегменту інтернет-ЗМІ. Велику частину нових видань складають політичні проекти місцевих бізнесменів, які прагнуть потрапити в політику, іншу частину – комерційні проекти, що пов'язані з діяльністю великих українських медіа-холдингів. Також з'являються авторські проекти талановитих та амбітних журналістів, які не знаходять свого місця в існуючих друкованих ЗМІ та шукають нові можливості творчої самореалізації.

Система сучасних інтернет-ЗМІ знаходиться в процесі активного формування жанрової парадигми. У більшості випадків інтернет-видання самі позиціонують свою належність до того чи іншого жанру, про що заявляють на своїх сайтах, наприклад: *інтернет-издание* «Восточный вариант» (<http://v-variant.lg.ua>), *інтернет-издание* «Параллель-медиа» (<http://paralel-media.com.ua>), *информационный ресурс* «МГ-media» (<http://mgm.com.ua>), *информационное агентство* «ОстроВ» (<http://www.ostro.org>), *информационный портал* «Irtafax» (<http://www.irtafax.com.ua>), *информационно-аналитический портал* «Ракурс+» (<http://rakurs.pl.ua>), *газета* «XXI век» (<http://xxivek.com.ua>), *газета* «Фонарь» (<http://www.fonar.lg.ua>), *інформаційний бюлетень* “Время перемен” (<http://www.timeofchange.com.ua>) тощо.

На сьогодні жодною наукою не вироблено біль-менш об'єктивних критеріїв для оцінювання інтернет-видань ані за рівнем популярності та відвідуваності (через викривлення та штучне накручування даних про кількість відвідувань ресурсу), ані за ступенем впливовості на суспільну думку регіонального читача чи політико-економічні процеси в регіоні. Крім того, об'єктивній оцінці інформації та матеріалів, розміщених на сайтах регіональних інтернет-видань, заважає майже повна відсутність даних про людей, які ці ресурси створюють та поширюють. Так, на сайтах деяких інтернет-видань Луганщини така інформація відсутня зовсім (наприклад, <http://citynews.net.ua>, <http://rakurs.pl.ua>, <http://www.lugansk.info>), на певних сайтах існують

розділи «Про нас», «Контакти», але у цих розділах часто-густо можна знайти тільки загальні дані про видавництво, термін та особливості його діяльності, аудиторію (<http://www.timeofchange.com.ua>, <http://v-variant.lg.ua>, <http://irtafax.com.ua>), адресу та інші контактні дані (<http://life.lg.ua>, <http://xxivek.com.ua>) тощо. Лише незначна частина луганських інтернет-видань містить інформацію про персоналії (<http://mgm.com.ua>, <http://paralel-media.com.ua>), що, безсумнівно, підвищує рівень довіри до видання та його інформаційних продуктів, стимулює відвідувача сайту до спілкування, встановлення діалогічних стосунків та, відповідно, сприяє формуванню колективного суб'єкту спілкування.

Окремої уваги заслуговує факт наявності або відсутності на сайтах інтернет-видань матеріалів, створених саме для цього видання, а не передрукованих з інших паперових або віртуальних джерел. Дуже нечасто на сайтах луганських інтернет-видань знаходимо авторські матеріали. Наприклад, на сайті видання «Восточный вариант» (<http://v-variant.lg.ua>) існує розділ «Колонка автора», який надає можливість познайомитися з автором матеріалів. Іноді прізвище або псевдонім автора вказано останнім рядком після матеріалу, але в такому випадку розшукати матеріал певного автора на сайті майже неможливо, оскільки функція пошуку за автором відсутня на більшості сайтів регіону. Винятком є сайт видання «Полеміка» (<http://polemika.com.ua>), на якому можна провести відбір матеріалів саме за ім'ям журналіста через використання розділу сайту «Автори». Абсолютну ж більшість матеріалів оприлюднено або без вказівки на авторство, або з посиланням на офіційне джерело інформації (наприклад, «Пресс-служба Луганского городского совета», «Пресс-служба УГАИ ГУМВД Украины в Луганской области» тощо).

Нові медіа є продуктом нового часу. Сьогодні інтернет-співтовариство розробляє все нові форми подання інформації користувачеві. Різноманітність та багатожанровість інтернет-ЗМІ відбиває наявну потребу споживача у різній та всебічній актуальній інформації, яка подається у сучасному форматі.

Ключові слова / Keywords: інтернет-ЗМІ / Internet mass media, інтернет-видання / Internet edition, жанр / genre, жанрова парадигма / genre paradigm, комунікація / communication, автор / author.

ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ НІМЕЦЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ РОМАНТИЧНИХ КАЗОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ключові слова / Keywords: літературна казка / literary tale, романтична казка / romantic tale, заголовок / title, переклад / translation.

Питання художнього перекладу, адекватності, повноти відтворення тих чи інших частин, елементів художнього твору завжди займали чільне місце серед досліджень науковців. Розглядаючи проблематику художнього перекладу, не можна залишити поза увагою питання перекладу заголовка художнього твору, оскільки заголовок є найпершим елементом художнього твору, акумулюючи в собі тему, ідею, зміст, авторські інтенції та читацькі очікування. Заголовок художнього твору був об'єктом дослідження таких вчених як І.В. Арнольд, О.Ю. Богданова, В.А. Лукін, С.Д. Кржижановський, Н.П. Ізотова, В.А. Кухаренко, В.О. Вуколова, Т.А. Черенева, Peter Hellwig, Christiane Nord, Katrin Zuschlag та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень заголовка літературного твору, присвячених різним аспектам його функціонування та інтерпретації, заголовок казки, як особливого літературного жанру, тим більше літературної казки, як особливого різновиду казкового дискурсу, рідко досліджувався науковцями у перекладознавчому аспекті. **Метою** цієї статті є розкриття способів перекладу заголовків німецьких літературних казок українською мовою на матеріалі романтичних казок Е.Т.А. Гофмана та В. Гауфа. Джерелом для ознайомлення з казками в оригіналі став німецькомовний електронний ресурс [10], а джерелами для порівняльного аналізу слугували опубліковані переклади казок українською мовою С. Сакидона, Є. Поповича, М. Іванова, І. Андрущенко, С.Г. Шалай та Ю.Б. Худякова [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Літературна казка – особливий жанр художньої літератури, що маючи за основу фольклорну традицію, відтворює індивідуально-авторську картину казкового світу та авторські прагнення щодо її сприйняття реципієнтом.

Заголовок літературної казки є концентратом авторського концепту казки, виконуючи номінативну, інформаційну, прогностичну/проспективну, ретроспективну, інтеграційну, розмежувальну, апеляційну та експресивно-оцінну функції.

Номінативна або називна функція служить для ідентифікації казки і її виокремлення з-поміж масиву казкових текстів.

За словами російського драматурга С.Д. Кржижановського, текст – це заголовок, розширений до кінця, а заголовок – згорнутий до 2-3 слів текст [8, с.3]. В цьому виявляється інформаційна функція заголовка казки як концентрація основної ідеї казки у максимально стиснутому вигляді. Заголовок – частина казкового тексту, що може розглядатися як заміник цілого тексту.

Проспективна або прогностична функція формує установку на прочитання твору, викликаючи у читача певні очікування і передчуття.

Пов'язана з проспективною, ретроспективна функція спонукає читача повернутися до заголовка після прочитання казкового тексту і підтвердити чи спростувати свої попередні очікування.

Інтеграційна та розмежувальна функції казкового тексту пов'язані зі структурою тексту і сприяють єдності та завершеності тексту, а також відокремленню його складових частин (особливо це стосується підзаголовків).

Апеляційна функція заголовка, що служить для привернення уваги читача до тексту, є основною для заголовків публіцистичних творів, проте і для тексту казки відіграє важливу роль.

Експресивно-оцінна функція виявляється у вживанні у заголовку емоційно-оцінної лексики у прямих значеннях слів або у переосмисленні оцінки, закладеної у заголовку, шляхом ретроспективного аналізу художнього твору.

За структурним типом заголовки можуть бути словоформами, словосполученнями із сурядним або підрядним зв'язком і реченнями [9, с.18].

Романтична літературна казка характеризується чіткою полярністю: добро – зло, герой – антигерой, реальний світ – чарівний світ. Ця полярність може виявлятися вже у заголовку казки. Так, наприклад, назва, можливо найвідомішої, казки німецького романтика Е.Т.А. Гофмана «Лускунчик і мишачий король» має своєю основою протиставлення героя і антигероя, добра і зла. З німецької мови оригінальна назва цієї казки – «*Nußknacker und Mausekönig*» – перекладається українською мовою дослівно шляхом добору функціонального відповідника – неологізму «Лускунчик» і поморфемного перекладу німецького складного іменника *Mausekönig* з допомогою сполучення іменника з узгодженим з ним прикметником *мишачий король*, при цьому зберігається структурний тип оригінального заголовка – словосполучення із сурядним зв'язком.

Також і заголовки інших казок Е.Т.А. Гофмана перекладаються українською мовою дослівно: «*Der goldne Topf*» – «Золотий горнець», «*Das fremde Kind*» – «Чужа дитина», «*Die Königsbraut*» – «Королівська наречена».

Один і той самий літературний твір, перекладений однією мовою різними перекладачами, може мати різні варіанти заголовка. Навіть більше того – один і той самий літературний твір, перекладений однією мовою одним перекладачем, але надрукований у різних видавництвах із внесенням редакторських змін до перекладеного тексту може мати неоднаковий заголовок. Наприклад, заголовок казки Е.Т.А. Гофмана «*Klein Zaches, genannt Zinnober*» у перекладі українською мовою С.Г. Шалай та Ю.Б. Худякова звучить як «Маленький Цахес на прізвисько Циннобер», а у перекладі С. Сакидона – «Малюк Цахес, на прізвисько Цинобер» (видавництво «Фоліо» (Харків)) і «Крихітка Цахес, на прізвисько Цинобер» (видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га» (Київ)). Ім'я та прізвисько, що містяться в оригінальному заголовку транскрибуються українською мовою відповідно до правил транскрибування, дієприкметник *genannt* в усіх трьох варіантах перекладено словосполученням *на прізвисько*, що відповідає змісту твору і має негативне оцінне значення. Найбільше розбіжностей спостерігаємо у перекладі прикметника *klein*, що в україномовному перекладі С.Г. Шалай та Ю.Б. Худякова отримує прямий лексичний відповідник зі зміною його форми і конотації шляхом додавання до нього зменшувально-пестливого суфікса *-еньк* – *маленький*. С. Сакидон у своєму перекладі використовує заміну прикметника іменником «ма-

люк/крихітка» із позитивною експресією, що у поєднанні зі словосполученням на *прізвисько* створює емоційно-оцінний контраст і більше за оригінальний заголовок розкриває зміст подальшого тексту казки.

Інколи у перекладах заголовків казок мають місце перекладацькі модуляції не тільки форми та оцінно-асоціативних відтінків, а й змісту оригінального заголовка. Назва казки Е.Т.А. Гофмана «*Meister Floh*» (дослівний переклад – *Майстер Блоха*) в україномовному перекладі звучить як «*Володар бліх*», що, очевидно, певним чином зміщує асоціативне поле оригінального заголовка та ускладнює його як заголовок казки. Якщо автор використовує в якості заголовку казки номінацію її головного героя, про що говорить в самому тексті казки, називаючи цю казку казкою про майстра Блоху, і що є характерним взагалі для жанру казки («Колобок», «Червона шапочка», «Дюймовочка», «Синя борода» і т.д.), то перекладений заголовок містить експліцитну номінацію головного героя, не називаючи його на ім'я, а тільки вказуючи на рід його занять – володарювання над своїм народом – блохами. Тому в цьому випадку можна говорити про часткову еквівалентність оригінального та перекладеного заголовків та про певне віддалення від традиційного заголовка казки у перекладеному варіанті.

На відміну від казок Е.Т.А. Гофмана, у перекладі яких українською мовою немає опущення лексичних одиниць, назви казок В. Гауфа були перекладені українською мовою з опущенням лексичних елементів, що пояснюється вибірковістю публікації казок В. Гауфа. Адже В. Гауф створив три цикли казок, які побудовані за моделлю «казка у казці», тобто казки, що входять до складу кожного циклу розповідаються оповідачами, які, в свою чергу, є героями «зовнішньої» по відношенню до цих казок казки, що створює оригінальне обрамлення всього циклу казок, і разом з тим побудована за загальними канонами казкової оповіді: містить зачин, розвиток подій і щасливий фінал.

Назви циклів німецькомовних казок В. Гауфа в україномовних перекладах відтворені дослівно та з допомогою перестановки: «*Die Karawane*» – «Караван», «*Der Scheik von Alessandria und seine Sklaven*» – «Александрійський шейх і його невільники», «*Das Wirtshaus im Spessart* – Харчівня у Шпессарті».

Українською мовою перекладалися і публікувалися лише окремі казки В. Гауфа, взяті часто з різних циклів, тому не було потреби зберігати у перекладі оригінальну структуру заголовка і ввідні сполучення типу «*die Geschichte / das Märchen / die Sage von...*» (*історія / казка / сказання про...*), наприклад:

- «*Die Geschichte von Kalif Storch*» – «Каліф-Чорногуз» (Є. Попович, М. Іванов) / «Каліф-Лелека» (І. Андрущенко);
- «*Die Geschichte von dem Gespensterschiff*» – «Корабель привидів»;
- «*Die Geschichte von der abgehauenen Hand*» – «Відрубана рука»;
- «*Die Geschichte von dem kleinen Muck*» – «Маленький Мук»;
- «*Das Märchen vom falschen Prinzen*» – «Гаданий принц» (Є. Попович), «Вдаваний принц» (М. Іванов), «Принц-самозванець» (С.Г. Шалай, Ю.Б. Худяков), «Несправжній принц» (збірка «Казки» Львівського видавництва «Універсум» 2002 р.);
- «*Die Sage vom Hirschgulden*» – «Гульден з оленем».

Таким чином, у перекладених заголовках не зберігається структурний тип оригінальних заголовків, а категорія об'єктивації замінюється на категорію

номінації. Друга частина німецькомовних заголовків перекладається з допомогою дослівного перекладу шляхом добору лексичних відповідників, що можуть виступати лексичними варіантами, і покомпонентного перекладу складних іменників.

Майже усі наведені вище назви відносяться до першого циклу казок В. Гауфа «Die Karawane». Оригінальні назви заголовків казок двох інших циклів не містять ввідної формули оповідача, тому перекладені українською мовою:

- дослівно зі збереженням структурного типу: «Die Errettung Fatmes» – «Визволення Фатьми», «Der Zwerg Nase» – «Карлик Ніс», «Die Geschichte Almansors» – «Історія Альманзора», «Das kalte Herz» – «Холодне серце»;
- шляхом перестановки: «Die Höhle von Steenfall» – «Стінфольська печера»,
- з допомогою заміни формальних відповідників функціональними відповідниками: «Der Affe als Mensch» – «Мавпа-людина», «Saiids Schicksale» – «Пригоди Саїда»;
- з використанням прийому додавання лексичних одиниць: «Abner, der Jude, der nichts gesehen hat» – «Абнер, **або** єврей, який нічого не бачив».

Таким чином, проаналізувавши оригінальні заголовки німецьких літературних романтичних казок Е.Т.А. Гофмана та В. Гауфа та їх україномовні переклади ми можемо зробити висновок про те, що найбільш поширеним способом перекладу цих заголовків є дослівний переклад зі збереженням структурного типу оригінальних заголовків, що свідчить про орієнтацію перекладачів на максимально точне відтворення оригіналу, такі перекладацькі трансформації як заміна, перестановка, а також опущення лексичних одиниць зумовлені об'єктивними причинами: умови публікації казки, дотримання правил перекладу з німецької мови та норм української мови.

Література:

1. Гауф В. Казки / В. Гауф. – К.: Школа, 2001. – 208 с.
2. Гауф В. Казки / В. Гауф. – Л.: Універсум, 2002. – 192 с.
3. Гауф В. Казки Гауфа і Гофмана / В.Гауф, Е.Т.А. Гофман; [пер. укр. мовою С.Г. Шалай, Ю.Б. Худяков]. – Ростов-на-Дону: Орфей: Проф-Прес, 2001. – 512 с.
4. Гауф В. Казки / В. Гауф. [з нім. пер. М.О. Иванов; передм. Є.О. Поповича; іл. О.Б. Богомаз]. – К.: Школа, 2006. – 224 с.
5. Гауф В. Малий Мук (збірник) / В. Гауф. [пер. І. Андрущенко]. – К.: Країна мрій, 2011. – 288 с. режим доступу: <http://mybook.ru/books/58576-malenkij-muk-zbirnik/>
6. Гофман Е.Т.А. Крихітка Цахес / Е.Т.А. Гофман; [пер. з нім. С. Сакидон, Є. Попович]. – К.: Вид-во Івана Малковича «А-ба-ба-га-ла-ма-га», 2011. – 223с.
7. Гофман Е. Т. А. Малюк Цахес / Е.Т.А. Гофман; [пер. з нім. С. Сакидона і Є. Поповича]. – Харків: Фоліо, 2012. – 655 с.
8. Кржижановский С.Д. Поэтика заглавия. – М.: Изд. писателей «Никитинские субботники», 1931. – 32 с.
9. Ли Лицюнь. Структура, семантика и прагматика заглавий художественных произведений: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. / Ли Лицюнь. – М., 2004. – 185 с.
10. Projekt Gutenberg-DE-SPIEGEL ONLINE режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/>

